

EKİM 1973 SAVAŞI'NDAN 1978-1979 CAMP DAVID SÜRECİNE KADAR
GELİŞEN İSRAİL-MISIR SİYASİ İLİŞKİLERİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

KERİM ERDEM DİNÇER

TARİH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMMUZ 2020

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Serdar SAYAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda bir Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ÖZGÜLDÜR
(TOBB ETÜ, Tarih)

Tez Jürisi Üyeleri

Doç. Dr. Mustafa Serdar PALABIYIK
(TOBB ETÜ, Uluslararası İlişkiler)

Dr. Öğr. Üyesi Kaan Kutlu ATAÇ
(Mersin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler)

Tez içerisinde yer alan bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar neticesinde sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildirmek isterim

Kerim Erdem DİNÇER

ÖZ

EKİM 1973 SAVAŞI'NDAN 1978-1979 CAMP DAVID SÜRECİNE KADAR GELİŞEN İSRAİL-MISIR SİYASİ İLİŞKİLERİ

DİNÇER, Kerim Erdem

Yüksek Lisans, Tarih

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ÖZGÜLDÜR

Çalışmamız 6 Ekim 1973 Arap İsrail savaşlarının son halkasından başlayarak 1978-1979 Camp David Protokollerine kadar olan süreçte gelişen Mısır-İsrail ilişkilerine ışık tutacaktır. Cemal Abdül Nasır'dan sonra Mısır'ın başına geçen Enver Sedat'ın İsrail'e karşı Ekim 1973 savaşını başlatmasındaki asıl amaç Mısır'ın 5 Haziran 1967'de kaybetmiş olduğu toprakları geri almaktır. Sedat Soğuk Savaş döneminde iki süper gücün bu savaşa müdahale edeceğini düşünerek İsrail'in tavrını yumuşatacağını düşünüyor ve savaşı diplomasi aracı olarak kullanıp Mısır'ın 1967'de kaybetmiş olduğu toprakları geri alacağını umuyordu. 1973 Savaşı'nın ritmini arttırması neticesinde Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin araya girmesi ile beraber Sedat'ın istemiş olduğu uluslararası diplomasi iki devlet arasındaki yerini bulmuştur. Araya giren uluslararası diplomasi sayesinde iki devlet arasında Cenevre Konferansı organize edilmiş bunun yanında yine iki devlet arasında I. Sina Anlaşması ve II. Sina Anlaşması imzalanmıştır. 1977'de İsrail ve Mısır liderlerinin birbirlerine düzenledikleri ziyaretler pek bir sonuç doğurmasa da İsrail ile Mısır, Amerika Birleşik Devletleri vesilesi ile 1978'de Camp David sürecine gitmiş ardından da iki devlet arasında 26 Mart 1979'da barış anlaşması imzalamıştır. Bu sayede iki devlet arasında başta siyasi ilişkiler olmak üzere sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler 14 Mayıs 1948'den bu yana ilk defa olumlu yönde ilerlemeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekim Savaşı, II. Sina Anlaşması, Camp David Protokolleri, 26 Mart 1979 İsrail-Mısır Barış Anlaşması

ABSTRACT

ISRAEL-EGYPT POLITICAL RELATIONS FROM THE WAR OF OCTOBER 1973 TO THE CAMP DAVID PROCESS OF 1978-1979

DİNÇER, Kerim Erdem

Master of Arts, History

Supervisor: Assist. Prof. Yavuz ÖZGÜLDÜR

Our study will light on the Egypt and Israel political relations that developed in the process from the last of the 6 October 1973 Arab-Israel wars to the 1978-1979 Camp David protocols. The purpose of Anwar Sadat, who took over Egypt after Jamal Abdul Naser, to start the October 1973 war against Israel was to take back the lands that Egypt lost in 5 June 1967. Sadat thought that the two superpowers interfere in this war during the cold war period, and that he could soften the attitude of Israel and hoped that Egypt would take back the lands that he lost in 1967 by using the war as a tool of diplomacy. As a result of the increase in the rhythm of the 1973 war, with the intervention of the United Nations, United States, and Union of Soviet Socialist Republics, the international diplomacy that Sadat wanted has found its place between the two states. Thanks to intervening international diplomacy, the Geneva conference was organized between the two states, as well as the First Sinai Agreement and Second Sinai Agreement were signed between the two states. Although the visits made by Israeli and Egyptian leaders to each other in 1977 hadn't consequences, Israel and Egypt went to Camp David process on the occasion of the United States, and then a peace agreement was signed between the two states on March 26, 1979. Thus, social, cultural, and economic relations, especially political relations between the two states, started to advance positively for the first time since May 14, 1948.

Key Words: October War, Second Sinai Agreement, Camp David Protocols, 26 March 1979 Israel-Egypt Peace Agreement

TEŞEKKÜR

İlk olarak tarih bölümünde yüksek lisansa başlamama vesile olan ve sonraki süreçte yüksek lisans tezimin meydana gelmesinde en az benim kadar emeği olan ve tezimin her sürecinde bana zaman ayıran tez danışmanım, kıymetli hocam TOBB ETÜ öğretim üyesi Yavuz hocama teşekkür etmek isterim. Sayın tez danışmanımın, kaleme aldığım tezin her aşamasını en ince ayrıntısına kadar incelemesi ve içinden çıkamadığım noktalarda alternatif çözüm önerileri üretmesi neticesinde bugünkü çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkı sahibi olduğunu belirtmek isterim

Kaleme almış olduğumuz yüksek lisans tezi, tarihin siyasi tarih dalı altında yapılan bir çalışma olduğu için siyasi tarih araştırma yöntemleri ve metodolojisi kullanılarak yazılmıştır. Bu noktada 2018-2019 Bahar döneminde almış olduğum seminer dersinde gerek yönlendirmeleri ile gerekse bu ders ışığında yapmış olduğum çalışmalar neticesinde metodolojiyi kavramama yardımcı olan TOBB ETÜ Tarih bölümü öğretim üyesi olan Hasan hocama teşekkür etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
BÖLÜM II.....	7
6 EKİM 1973 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE MISIR'IN DİPLOMASİ ARAYIŞI	7
2.1. 6 Ekim 1973 Savaşı'nın Nedenleri ve Arka Planı.....	9
2.2. Savaşın Gelişimi.....	10
2.3. Savaşın Sonuçları	14
BÖLÜM III	16
CAMP DAVID SÜRECİ ÖNCESİNDE GELİŞEN MISIR-İSRAİL SİYASİ İLİŞKİLERİ.....	16
3.1. 22 Ekim 1973 BM Güvenlik Konseyi 338 Sayılı Karar	16
3.2. 21 Aralık 1973 Cenevre Konferansı.....	17
3.3. 18 Ocak 1974 101. Km Anlaşması (I. Sina Anlaşması).....	19
3.4. 4 Eylül 1975 II. Sina Anlaşması.....	24
BÖLÜM IV	32
19 KASIM 1977 ENVER SEDAT'IN KUDÜS SEYAHATI	32
4.1. Seyahat Öncesi Siyasi Gelişmeler	32
4.2. Enver Sedat'ın Kudüs Seyahati ve Seyahat Sonrası İsrail-Mısır Siyasi İlişkileri	37

BÖLÜM V	46
MENAHEM BEGİN, EZER WEİZMAN ve MOŞE DAYAN'IN İSMAİLİYE ZİYARETİ.....	46
5.1. Ziyaret Öncesindeki Siyasi Gelişmeler	46
5.2. Ziyaret ve Ziyaret Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler	51
BÖLÜM VI.....	60
CAMP DAVID PROTOKOLLERİ	60
6.1. 5 Eylül 1978 Camp David Zirve Toplantısı	60
6.2. 26 Mart 1979 İsrail ile Mısır Arasında İmzalanan Barış Anlaşması	75
BÖLÜM VII.....	95
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	101

BÖLÜM I

GİRİŞ

M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Yahudiler bir devlet inşa etmek için çaba göstermiş fakat bu onların sürekli bir yurt kurmak için gittikleri bölgelerde dışlanmasını beraberinde getirmiştir. Tarihin vermiş olduğu bu dışlanmışlık ve baskılanmışlık psikolojisinden ötürü Yahudiler ilk defa 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde düzenledikleri Siyonist Kongre neticesinde Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için ciddi çalışmalara girişmişlerdir.¹ Filistin'de kurulması planlanan bu Yahudi devleti fikri Modern Siyasal Siyonizm olarak da adlandırılmaktaydı. Özellikle Filistin'de inşa edilecek Yahudi devletinin sınırlarını Theodor Herzl'in 1896'da yazmış olduğu Yahudi Devleti adlı kitap şekillendirmiş ve Filistin'de inşa edilmesi planlanan Yahudi devletini ciddi bir sürece sokmuştur. Birinci Dünya Savaşı bu sürece eşlik eden en önemli olaylardan bir tanesidir. Zira savaş sonrasında Filistin'in Osmanlı idaresinin elinden çıkması ile birlikte bölge İngiliz mandası olarak yönetilmeye devam etmiştir. Yahudiler, Filistin'de bir devlet inşa etmek için gerçekleştirdikleri örgütlenmeleri daha sağlam bir temele oturtmuşlardır. Özellikle 1917'de ilan edilen Balfour Deklarasyonu Yahudiler için büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu deklarasyon Filistin bölgesinde ilk defa kurulması planlanan bir Yahudi devletinden bahseden ilk resmi belge niteliğini taşıyordu. İlerleyen süreçlerde Yahudilerin bölgede ekonomik ve askeri anlamda güçlü temeller oluşturması ve İkinci Dünya Savaşı'nın da getirmiş olduğu kargaşa ortamı ile birlikte 14 Mayıs 1948'de David Ben-Gurion İsrail devletinin resmen kurulduğunu ilan etmiştir.

¹ Theodor Herzl, *The Jewish State*, American Zionist Emergency Council, Translated by Sylvie D'Avigdor, 1946, s. 1.

14 Mayıs 1948, siyasi tarihin 1914 ve 1991 aralıklarında kilometre taşı olarak kabul edilebilecek bir tarih olarak kayda geçmiştir. Çünkü İsrail devletinin bu tarihte kurulması ile birlikte 1973'e kadar devam edecek olan Arap-İsrail çatışmaları da resmen başlamıştır. İsrail, başını Mısır'ın çekmiş olduğu Suriye ve Ürdün ile 1948'den başlayarak 1956, 1967 ve 1973'te dört savaş gerçekleştirmiş ve her defasında bu devletleri yenerek Ortadoğu coğrafyasında orantısız bir şekilde toprak kazanımlarında bulunmaya başlamıştır. Yalnız 1973'te gerçekleştirilen Ekim savaşı diğer üç savaştan mahiyet olarak çok farklıdır. Zira Enver Sedat'ın 1973 savaşını gerçekleştirmesindeki amaç Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyanın avantajını kullanıp uluslararası diplomasiyi araya girmesini sağlayarak İsrail'in daha yumuşak başlı bir tavır takınmasını sağlamaktır. 1967'deki savaş Arap devletleri için tam bir hüsrana dönüşen en büyük kayıpları ise Mısır vermiştir. Cemal Abdül Nasır'dan sonra Mısır'ın içinde bulunduğu bu cendereden çıkması için gerekli olan tek şey 1967'de kaybedilen toprakların geri alınmasıydı. 1973'de Enver Sedat'ın İsrail'e karşı gerçekleştirmiş olduğu bu savaştaki amacı Amerika Birleşik Devletleri² ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin³ araya girmesini sağlayarak kaybedilen toprakların diplomasi masasında geri alınmasını sağlamaktır. Bu noktada kaleme alınan bu çalışmanın ilk amacı Ekim 1973 Savaşı'nı detaylı bir şekilde ele almaktır. Savaşın teknik detaylarından bahsedilirken iki süper gücün savaşa müdahalesi de detaylı olarak izah edilmeye çalışılacaktır.

1973 Ekim Savaşı Mısır için iyi başlamış olsa da İsrail sonradan toparlanmayı bilmiş ve Suriye, Ürdün ve Mısır'ın saldırılarını bertaraf etmiştir. Hatta Mısır ordusu kanalın doğusunda 13. kilometrede mevzilenirken Sedat sınırlı amaçlarına ulaştığını

² Amerika Birleşik Devletleri: ABD (Çalışmamızın bu kısmından itibaren artık Amerika Birleşik Devletleri yerine kısaltması olan ABD ibaresi kullanılacaktır.)

³ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği: SSCB (Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarına Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yerine kısaltması olan SSCB ibaresi kullanılacaktır.)

zannetmiş fakat İsrail ordusu Mısır ordusunun tutmuş olduğu bu mevzileri yarararak büyük tehlike arz etmiştir.⁴ Bu noktada Enver Sedat'ın beklemiş olduğu uluslararası diplomasi ABD ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi⁵ vasıtası ile araya girmiştir. İlk etapta İsrail uluslararası diplomasiyi çok önemsemeyip Mısır ordusu etrafındaki çemberi genişletmek istese de belli bir noktadan sonra ABD'nin baskısı ile ateşkes yapmayı kabul etmiştir. Bu vesileyle çalışmamızın ikinci kısmında Mısır ve İsrail arasında 1978-1979 Camp David sürecine kadar gelişen 338 Sayılı Karar, Cenevre Konferansı, 101. Kilometre Anlaşması (I. Sina Anlaşması olarak da bilinir.) ve II. Sina Anlaşması detaylı olarak incelenecek olup iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimine sağlamış olduğu katkı açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

İsrail ile Mısır arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimine katkıda bulunan siyasi figürlerde önemli bir yere sahiptir. 1973-1977 tarihleri arasında Mısır tarafında Enver Sedat bulunurken İsrail tarafında Golda Meir ve sonrasında İzak Rabin siyasi figürler olarak rol oynamışlardır. Ancak İsrail tarafında özellikle İzak Rabin'in yumuşak başlı tavırlar sergilemesi ve Mısır ile gelişen siyasi ilişkilerde fazla tavizlerde bulunması 1977 seçimlerini kaybetmesine neden olmuştur. Bu tarihten itibaren İsrail'de başbakanlık koltuğuna Camp David sürecine kadar olan süreçte aşırı derecede şahin kanat bir profil sergileyen Likud Partisi lideri Menahem Begin oturmuştur. Begin, İsrail ile Mısır arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimi açısından kilit bir role sahiptir. Kendisi son derece uzlaşsız tavırlar sergileyen ve Mısır'a taviz vermeye niyeti olmayan bir siyasi profil olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat yine de Amerika Birleşik Devletleri'nin vermiş olduğu birtakım karşı tavizler aracılığı ile diplomasi kanallarını da Mısır'a karşı tamamen kapatmamıştır. Ancak çalışmamızda

⁴ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul: Angora Kitaplığı, 1. Basım 2008, s. 418.

⁵ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında BMGK kısaltması kullanılacaktır.

da detaylı olarak bahsedeceğimiz üzere Mısır ile İsrail arasındaki siyasi ilişkilerin 1979'a kadar olan süre zarfında Begin, iki devlet arasındaki ilişkileri pek çok kez çıkmaza sokmuş bu tavırları ile ABD'nin de tansiyonunu yükseltmiştir. Çalışmamızın üçüncü aşamasında da kısa gibi görünmesine rağmen 1977-1978 arasında geçen bir senelik zaman diliminde İsrail-Mısır siyasi ilişkilerini inceleyeceğiz. Bunu yaparken de özellikle tüm dünyada yankı uyandıran Enver Sedat'ın Kudüs'e olan seyahatini ve Menahem Begin'in İsmailiye'ye olan ziyaretlerini temel alarak çalışmamızın bu aşamasını izah etmeye çalışacağız.

Yukarıda da az önce bahsettiğimiz gibi Enver Sedat'ın Kudüs'ü 1977'de ziyaret etmesi ve Knesset'te konuşma yapması siyasi ve diplomasi tarihi açısından önemli bir mihenk taşıdır. Zira bu ziyaret dünya gündemine de bomba gibi düşmüş ve Enver Sedat'ın Mısır'ı Arap dünyasından Camp David sürecindeki kadar olmasa da kısmen tecrit edilmiştir. Mısır'ın Cemal Abdül Nasır döneminde Arap devletlerinin gözündeki lider profili Enver Sedat'ın bu hareketi ile kırılmaya uğramıştır. Ancak hem Sedat'ın gerçekleştirmiş olduğu Kudüs seyahati hem de Begin'in gerçekleştirmiş olduğu İsmailiye seyahati iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimi açısından herhangi bir sonuç doğurmamıştır. Bu noktada araya ABD'nin girmesi ile birlikte 1978-1979 Camp David süreci başlamış ve iki devlet arasındaki siyasi krizlerin çoğu 1979'da imzalanan barış anlaşması ile tamamen olmasa da büyük ölçüde olumlu şekilde neticelendirilmiştir. Çalışmamızın bu son aşamasında ise yine dünya gündemi ve iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin lineer bir çizgiden çıkması için gerçekleştirilen Camp David süreci tüm detayları ile ele alınacaktır. Özellikle Camp David sürecinde iki devlet arasındaki ilişkileri çıkmaza sokan problemler ve bilhassa ABD Başkanı Jimmy Carter'ın yoğun çabaları da çalışmamız içerisinde yerini alacaktır.

Çalışmamızın araştırma sorularına değinecek olursak ilk olarak, 5 Haziran 1967’de İsrail’e karşı ağır bir yenilgi alan Mısır, 6 Ekim 1973’de İsrail’e karşı neden taarruz girişiminde bulunmuştur? 6 Ekim 1973 Savaşı İsrail-Mısır siyasi ilişkileri açısından bir kırılma noktasını mı teşkil etmektedir? Mısır’ın İsrail ile müzakere masasına oturmak istemesindeki sebepler nelerdir? İkinci olarak, 6 Ekim 1973 Savaşı sırasında ve Camp David Protokolleri öncesinde iki devletin müzakere sürecinde Birleşmiş Milletler⁶ nasıl bir tutum sergilemiştir? Üçüncü olarak, ABD, Mısır ile İsrail arasındaki müzakere sürecinde nasıl bir tutum sergilemiştir? ABD’nin, iki devlet arasında yürütülen müzakere süreçlerindeki etkisi ne derece önemliydi? ABD, iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimi için ne tür tavizlerde ve baskılarda bulunmuştur? İki devlet liderinin ABD’yi saf dışı bırakarak 1977’de ikili barış görüşmelerine başlama maksadı ile birbirlerine karşı düzenledikleri seyahatler ne ölçüde başarılı olmuştur? Dördüncü olarak, İsrail, Mısır ile imzalamış olduğu 101. Kilo metre Anlaşması’ndan 26 Mart 1979’da imzaladığı barış anlaşmasına kadar geçen sürede iç politikada ne gibi zorluklarla karşılaşmıştır? Aynı şekilde Mısır lideri Enver Sedat’ın İsrail ile girişmiş olduğu müzakere süreçlerinde Arap komşularının tutumu ne olmuştur?

Yukarıdaki araştırma sorularımızdan hareketle bu çalışmanın ulaşacağı sonuçlardan bahsedecek olursak, ilk olarak İsrail 1948’de kurulduğundan beri onu Ortadoğu haritasından silmek isteyen Mısır’ın İsrail ile müzakere masasına oturmasının nedenleri tartışılacaktır. İsrail’e karşı sürekli düşmanca tavırlar sergileyen ve İsrail’e karşı Arap koalisyonlarına her daim önderlik eden Mısır’ın, dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda İsrail ile barış yapma arzusunun altında yatan temel sebepler açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. İkinci olarak

⁶ Birleşmiş Milletler: Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında BM kısaltması kullanılacaktır.

1973 Ekim Savaşı'nın iki devlet arasındaki müzakere sürecinde nasıl bir dönüm noktası teşkil ettiği ve savaşın iki devlet arasında gerçekleşmesine sebep olan asıl amaç tartışılacaktır. Üçüncü olarak çalışmamızda çok yer almasa da iki devlet arasındaki müzakere sürecinde BM'nin aldığı önlemler ve iki devlet arasındaki pozisyonu çalışmamız içerisinde izah edilmeye çalışılacaktır. Dördüncü olarak belki de çalışmamızın asıl amacı olan ABD'nin Mısır-İsrail siyasi ilişkilerinin gelişmesindeki önemi ve iki devlet arasında 26 Mart 1979'daki barış anlaşması imzalanana kadar izlemiş olduğu diplomasi çalışmamız içerisinde yer alacaktır. Son olarak İsrail ve Mısır'daki karar alıcıların müzakere süreçlerinde atmış olduğu adımların iç politikada uğramış olduğu zorluklar ve çevre ülkeler nezdindeki eleştiriler çalışmamızın ulaşacağı muhtemel sonuçlar arasında yer alacaktır.

BÖLÜM II

6 EKİM 1973 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE MİSİR'İN DİPLOMASİ

ARAYIŞI

Mısır, İsrail kendisini 14 Mayıs 1948'de bir devlet olarak ilan ettiğinden beri Ortadoğu'da İsrail'e karşı girişilen savaşlarda Arap koalisyonlarına her daim öncülük etmiştir. 1948 yılından başlayarak 1956, 1967 ve 1973'de gerçekleştirilen Arap-İsrail savaşlarını Araplar büyük tahribatlar alarak İsrail'e karşı kaybetmiştir. Ancak 6 Ekim 1973'de gerçekleştirilen dördüncü Arap-İsrail savaşının diğer savaşlardan farklı bir yönü bulunmaktaydı. Özellikle 5 Haziran 1967 savaşından sonra Arap devletleri altı gün içinde aldıkları ağır yenilgi sonrası İsrail'i Ortadoğu haritasından silmeyeceklerini anlamışlardır. Bu nedenle 1970'te Cemal Abdül Nasır'ın ölümünden sonra başa geçen Enver Sedat'ın tek amacı Mısır'ın 1967 savaşında İsrail'e karşı kaybettiği toprakları geri almak olacaktı. Zira 1967 Savaşı Arap devletlerine toprak kaybettirirken politikalarında da keskin bir değişime gitmelerine neden oldu. Pan Arabizm denen Arap milliyetçiliği etkinliğini kaybederken iç ve dış politika artık daha pragmatik araçlarla yönetilmeye başlandı. Yine Irak lideri Saddam Hüseyin, Suriye Devlet Başkanı Hafız el-Esad ve Libya'da Muammer Kaddafi gibi yeni simaların ortaya çıkması da tamamen 1967 savaşının bir ürünüydü. Aynı zamanda bu Savaş, Ortadoğu'daki pek çok devletin yönetim şeklini de değiştirmiş ve iktidar artık babadan oğula devredilmeye başlamıştır.⁷

Bu noktada 1967 Savaşının bir ürünü olan ve son derece pragmatik bir devlet adamı profili sergileyen Enver Sedat, 1973'de İsrail'e karşı girişeceği savaşı da

⁷ Ilan Pappé, *Modern Ortadoğu: Toplumsal ve Kültürel Bir Tarih*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı 2019, s. 55.

çıkarlarına göre gerçekleştirmiştir. Sedat'ın planı 1973'de İsrail'e karşı son bir savaş gerçekleştirmek ve taarruz belli bir noktaya geldikten sonra Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu düzenin avantajını kullanarak uluslararası diplomasinin araya girmesini sağlamaktı. Ancak İsrail de iki kutuplu dünyanın ve Mısır'ın kendisine karşı gerçekleştireceği savaş neticesinde bir müzakere masasının oluşacağını farkındaydı. Özellikle dönemin İsrail Genelkurmay Başkanı Mordechai Gur Arap devletlerinin 1967'den sonra İsrail'e karşı girişecekleri herhangi bir savaşta bu müzakere masasının oluşmasını engellemek için İsrail yönetiminin alacağı birtakım önlemleri ifade etmiştir. İlk olarak, bölge dışı güçler müdahale etmeden önce düşman güçlerin yok edilmesi; İkinci olarak, daha iyi müzakere şartları elde edebilmek için bölgesel başarıların elde edilmesi ve son olarak, Arapların sahip olduğu pozisyonların istila edilerek Arap güçlerine ait altyapının yok edilmesi ve bunun sonucunda Arap devletlerinin savaşma yeteneğini yok ederek kararlı bir zafer elde etmek, Gur'un ifadeleri arasında yer almaktadır.⁸

Enver Sedat, İsrail'in kendi içerisinde almış olduğu bu sert önlemleri bilmesi de 6 Ekim 1973'deki savaşı bir diplomasi aracı şeklinde kullanarak iki kutuplu dünya düzeninde hegemon iki güç olan SSCB ile ABD'nin araya girmesini sağlayacaktır. Özellikle Sedat, İsrail ile ABD'yi müzakere masasına oturtmak için İsrail ile girişeceği savaş neticesinde Nixon yönetimini de savaş sonrası müzakerelerde yer almaya zorlayacaktı.⁹ Bu sayede İsrail'in katı tutumunu yumuşatarak 1967'de Mısır'ın kaybetmiş olduğu toprakları müzakere masasında geri almaya çalışacaktır. Ekim Savaşı ile beraber Enver Sedat amacına kısmen de olsa ulaşacak bununla

⁸ Efraim Inbar, *Israel's National Security: Issues and challenges since the Yom Kippur War*, New York: Routledge, First Edition 2008, s. 7

⁹ Asaf Siniver, "Part 6: US Foreign Policy And The Kissinger Stratagem", *The Yom Kippur War: Politics, Legacy, Diplomacy*, Edited by Asaf Siniver, New York: Oxford University Press, First Edition 2013, s. 86.

birlikte bu savaş sonrasında iki devlet arasında normalleşme süreci başlayacaktır. Savaşın ardından ABD'nin de araya girmesi ile beraber iki devlet 1978-1979 Camp David sürecinde arada birtakım pürüzler olmasına rağmen bir uzlaşma sağlayacaktır. Camp-David süreci sonrasında iki devlet arasında yer yer gerilimler olsa da gelişen siyasi ilişkiler beraberinde ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri birtakım işbirliklerini de getirecektir. 1973 savaşının bu noktadaki önemi, savaş devam ederken BMGK'nın araya girmesi savaşın sonlandırılması için ilan edilen birtakım kararlar ve en nihayetinde savaşın sonlanması ile birlikte iki devletin normalleşme sürecine girmesi ve bundan sonraki ilişkilerinin asla geçmişteki gibi olmamasıdır.

2.1. 6 Ekim 1973 Savaşı'nın Nedenleri ve Arka Planı

6 Ekim 1973 Savaşı'nın en önemli nedeni Mısır'ın 1967'de kaybettiği toprakları geri almak ve Arapların Ortadoğu'daki prestijini tekrar onarmak istemesiydi. 1973 Arap-İsrail savaşı 1967 savaşından farklı olarak Mısır'ın İsrail'e karşı Sina Cephesi üzerinden taarruza geçmesi ile gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu durum karşısında İsrail hazırlıksız yakalanmış ve netice itibari ile ağır kayıplar vermiştir.¹⁰ Mısır bu dönemde SSCB'nin desteğini almaktaydı ama Enver Sedat aynı zamanda ABD'nin de sempatisini kazanmak istiyordu. Nasır'ın yerine geçen ve daha ılımlı bir karakter özelliği taşıyan Sedat zaten ABD tarafından sempati ile karşılanmıştı. Enver Sedat İsrail ile gerçekleştireceği savaşta rakibi ile aynı konuma gelebilmek için Mısır ordusunu silahlandırmak istiyordu. Bunun üzerine 1972'de SSCB'den askeri mühimmat ve teçhizat alabilmek için Moskova'ya gitmiştir. Ancak Sovyetlerin Ortadoğu'daki tutumu büyük bir değişime uğramış ABD ile bölge politikasında ortak hareket etmeye başlamıştır. Bunun nedeni ise ABD ve SSCB'nin 1972 yılının Mayıs ayında "*Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşmasını*" imzalamalarından

¹⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Timaş Yayınları, 19. Baskı 2014, s. 638.

kaynaklanmaktaydı. Kısacası SSCB yumuşama döneminde ABD ile Ortadoğu'da herhangi bir çatışmaya girmek istemiyordu.¹¹

SSCB, Mısır'ın silah talebini geri çevirmişti. Bunun üzerine 17 Temmuz 1972 tarihi itibari ile Sedat 17.000 Sovyet uzman ve danışmanlarını sınır dışı etmiş ve bu durum iki devletin birbirlerinden elçiliklerini çekmeleri ile beraber diplomatik ilişkilerine de yansımıştır. Sedat'ın Sovyet uzman ve danışmanlarını sınır dışı etmesindeki bir sebep de ABD'ye Sovyet uydusu olmadığını göstermek ve gerçekleştireceği savaşta ABD'nin desteğini de kendi tarafına çekmek istemesinden kaynaklanmaktaydı.¹² Enver Sedat'ın bu hareketi SSCB'nin Ortadoğu'daki prestijinin büyük bir yara almasına sebep olmuş bunun üzerine SSCB 1973'de Mısır'ın silah isteklerini karşılama hususunda yeni bir anlaşma yapmaya karar vermiştir. SSCB, Mısır'ın bu isteğini tek bir şartla gerçekleştirecekti; Mısır'ın İsrail'e karşı düzenleyeceği askeri harekât Süveyş Kanalı'nın sağ kıyısının ele geçirilmesinden öteye gitmeyecekti.¹³ Bu şartlar altında iki devlet arasında Mısır'a askeri mühimmat verilmesine dair anlaşma imzalanmıştır.

2.2. Savaşın Gelişimi

6 Ekim 1973 tarihinde Museviler için en kutsal bayram olan Yom Kippur günü gece saat ikiden birkaç dakika önce 222 Mısır jeti Süveyş Kanalı'nın doğu yakasındaki komuta merkezlerine ve Sina'ya doğru harekete geçmiştir. Bundan sadece birkaç dakika sonra 300 sahra topu ile bölgeye ateş açılmaya başlanmıştır. Kara harekatinde Mısır, Süveyş Kanalı'nın batı yakasına 100.000 asker, 1550 tank ve 1850 sahra topçusundan oluşan üç adet mekanize tugay ile saldırıya geçmiştir.

¹¹ Türel Yılmaz Şahin, *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Ankara: Barış Kitap, 4. Baskı 2016, s. 196.

¹² Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım 2014, s. 367-368.

¹³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 641.

Mısır'ın bu muazzam ordusu karşısında İsrail'in ise Bar-Lev Hattı boyunca 436 askeri ve 3 adet tankı bulunmaktaydı. Suriye tarafı ise 45,000 asker ve 1500 tank ile İsrail'in Golan Tepesi'nde bulunan 175 askerine ve 177 tankına karşı taarruza geçmiştir.¹⁴ Bu sayede Arap-İsrail savaşlarının dördüncü halkası da başlamış oldu. Suriye tankları Golan Tepelerine ulaşarak aynı zamanda Galilee Denizini de tepeden görme fırsatı yakalamıştır.¹⁵ İsrail Başbakanı Golda Meir, sürpriz Mısır ve Suriye saldırıları ile İsrail'in ilk iki günde savaşı kaybettiğini ifade etmiştir. İsrail'in rezervlerini harekete geçirmekteki başarısızlığı ve ulusal seferberliği ilan etmede gecikmesi hem Bar Lev hattını hem de Golan Tepelerini kaybetmesine neden olmuştur.¹⁶ Bu başarısızlık Mısır'ın Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısındaki Bar Lev hattını yararak İsrail mevzilerini ele geçirmesine neden olmuştur. Mısır birlikleri Süveyş Kanalı'nın karşı kıyısına geçtikten sonra daha fazla ilerlememişlerdir. Birlikler kanalın doğusunda 13. kilometrede mevzilenip uluslararası diplomasiyi araya girmesini beklemeye başlamışlardır. Ancak Mısırlıların bu bekleyişleri İsrail birliklerinin Suriye cephesine saldırılarına ve Mısır mevzilerine karşı saldırıda bulunmalarına imkân tanımıştır.¹⁷

İsrail ilk olarak Golan Tepeleri de dâhil olmak üzere Kuneitra'ya kadar ilerleyen Suriye'ye karşı saldırıya geçmiştir. 10 Ekim'de İsrail Suriye'yi geri püskürtmeye başlamış, 11 Ekim itibari ile de İsrail'in saldırıları şiddetini arttırınca savunma pozisyonunda kalan Suriye ordusu Golan Tepelerinden geri çekilmek zorunda

¹⁴ Howard Blum, *The Eve of Destruction: The Untold Story of the Yom Kippur War*, HarperCollins e-books, 2008, s. 157.

¹⁵ Peter Paret, *Modern Strateji Machiavelli'den Nükleer Çağa*, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 1. Baskı 2015, s. 951.

¹⁶ Lawrence Whetten - Michael Johnson, "Military Lessons of the Yom Kippur War", *The World Today*, Royal Institute of International Affairs, 30/3 (1974 March), s. 102.

¹⁷ William L. Cleveland, *a.g.e.*, s. 417-418.

kalmıştır.¹⁸ 17 Ekim’de İsrail ile Suriye arasındaki sınır 1967 sonrasındaki şekline geri dönmüştür. İsrail’de Genelkurmay Başkanı David Elazar başladıkları yere geri sürülen Suriye’ye yoğun hava saldırısı ile ordu saldırısını desteklemekteydi. Ancak Moşe Dayan SSCB’nin bu müdahaleler sonrasında Suriye’ye yardım edebileceğini düşünerek Elazar’ın fikrine tereddütle yaklaşmıştır. Başbakan Meir ise saldırıları desteklemiş ve Suriye, Irak ile Ürdün’ün de yardımlarına rağmen yoğun İsrail saldırıları karşısında 20 Ekim’de mücadeleyi bırakmak zorunda kalmıştır.¹⁹ Bu noktadan sonra İsrail tamamen Mısır cephesine doğru yoğunlaşmaya başlamıştır. General Ariel Sharon komutasındaki İsrail birlikleri 15 Ekim gecesinde havadan yapılan ikmalin başlaması ile birlikte General Shmuel Gonen ve Avraham Albert Mandler ile birleşerek 16 Ekim’de Mısır’ın bulunduğu Bar-Lev Hattını yararak Süveyş Kanalı’nın batı kıyısını ele geçirmişlerdir. Böylelikle İsrail, Mısır üçüncü ordusunu arkadan çembere alma fırsatını da yakalamıştır.²⁰

Bu noktada BMGK 22 Ekim 1973 tarihinde 338 sayılı kararı ilan ederek tarafları ateşkese çağırılmış ve 242 Sayılı Kararı²¹ uygulamaya davet etmiştir.²² Bu kararın öncesinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger çatışmaların son bulması için çatışan iki devletin başkentlerine, Kahire ve Tel Aviv’e ziyaretlerde bulunup mekik diplomasisini ortaya koymuştur. Bu noktada BM’nin bu kararının ardından Henry Kissinger iki devlet arasındaki ateşkesin nihai sonuca ulaştığını varsayarak Tel Aviv’den ofisine dönmüştür. Ancak Mısır’da Ulusal Güvenlik Danışmanı olan

¹⁸ Jacob Eriksson, “Part 3: Israel And The October War”, *The Yom Kippur War: Politics, Legacy, Diplomacy*, Edited by Asaf Siniver, s. 41.

¹⁹ Peter Paret, *a.g.e.*, s. 952.

²⁰ Jacob Eriksson, *a.g.e.*, Edited by Asaf Siniver, s. 41.

²¹ 242 Sayılı Karar: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 22 Kasım 1967 tarihinde Arap-İsrail çatışmasının çözümü için bir plan olarak kabul edilmiştir. 1973 tarihinde Arap Devletleri ve İsrail arasındaki Yom Kippur Savaşını sonlandırmak için Güvenlik Konseyi’nin 338 Sayılı Kararı ile tekrar onaylanmıştır. İsrail Silahlı Kuvvetlerinin 1967 yılında işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesini ifade etmektedir. (Bkz. Glenn Perry, “Security Council Resolution 242: The Withdrawal Clause”, *Middle East Journal*, Middle East Institute, 31/4 (1977 Autumn), s. 413.

²² Avi Shlaim, *Demir Duvar: İsrail ve Arap Dünyası*, İstanbul: Küre Yayınları, 1.Basım 2019, s. 420.

Muhammed Hafız İsmail Kissinger'a İsrail'in ateşkesi hiçe sayarak Süveyş Kanalı çevresinde yeni mevziler işgal ettiğini aktarmıştır. Bunun yanında ABD'nin Tel Aviv Büyükelçisi Kenneth Keating ise İsrail Başbakanı Golda Meir ile rahatsız edici bir görüşme gerçekleştirdiğini ifade etmiş ve Meir'in Mısır birliklerinin tüm cephelerde ateşkesi bozduğunu, bunun sonucunda da İsrail Silahlı Kuvvetleri'ne savaşımaya devam etmesi yönünde emir verdiğini Kissinger'a aktarmıştır.²³ Bu sayede Kissinger'ın Tel Aviv ve Kahire arasında dokumuş olduğu mekik diplomasisi ve BM'nin çabası taraflar arasındaki çatışmayı yatıştırmada etkisiz kalmış ve 23 Ekim'de iki devlet arasındaki çarpışmalar devam etmiştir. Bunun üzerine BMGK 25 Ekim 1973'de taraflar arasına BM kuvvetlerinin konulmasına dair 340 sayılı kararı²⁴ uygulamaya koymuş bununla birlikte ABD de iki devlet arasında yoğun bir diplomasi telaşı ile ortaya çıkmış ve çatışan taraflar arasına DefCon 3²⁵ yerleştireceği konusunda uyarılarda bulunmuştur.²⁶ Bu kararlar birlikte dördüncü Arap-İsrail Savaşı sona ermiş ve Enver Sedat ilk etapta kısmen de olsa hedeflerine ulaşmıştır. 1973'teki savaş Mısır'ın İsrail ile barış görüşmelerine başlaması için bir ön şart olarak kabul edilir. Çünkü dönemin İsrail Başbakanı Meir 1967'de işgal edilen toprakların Mısır'a geri verilmesi için girişilecek müzakerelerden uzak durmuştur. Bu durum Mısır'ın

²³ Abraham Rabinovich, *The Yom Kippur War: The Epic Encounter that Transformed the Middle East*, New York: Schocken Books, 2003, s. 546-547.

²⁴ 340 Sayılı Karar: 25 Ekim 1973'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından ilan edilmiştir. 22 ve 23 Ekim'de ilan edilen 338 ve 339 Sayılı Kararlara atıfta bulunur. Maddeler şu şekildedir;

1. Tarafların derhal ve tamamlayıcı ateşkes taleplerine uyması gerekmektedir.
2. Her iki taraftaki Birleşmiş Milletler askeri gözlemcilerin sayısının artırılması gerekmektedir.
3. Birleşmiş Milletler derhal Acil Durum Komitesinin oluşturulmasına karar vermiştir.
4. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin mevcut kararın uygulanması ile 338 ve 339 sayılı kararın sürekli olarak uygulanmasına dair görüşlerini rapor etmesi.
5. Birleşmiş Milletler üye tüm devletlerin karara destek vermesi beklenmektedir. (340 Sayılı Karar için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/340>)

²⁵ DefCon: Amerika Birleşik Devletleri'ne ait Silahlı kuvvetleri tarafından kullanılan bir uyarı sistemidir. ABD silahlı kuvvetlerinin savunma durumunu ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

²⁶ Jacob Eriksson, *a.g.e.*, Edited by Asaf Siniver, s. 42.

İsrail'e karşı 1973'te giriştiği savaş için önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.²⁷

2.3. Savaşın Sonuçları

Savaşı sonuçları açısından inceleyecek olursak Mısır ve Suriye toplamda 2000 tank kaybetmiştir. Bununla birlikte iki devletin hava kuvvetlerine ait 800 uçaktan 500 tanesi de yine İsrail tarafından yok edilmiştir.²⁸ Aynı zamanda Mısır ve Suriye bu savaş sırasında 11,200 asker kaybetmiş ve 15,000 asker de yaralanmıştır. İsrail'in kayıplarına değinecek olursak, İsrail bu savaşta 2,838 askerini kaybederken 8,800 askeri de yaralanmıştır.²⁹ Aynı zamanda İsrail bu savaşta 450 adetlik tank gücünün üçte ikisini kaybetmiştir. İsrail'in nüfusundaki azlık göz önüne alındığında aslında İsrail'in vermiş olduğu kayıplar Mısır ve Suriye'ye göre daha ağırdır. İsrail'in 1973 Ekim Savaşı'nda ağır zayıflar vermesinin en temel sebebi ise bölgede kendini rakipsiz bir güç olarak görmesi ve Ortadoğu'daki diğer devletlerin gücünü hafife almasından kaynaklanmaktaydı.³⁰

İsrail'in bu savaştan çıkarttığı en önemli ders ise güvenlik önlemlerini her zamankinden daha da fazla sıkılaştırması gerektiğini anlamasıydı.³¹ İsrail, Yom Kippur Savaşı sonucunda topraklarını daha da genişletmeyi başarmış, bu durum Golda Meir'in İsrail halkı nezdindeki prestijini arttırarak yapılan bir sonraki seçimleri büyük bir farkla kazanmasına yardımcı olmuştur. Ancak İsrail Yom Kippur Savaşı'nı kazanmasına rağmen kendini galip bir devlet gibi hissetmemiştir. Öyle ki İsrail savaşın sonunda kendisini siyasi olarak yalıtılmış hissetmiş ve hatta ABD'nin

²⁷ Uri Bar-Joseph, "Last Chance to Avoid War: Sadat's Peace Initiative of February 1973 and its Failure", *Journal of Contemporary History*, Sage Publications, Ltd., 41/3 (2006 July), s. 545.

²⁸ Peter Paret, *a.g.e.*, s. 953.

²⁹ Howard Blum, *a.g.e.*, s. 320.

³⁰ Uri Bar-Joseph, "The "Special Means of Collection": The Missing Link in the Surprise of the Yom Kippur War", *Middle East Journal*, Middle East Institute, 67/4 (2013 Autumn), s. 532.

³¹ Sylvain Cypel, *Duvarlar Arasında Çıkmazdaki İsrail Toplumu*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1. Baskı 2011, s. 232.

diplomatik, ekonomik ve askeri desteğine her zamankinden daha fazla bağımlı hale gelmiştir.³² ABD, 1966-1970 döneminde İsrail'e 102 milyon dolara yakın yardım yaparken bu yardımlar 1971 yılında çoğu askeri yardım olmak üzere 634.5 milyon doları bulmuş ve 1973 Yom Kippur Savaşı'nın ardından İsrail'e yapılan yardımlar 1971'de yapılan yardım rakamının dört katına çıkmıştır.³³ Yom Kippur Savaşı'nın bir başka sonucu ise Suudi Arabistan öncülüğünde uygulanan petrol ambargosu olmuştur. Bu ambargo Mart 1974'e kadar sürmüş, petrol fiyatlarındaki aşırı yükselme dünyada bir akaryakıt krizinin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.³⁴ Bu durum ABD ve BM'nin iki devlet arasındaki ateşkes görüşmelerinde aracılık etmesine dek sürmüştür. Savaşın en önemli sonuçlarından bir tanesi de iki devlet arasındaki ilişkiler normalleşme sürecine girmeye başlamıştır. Bu normalleşme süreci 338 sayılı karar, Cenevre Konferansı, 101. Km Antlaşması ve II. Sina Antlaşması ile taçlanırken 1978-1979 Camp David Sürecinin de önü açılmıştır.

³² Efraim Inbar, *a.g.e.*, s. 3.

³³ John J. Mearsheimer-Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, İstanbul: Küre Yayınları, 2. Baskı 2017, s. 42.

³⁴ Türel Yılmaz-Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, *Ortadoğu Siyasetinde İsrail*, Ankara: Platin Yayınları, 1. Baskı 2005, s. 76-77.

BÖLÜM III

CAMP DAVID SÜRECİ ÖNCESİNDE GELİŞEN MİSİR-İSRAİL SİYASİ İLİŞKİLERİ

3.1. 22 Ekim 1973 BM Güvenlik Konseyi 338 Sayılı Karar

1973 Savaşı'nın İsrail ve Mısır arasında sona ermemesi neticesinde araya BMGK girmiştir. Güvenlik Konseyi 338 Sayılı Kararı ortaya koyarak iki tarafa da ateşkes çağrısı yapmıştır. Güvenlik Konseyi'nin ilan etmiş olduğu 338 Sayılı Karar'ın detayları üç maddede toparlanmıştır. Bunlar;

- I. Mevcut olan tüm taraflar askeri müdahalelerini sona erdirdikten sonra en geç on iki saat içerisinde askeri faaliyetlerini sonlandıracaktır,
- II. İlgili taraflar aralarında gerçekleşecek ateşkestten hemen sonra 1967'de yayımlanan 242 Sayılı Karar'ın tüm hükümlerini uygulayacaktır,
- III. İlgili taraflar arasında Ortadoğu'da adil ve sürekliliği sağlayacak bir barışın tesisi için uygun bir devletin himayesinde müzakerelere başlanacaktır.³⁵

Sonuç olarak BM'nin ilan ettiği 338 Sayılı Karar'ın en önemli noktası 22 Kasım 1967'de ilan edilen 242 Sayılı Karar'ı onaylaması ve çatışan iki devleti kararı uygulamaya davet etmesi olmuştur. Çünkü BMGK'nın ilan etmiş olduğu 242 Sayılı Karar, Arap-İsrail çatışmasının çözümü için en kayda değer plan olarak görülmektedir. Bu yüzden 1973 Savaşı'nın sona ermesi için 338 Sayılı Karar'da 242 Sayılı Karar tekrar onaylanmıştır. Ancak İsrail Silahlı Kuvvetlerinin 1967'de işgal ettiği bölgelerden geri çekilmek istememesi ve bu kararın doğru bir şekilde yorumlanamamasından ötürü 1973'te Mısır ile İsrail arasındaki çatışmalar

³⁵ (338 sayılı kararın maddeleri için bkz.)

<https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCR338%281973%29.pdf>

durdurulmamıştır.³⁶ İki taraf arasındaki çatışmalar Cenevre Konferansı ile bir nebze durdurulsa da çatışmaları durduran ve iki devlet arasındaki siyasi ilişkileri normalleşme sürecine sokan asıl anlaşmalar 101. Kilometre Anlaşması ile II. Sina Anlaşması olmuştur.

3.2. 21 Aralık 1973 Cenevre Konferansı

Ekim Savaşı'nın ardından BMGK 242 ve 338 Sayılı Kararları uygulayıp tarafları müzakereye davet etse de taraflar belli anlaşmazlıklardan dolayı ufak çapta çatışmalara devam etmişlerdir. Özellikle Enver Sedat için 21 Aralık 1973 Cenevre Ortadoğu Barış Konferansı birkaç amaca hizmet etmektedir. İlk olarak Sedat vatandaşlarına karşı İsrail ile Mısır arasındaki müzakerelerin ivmesini arttırdığını ve bu müzakereler sonucunda Sina'yı Mısır'a geri kazandırabileceğini gösterecekti. İkinci olarak Sedat, ABD ile ilişkilerini derinleştirerek, SSCB'nin güdümünden çıkacaktı. Son olarak Filistin meselesinin çözümü ve İsrail'in 1967'de işgal etmiş olduğu diğer Arap devletlerinin topraklarından geri çekilmesi gibi sorunları da dile getirebilecekti. Bu konferans Golda Meir'in de birtakım amaçlarına hizmet etmektedir. İlk olarak İsrail ilk kez bir Arap devleti ile müzakere masasına oturarak Arap devletlerinin kendisine yönelttiği eleştirileri bertaraf edecekti. İkinci olarak Mısır ile siyasi ilişkilerini normalleştirecekti. Üçüncü olarak İsrail, bu konferansa katılan SSCB ile de karşılıklı ilişkiler tesis edebilecekti. Son olarak ise İsrail böyle bir müzakere masasına oturarak Washington ile kurmuş olduğu dostane ilişkileri daha iyi bir seviyeye taşıyabilecekti.³⁷

Bu noktada ABD'nin araya girmesi ve bilhassa ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in iki taraf arasında uygulamış olduğu mekik diplomasisi taraflar

³⁶ Glenn Perry, "a.g.e.", s. 413.

³⁷ Kenneth W. Stein, *Heroic Diplomacy: Sedat, Kissinger, Carter, Begin, and the Quest for Arab-Israeli Peace*, New York: Routledge, 1999, s. 118.

arasındaki çatışmaları dindirmiştir. Mısır ve İsrail hem aralarındaki çatışmaların çözülmesi hem de müzakere yoluna gidilmesi amacıyla ilk defa Cenevre’de yapılacak olan uluslararası bir konferansta bir araya gelmişlerdir. Konferans BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim himayesinde gerçekleşmiş ve Suriye dışındaki ülkeler 1949 Rodos Ateşkes Anlaşması’ndan sonra ilk kez yüz yüze gelmişlerdir. Bu konferans savaşa katılan ülkelerin Geri Çekilme Anlaşması yapması için bir temel oluşturmaktaydı.³⁸ Konferansın esas amacı ise BMGK’nın 242 Sayılı Kararı’nın uygulanması ve Ortadoğu’da adil ve sürekliliği sağlayacak bir barış anlaşmasının yapılmasıdır. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban ve İsrail Dışişleri Bakanlığı yetkilileri bu konferansın İsrail-Mısır siyasi ilişkilerinde bir dönüm noktası olacağını ve bu konferansın iki devlet arasında gerçekleşecek olan daha büyük diplomatik organizasyonlara vesile olacağını umut ediyorlardı. İsrail Dışişleri Bakanlığı yetkilileri kamuoyunda yaptıkları açıklamada bu konferansta sadece terörizm, iki devlet arasında gerçekleşen düşmanca propagandalar ile boykot eylemleri ve abluka tehdidinin tartışılmayacağını aynı zamanda bölgesel ilişkilere yeni bir düzen getirileceği hususunda da çözüm önerilerinin masaya yatırılacağını ifade etmişlerdir.³⁹

Bu konferansta BM’nin yanı sıra iki önemli katılımcı daha yer almaktaydı. Bunlar ABD ve SSCB’dir. Az önce yukarıda da bahsettiğimiz gibi Suriye bu konferansa katılmamış bununla birlikte Filistin’in katılımı da İsrail tarafından engellenmiştir.⁴⁰ Suriye’nin konferansa katılmamasının sebebi 1973 Savaşı sırasında mahkûm olarak alınan İsrail savaş esirlerinin listesini İsrail’e vermemesinden kaynaklanmaktaydı. Bu durum İsrail ile Suriye arasında konferans öncesi bir

³⁸ Brian Urquhart, “The United Nations in the Middle East: A 50-Year Retrospective”, Middle East Journal, Middle East Institute, 49/4 (1995 Autumn), s. 577.

³⁹ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 122.

⁴⁰ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 418.

gerilime sebep olmuş ve Suriye konferansa katılmamıştır.⁴¹ 21 Aralık'ta başlayan konferanslar Aralık ayının sonu itibariyle İsrail'in genel seçimlere hazırlanması nedeniyle sekteye uğramıştır. İsrail'in bu durumundan ötürü Kissinger, müzakerelerin başlayacağı bölüme bir an önce geçmek istiyordu. Ancak hem İsrail'deki seçim süreçlerinden dolayı hem de Ürdün yönetimi, Kissinger'ın 242 Sayılı Kararı tam anlamıyla uygulamayacağından şüphe duymuş ve Ürdün, Kissinger'ın Mısır ve İsrail arasında ayrı bir barış anlaşması organize etmeye çalışmasını kendi itibarını arttırıp Ürdün yönetimini devre dışı bırakacağından endişelenmiştir. Konferans daha sonra 1974 Ocak ayının ilk haftasında tekrar toplanmış lakin herhangi bir toplantı tarihine karar verilmeden dağılmıştır.⁴² Bunun nedeni ise konferansta başlatılan müzakereler sonrasında İsrail ile Mısır arasında ve İsrail ile Suriye arasında anlaşmalar imzalanırsa da Filistinlilerin temsili konusunda bir anlaşmaya varılamaması daha geniş konular için tekrar barış konferansının toplanmasını olanaksız kılmıştır.⁴³ Sonuç olarak 1 Aralık'ta başlayan bu konferans beraberinde ABD'nin Ortadoğu'daki barış sürecine sponsor olmasını ve İsrail'in, Mısır ve Ürdün ile adaletli ve sürekli bir barışı tesis etmesini beraberinde getirmiştir.⁴⁴

3.3. 18 Ocak 1974 101. Km Anlaşması (I. Sina Anlaşması)

Mısır ve İsrail arasındaki siyasi krizi az da olsa dindiren ilk anlaşma 101. Kilometre Anlaşması olarak kayda geçmektedir. Bu anlaşmaya 101. Kilometre Anlaşması denmesinin sebebi Süveyş-Kahire yolunun 101. kilometresinde iki devletin askeri temsilcileri arasında imzalanmış olmasıdır. İsrail hükümetinin başında bulunan Golda Meir bu anlaşma ile birlikte İsrail'in 1967'de kazandığı topraklardan

⁴¹ "Geneva Conference", https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/geneva_eng.htm. (08.10.2019)

⁴² Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 418-419.

⁴³ Brian Urquhart, "a.g.e.", s. 577.

⁴⁴ "Geneva Conference", https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/geneva_eng.htm. (08.10.2019)

geri çekilmesi hususunda taviz vermiş ve İsrail tam olmasa da Sina Yarımadası'ndan belirli ölçülerde geri çekilmiştir.⁴⁵ Anlaşmanın altı maddesine değinecek olursak;

- I. “Mısır ve İsrail arasında ateşkes, BMGK tarafından gözetilecektir,
- II. Her iki taraf da BM himayesi altında gerçekleşecek Geri Çekilme Anlaşması çerçevesinde kuvvetlerini 22 Ekim'deki pozisyonlarına geri döndüreceklerdir. (bununla beraber Mısırlı yetkililer, İsrail'deki yetkililerin ateşkese çağrılmasından sonra Süveyş Kanalı'nın batı yakasında kurdukları köprüyü genişlettiklerini ifade etmişlerdir)⁴⁶,
- III. Süveyş şehrine günlük olarak yiyecek, su ve ilaç temini gerçekleştirilecektir. Süveyş civarında bulunan tüm yaralı ve siviller tahliye edileceklerdir.
- IV. Askeri olmayan malzemelerin Süveyş Kanalı'nın doğusundan geçişinde hiçbir şekilde engel olmayacaktır,
- V. Kahire-Süveyş yolundaki İsrail kontrol noktaları BM kontrol noktaları ile değiştirilecektir,
- VI. BM kontrol noktaları Kahire-Süveyş Yolu üzerinde kurulur kurulmaz yaralılarda dâhil olmak üzere tüm savaş esirlerinin değişimi gerçekleştirilecektir.”⁴⁷

Bu anlaşmanın bir önemi de Mısır ile İsrail arasında imzalanan ilk Geri Çekilme Anlaşmasını temsil etmesiydi. 101. Kilometre Anlaşması, ABD Başkanı Richard Nixon, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ve İsrail Başbakanı Golda Meir arasında diplomatik kanal vazifesi görmesi ve Mısır ile

⁴⁵ Louise Fischer, “Turning Point on the Road to Peace: The Government of Yitzhak Rabin and the Interim Agreement with Egypt (Sinai II)”, *Israel Studies*, Indiana University Press, 19/3 (2014 Fall), s. 57.

⁴⁶ Henry Kamm, “Israel and Egypt Sign Agreement for a Cease-Fire”, *The Newyork Times*, November 12, 1973, <https://www.nytimes.com/1973/11/12/archives/israel-and-egypt-sign-agreement-for-a-ceasefire-quickly-begin-talks.html>. (03/10/2019)

⁴⁷ (Anlaşma maddeleri için bkz.) “Egypt—Israel: Cease—Fire Agreement”, *International Legal Materials*, Cambridge University Press, 12/6 (1973 November), s. 1312.

İsrail arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimi açısından önemli kabul edilmektedir. Bu anlaşma ile beraber İsrail, Ortadoğu politikalarında daha temkinli davranışlar sergilerken Henry Kissinger, ABD ve Mısır arasında daha sıcak ilişkilerin temelini oluşturmaya çalışmıştır.⁴⁸ ABD'nin bu anlaşmaya müdahil olmasının önemli sebebi ise İsrail ile Mısır'ın savaş sonrası güvenlik düzenlemeleri için üçüncü bir tarafın yardımına duydukları ihtiyaçtan kaynaklanmaktaydı. Bu noktada BM Acil Durum Gücü'nün⁴⁹ yanı sıra İsrail ve Mısır tarafından ABD'nin arabuluculukta daha aktif bir rol üstlenmesi de teşvik edilmiştir.⁵⁰ Bu anlaşmanın imzalanması ile beraber İsrail Başbakanı Golda Meir iki taraf arasındaki siyasi ilişkileri daha seviyeli bir düzeye getirmeyi amaçlayan bir açıklamada bulunmuştur; "İsrail, Mısır ile bu anlaşmayı imzalamıştır, bu sayede komşularımızla aramızdaki zorlu yol boyunca anlaşmazlıkların çözümü ve barış için İsrail ilk adımı atmıştır."⁵¹

İsrail ile Mısır arasında imzalanan 101. Km Anlaşması sonrasında Filistin Kurtuluş Örgütü⁵² ve diğer Arap devletleri Mısır'ın İsrail'le tek başına adım atmasından rahatsız olmuşlardır. Bu noktada FKÖ'nün önderliğinde Rabat'ta bir zirve toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda alınan kararlara göre;

1. Filistin halkının anavatanlarına geri dönmesine ve kendi kaderlerini tayin haklarının tanınmasına karar verilmiştir.
2. FKÖ, Filistin halkının tek meşru temsilcisi kabul edilmiş ve Filistin halkının kurtarılmış topraklar üzerinde bağımsız bir otorite kurması kararlaştırılmıştır.

⁴⁸ Center for Israel Education, "Kilometer 101 Six-Point Agreement Is Signed", <https://israeled.org/kilometer-101-six-point-agreement/>

⁴⁹ UNEF: Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü. (Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü'nün kısaltması olan UNEF ibaresi kullanılacaktır.)

⁵⁰ Brian S. Mandell, "Anatomy of a Confidence-Building Régime: Egyptian-Israeli Security Cooperation, 1973-1979", International Journal, Sage Publications, Ltd., 45/2, Managing Regional Conflict (1990 Spring), s. 206.

⁵¹ Henry Kamm, "Israel and Egypt Sign Agreement for a Cease-Fire", (03/10/2019)

⁵² FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü.(Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında Filistin Kurtuluş Örgütü yerine kısaltması olan FKÖ ibaresi kullanılacaktır.

Arap devletleri de kurulacak bu otoriteyi her şekilde destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.

3. Arap dayanışması çerçevesinde FKÖ'nün ulusal ve uluslararası sorumluluklarını yerine getirmesi kararlaştırılmıştır.
4. Ürdün, Suriye ve Mısır'ın alınan bu kararları resmileştirmesi ve uygulamaya koyması istenmiştir.
5. Tüm Arap devletlerinin Filistin birliğini koruma ve Filistin'in içişlerine karışmama sorumluluğu teyit edilmiştir.⁵³

Sedat bu zirveden sonra alınan kararların desteklenmesi için Suriye ve Suudi Arabistan'a baskılarda bulunmuştur. FKÖ önderliğinde Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin haklarını samimi bir şekilde desteklemiştir. Ancak Sedat Sina'yı geri alabilmek için Filistin meselesini İsrail'le imzalanan barış anlaşmasından sonra rafa kaldıracak bir pragmatist devlet adamı olarak kayda geçmiştir.⁵⁴

Kısaca özetleyecek olursak 101. Kilometre Anlaşması ile beraber Mısır, Süveyş Kanalı'nın her iki yakasını da ele geçirerek kanalda tam bir hâkimiyet tesis etmiştir. Aynı zamanda Süveyş Kanalı gerekli düzenlemelerle birlikte 5 Haziran 1975'de tekrar dünya deniz trafiğine ve ticaretine açılmıştır. Mısır, Süveyş Kanalı çevresinde bulunan şehir ve kasabaların restorasyonunu gerçekleştireceği konusunda da taahhütte bulunmuştur. Bu anlaşma ile birlikte ABD, İsrail nakliye gemilerinin Babülmendep Boğazı'ndan ücretsiz olarak geçmesi konusunda da Mısır'a baskı yapmıştır. Anlaşma neticesinde İsrail-ABD arasındaki ilişkiler derinleşirken aynı

⁵³ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 171.

⁵⁴ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 171.

zamanda ABD, İsrail'in uzun vadedeki askeri teçhizat gereksinimlerine de olumlu yanıt vermiştir.⁵⁵

101. Kilometre Anlaşması'nın bir önemi de Amerika'nın Ortadoğu diplomasisindeki en önemli başarılarından bir tanesi olmasıydı. 1967 Haziran Savaşı'nın ardından diğer Arap devletleri ile birlikte Amerika ile ilişkilerini kesen Mısır 101. Kilometre Anlaşması'nı imzalaması ile birlikte ABD ile ilişkilerini tekrar tesis etmiştir. Kissinger'ın buradaki en önemli başarısı Ortadoğu'nun en önemli Arap devletlerinden bir tanesi olan Mısır'ı sosyalist kamptan uzaklaştırmasıydı. Amerikalı iş adamları özellikle bu dönemlerde Mısır'a gelerek yatırım imkanlarını araştırmaya başlamışlardır. Kissinger sayesinde Süveyş Kanalı tekrardan açılmış ve İsrail Sina'daki geçitlerden üç yıl içerisinde geri çekileceğini taahhüt eden anlaşmayı bu dönemde imzalamıştır. Bu noktada 1974 senesi Mısır-ABD ilişkilerinin altın çağı olarak kabul edilmektedir.⁵⁶ ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın çabaları sonucunda imzalanan 101. Kilometre Anlaşması sadece Mısır ve İsrail arasındaki siyasi ilişkilerin normalleşmesini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda ABD ile Mısır arasındaki ilişkilerin iyileşmesini de sağlamıştır. Kissinger bununla birlikte Mısır ile İsrail arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerin tesisini sağlamak için farklı adımlar da atmış ve bu anlaşmayı 1975'de tekrar Kissinger'ın çabaları neticesinde imzalanan II. Sina Anlaşması izlemiştir.⁵⁷ Ancak unutulmaması gereken bir husus, İsrail ile Mısır 101. Kilometre Anlaşması'nı imzalamış olsa bile İsrail'in Mısır ile arasındaki

⁵⁵ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 151-152.

⁵⁶ Adeed Dawisha, "Book Chapter: Egypt", *The Cold War and the Middle East*, Ed. Yezid Sayigh-Avi Shlaim, New York: Oxford University Press, 2003, s. 40-41.

⁵⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 644-645.

barışı tesis etmek için Sina'dan geri çekilmesi yaklaşık on yılı bulmuş ve 1982'de Sina'dan tamamen geri çekilmiştir.⁵⁸

3.4. 4 Eylül 1975 II. Sina Anlaşması

Mısır ve İsrail arasındaki siyasi ilişkilerin normalleşmesine aracı olan en önemli anlaşmalardan bir tanesi de II. Sina Anlaşmasıdır. İsrail 18 Ocak 1974 yılında Mısır ile imzalamış olduğu 101. Kilometre Anlaşması ile 1967'de işgal etmiş olduğu topraklardan kısmen çekilse de Mısır'a ait olan topraklardan büyük oranda çekilme süreci 4 Eylül 1975 II. Sina Anlaşması ile gerçekleşmiştir. Anlaşmanın detaylarını ve Mısır-İsrail siyasi ilişkilerine olan olumlu etkilerini izah etmeye başlamadan önce dönemin siyasi konjonktürü hakkında bilgi vermemiz çalışmamızın sağlıklı bir şekilde ilerlemesi açısından büyük öneme sahiptir.

İsrail'de Başbakan Golda Meir seçimleri kazanmasına rağmen 101. Km Anlaşması neticesinde Mısır'a vermiş olduğu tavizlerden ötürü partisi içerisindeki muhalefetin önüne geçmek için görevinden istifa etmiştir. Meir'in yerine Knesset üyesi ve İsrail ordusu içerisinde gelen İzak Rabin geçmiştir. Rabin'in başbakanlık koltuğuna oturmasındaki en önemli faktörlerden bir tanesi ise Ekim Savaşı'nda gerçekleşen taktiksel ve sonrasındaki diplomatik hatalarla herhangi bir ilgisinin olmamasıydı. Bu noktada Rabin 3 Haziran 1974'de başbakanlık koltuğuna oturduğunda iki amacı vardı; bunlardan ilki, İsrail'in güvenliği iken ikincisi ise ABD ile kurulan sıcak ilişkiler neticesinde gerçekleştirilmeye çalışılan stratejik ortaklık olmuştur.⁵⁹ Rabin'in Başbakan olduğu koalisyon hükümetine ait kabinede Şimon Peres Savunma Bakanlığı'na getirilirken Yigal Allon ise Dışişleri Bakanlığı görevini

⁵⁸ Robert Satloff, "The Path to Peace", Foreign Policy, Slate Group LLC, No. 100, 25th Anniversary Issue (1995 Autumn), s. 111.

⁵⁹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 423.

üstlenmiştir.⁶⁰ Rabin ve Peres aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı Araplarla barış arayışı için gerçekleştirilecek olan işbirliğinden çok uzaktı. Bu dönemde İsrail ile Araplar arasında barış arayışının olumsuz gelişme göstermesinin sebebi Rabin'in Başbakan olarak parlamentoda sınırlı bir çoğunluğa sahip olmasıydı. Knesset'in 120 sandalyesi içerisinde sadece 61 sandalyeye sahipti. Rabin, Knesset'teki bu azınlığını gidermek için 10 sandalyesi bulunan muhafazakâr Ulusal Dindar Parti'yi⁶¹ yanına çekmeye çalışmış lakin UDP 1948'den beri İşçi Partisi'nin geleneksel müttefiki pozisyonunda olduğu için bu girişimi başarısızlıkla neticelenmiştir.⁶² Bu nedenle Rabin'in Knesset'te az sandalyeye sahip olması parlamento içerisinde Arap devletleri ile barış görüşmeleri konusunda alacağı kararları sınırlamaktaydı.

ABD Başkanı Nixon İsrail ile Mısır arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için 1974 Haziran ayında İsrail'i ziyaret etti. İsrail, Mısır'a verilecek tavizleri içeren II. Sina Anlaşması'nı imzalamak için ABD'den on yıllık süre içerisinde iki milyar dolar talep etti ve ABD'den İsrail'in Golan Tepelerinden çekilmesi için hiçbir devlete destek vermeyeceği hususunda da garanti istedi. İsrail'in bu istekleri neticesinde Kongre İsrail'e yıllık olarak dış yardım vermeyi kabul ederken Golan Tepeleri konusunda da fazla karışmamayı tercih etti.⁶³ Bunun yanında İsrail, Mısır ile imzalayacağı II. Sina Anlaşması'nda işi yokuşa sürmeye devam ediyordu. Rabin özellikle bu konuda sert bir tavır takınmaktaydı. İsrail, Um Haşiba'daki erken uyarı istasyonunu geri vermemekte kararlıydı. Bununla birlikte Rabin, Mısır ile savaş halinin sona erdirilmesini Mitla ve Gidi geçitleri ile Ebu Rudeis petrol rezervlerinin İsrail'in elinde kalması şartına bağlıyordu. Lakin İsrail'in bu arzusu Mısır ile savaşı

⁶⁰ Louise Fischer, "a.g.e.", s. 59.

⁶¹ Ulusal Dindar Parti: UDP (Çalışmamızın bu kısmından itibaren Ulusal Dindar Parti yerine kısaltması olan UDP ibaresi kullanılacaktır.)

⁶² Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 424-425.

⁶³ Louise Fischer, "a.g.e.", s. 60-61.

sona erdirecek bir şart değil tam aksine tekrar savaş meydana getirecek bir arzunun ötesine geçmiyordu.⁶⁴

II. Sina Anlaşması'nın iki devlet tarafından imzalanmasını geciktiren en önemli faktörlerden bir tanesi de Sina geçitleriydi. Bu hususta Rabin "Mısır kuvvetlerinin geçitlerin batı uç sınırının ötesine geçmemesi şartıyla, İsrail'in geçitlerin doğu ucuna kadar geri çekilmesini" talep etmekteydi. Bu ekseninde Mısır'ın savaş durumunun sona erdiğini ilan etmesini de istemekteydi. Rabin'in bu isteği Enver Sedat'ın kabul edebileceği bir durum değildi. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ise bu noktada işi çıkmaza süren taraf olarak İsrail'i suçlamaktaydı. Bu noktada Kissinger, İsrail'in bu tutumunda ısrarcı olması halinde SSCB'nin katılımı ile Cenevre Konferansı'nın tekrar toplanacağı hususunda İsrail'e göz dağı vermiştir. İsrail'in bu tavrına sadece Kissinger değil aynı zamanda ABD'de başkanlık koltuğuna Nixon'dan sonra oturan Gerald Ford da sert bir tutum takınmıştır. Bu noktada ABD yönetimi İsrail'e karşı tavrını net olarak göstermek için İsrail'le yeni bir silah anlaşması imzalamamıştır.⁶⁵

Ancak Yom Kippur Savaşı'ndan sonra İsrail, ABD yardımlarından mahrum kalmamak için bölgesel fedakârlıklarda bulunmaya hazırdı. Özellikle II. Sina Anlaşması'nın imzalanmasında İsrail'e yönlendirilecek Amerikan yardımları büyük rol oynamıştır. İsrail Savunma Bakanı Şimon Peres ABD tarafından vaat edilen silahları almadan İsrail'in anlaşmaya imza atmayacağını vurgulamıştır. Bu nedenle II. Sina Anlaşması'na bağlı olarak İsrail ve ABD arasında İsrail'e askeri kaynaklar vaat eden Mutabakat Zaptı imzalanmıştır.⁶⁶ ABD'nin sert tutumuna karşılık İzak Rabin gelişen bu olaylar çerçevesinde Washington'a bir ziyarette bulunmuş ve İsrail'in Mısır'a vereceği tavizler doğrultusunda Amerikan doları ile gerçekleşecek

⁶⁴ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 436-437.

⁶⁵ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 437.

⁶⁶ Efraim Inbar, *a.g.e.*, s. 25.

bir ödeme talebinde bulunmuştur. İsrail'in ABD ile gerçekleştirdiği müzakere çerçevesinde İsrail Genelkurmay Başkanlığı bir geri çekilme planı hazırlayarak İsrail Savunma Kuvvetlerini Gidi Geçidi'nin kuzeyini ve Mitla yolunun güneyini elinde bulunduracak şekilde konuşlandırmıştır. İsrail Genelkurmay Başkanlığı'nın bu plandaki amacı iki geçit arasında uzanan doğudaki sırtı elinde tutmaktı. Ayrıca bu plan ABD'nin bölgedeki tüm erken uyarı merkezlerine hâkim olmasıyla beraber bunları İsrail ve Mısır adına kontrol etmesini de öngörmekteydi. Amerika zaten İsrail tarafına Um Haşiba'da son teknoloji bir erken uyarı tesisi kurmuştu bu planın uygulanması için aynı uyarı sistemini Mısır tarafına da kuracaktı.⁶⁷ Bu fikri UNEF de desteklemiş, ABD'nin Gidi ve Mitla geçitlerindeki geçişleri izlemek için erken uyarı sistemleri kurup işletmesini istemiştir. UNEF aynı zamanda geçişlerin Gidi Vadisi'nin karşı uçlarında bulunan Mısır ve İsrail istasyonlarından yönetilmesine karar vermiştir.⁶⁸ İki devletin Sina'daki geçitler hususunda mutabakata varmasının ardından İsrail, 1 Haziran'dan itibaren Sina bölgesindeki topçu ve tanklı birliklerinde kademeli olarak azaltma girişimlerinde bulunduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte Mısır 5 Haziran 1975'den itibaren Süveyş Kanalı'nı tekrar açtığını duyurmuştur.⁶⁹ Süveyş Kanalı'nın uluslararası nakliye alanında açılması, kanal çevresinde ikamet eden Yahudilerin İsrail'e dönmesine izin verilmesi ve son olarak 1973 Ekim Savaşı'nda kanal çevresinde öldürülen 39 askerin cenazelerinin İsrail'e iade edilmesi Mısır'ın II. Sina Antlaşması temelinde attığı önemli adımlar arasında yer

⁶⁷ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 437-438.

⁶⁸ Joshua Sinai, "United Nations' and Non-United Nations' Peace-Keeping in the Arab-Israeli Sector: Five Scenarios", *Middle East Journal*, Middle East Institute, 49/4 (1995 Autumn), s. 635.

⁶⁹ Gulshan Dhanani, "Israeli Withdrawal from Sinai", *Economic and Political Weekly*, Economic and Political Weekly, 17/20 (1982 May), s. 821.

almaktaydı.⁷⁰ Atılan bu adımlar iki devlet arasında II. Sina Antlaşmasının imzalanmasına ve Camp David sürecinin önünün açılmasına vesile olmuştur.

ABD'nin iki taraf arasında sürdürdüğü yoğun diplomatik sürecin ardından ve tarafların arasındaki ihtilafların çözülmesi ile birlikte II. Sina Anlaşması için 1 Eylül'de müzakereler başlamış, 4 Eylül'de anlaşma taraflar arasında imzalanmıştır. Bu noktada özellikle Mısır ile İsrail arasındaki siyasi ilişkilerin iyileşmesine aracılık eden maddelerden bahsedecek olursak; Öncelikle Sina Anlaşması ile çatışmaların iki tarafını temsil eden Mısır ve İsrail Ortadoğu'da meydana gelecek çatışmaların çözümünde askeri güç yerine barışçıl yöntemleri uygulayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu durumla ilişkili olarak iki taraf müzakereler aracılığı ile kesin ve adil bir barış anlaşmasına varma konusunda fikir birliğine varmışlardır. İkinci olarak taraflar birbirlerine karşı askeri güç ve abluka tehdidine başvurmamayı taahhüt etmişlerdir. Bu anlaşma ile Mısır kendisine sağlanan imtiyazlar neticesinde İsrail'den gelen ve askeri yük taşımayan gemilerin Süveyş Kanalı'ndan geçişine izin vermeyi kabul etmiştir.⁷¹ Üçüncü olarak anlaşmanın içerisinde Mısır'ın İsrail karşıtı propagandalarına ve ABD'ye karşı olan boykot eylemlerinin azaldığını gösteren birtakım bulgulara da rastlanmıştır. Dördüncü olarak İsrail, üç yıl içerisinde Sina'daki konumundan Gidi ve Mitla geçitlerinin doğusundaki yeni hatlara doğru geri çekilmeyi kabul etmiştir. Buna ek olarak İsrail, Ebu Rudeis petrol sahasını da Mısır'a teslim etmiştir. Ebu Rudeis'in önemi Süveyş Kanalı boyunca 72 petrol kuyusuna sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sina Anlaşması neticesinde ABD iki tarafı birbirinden ayıran alanda sivil personel tarafından kontrol edilecek bir Erken

⁷⁰ Moshe Shemesh, "The Origins of Sadat's Strategic Volte-face: (Marking 30 Years since Sadat's Historic Visit to Israel, November 1977)", *Israel Studies*, Indiana University Press, 13/2 (2008 Summer), s. 48.

⁷¹ George E. Gruen, "The United States, Israel, and the Middle East", *New York: The American Jewish Year Book*, American Jewish Committee, Vol. 77 (1977), s. 75.

Uyarı Sistemi de kurmuştur. Bunun yanında ABD bu anlaşmayı imzalayan iki tarafa da önemli miktarlarda yardım taahhüdünde bulunmuştur. ABD, İsrail ve Mısır'a yaklaşık 900 milyon dolarlık bir yardım taahhüdünde bulunurken İsrail'e ek olarak verilen askeri, ekonomik ve petrol yardımları da yıllık 2.3 milyar doları geçmiştir.⁷²

Bu anlaşma çerçevesinde UNEF iki devlet arasında esas güç olarak kabul edilmiştir, bunun yanında görevlerine devam eder ve gerekli görüldüğü takdirde görevleri yıllık olarak uzatılabilir ilkesi de kabul edilen maddeler arasında yer almaktadır.⁷³ Sina Anlaşması neticesinde geri çekilme hatlarına iki ülke tarafından saygı gösterilmesi için ABD sınırlı sayıdaki teknisyen ve ağır silahlı birimlerini geri çekilme hatlarına yerleştirmiştir. Bunu bilhassa İsrail silahlı kuvvetleri geri çekilirken Mısır tarafından gerçekleştirilecek bir saldırı ihtimaline karşı uygulamıştır. Sina Anlaşmasına göre ABD'nin teknisyenlerini ve izleme ekipmanlarını geri çekmesi gerekirken Jimmy Carter döneminde ABD Dışişleri Bakanı olan Cyrus Vance, İsrail'in geri çekilme süreci olan üç yıl boyunca bu ekipmanları ve teknisyenleri bölgede bırakacağı yönünde bir varsayımda bulunmuştur. Ancak Vance, bu teknisyenlerin sivil olacağını ve sayılarının 200'ü geçmeyeceğini de açıklamaları arasına eklemiştir. Sina Anlaşması'nda alınan önemli kararlardan bir tanesi de tampon bölgelerde var olan kontrol noktaları ile geri çekilme hususunun Mısır ve İsrail ordusu tarafından denetlenmesi olmuştur. Moşe Dayan bu konuda Mısır ve İsrail'in tampon bölgelerini kontrol altına almak için beraber çalışmayı kabul ettiğini vurgulamıştır.⁷⁴ Bu noktada anlaşmanın en önemli iki sonucu, ilk

⁷² Elias Sam'o, "The Sinai Agreement And Beyond", World Affairs, Sage Publications, Inc., 139/1 (1976 Summer), s. 40.

⁷³ "Egypt-Israel Relations: Interim Peace Agreement (Sinai II)", *Article IV*, September 4 1975, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/egypt-israel-interim-peace-agreement-sinai-ii-september-1975>. (07.09.2019)

⁷⁴ John M. Goshko, "U.S. to Augment Israeli-Egyptian Patrols in Sinai", *the Washington Post*, September 20, 1979, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/09/20/us-to-augment-israeli-egyptian-patrols-in-sinai/d7f68cf4-fb79-4db6-a6dd-5c0e9ef5681d/>. (07/10/2019)

olarak Mısır bundan sonra Araplar ile İsrail arasındaki ihtilafı çözmek için askeri güç kullanmayacaktır ki bu durum İsrail'in de talep ettiği savaşın sona erdirilmesi anlamına geliyordu. İkinci olarak Sedat, ABD Başkanı Gerald Ford'a Salzburg'da⁷⁵ söz verdiği gibi ABD'nin Mitla ve Gidi geçitlerinde erken uyarı sistemi kurmasına ve işletmesine onay vermiştir. İsrail hükümeti ise II. Sina Anlaşması ile Mısır'a verilen tavizlere, Washington'un kendisine vaat ettiği modern silah sistemlerinin İsrail'e akışı ve yapılacak olan ekonomik yardımlar nedeni ile göz yummak durumunda kalmıştır.⁷⁶

101. Kilometre Anlaşması ve II. Sina Anlaşmasının asıl amacı Mısır'ı savaş alanından uzaklaştırmak ve imzaladığı bu barış anlaşmaları neticesinde kanal hattında tahribata uğramış kasabaların inşasıyla meşgul etmek olmuştur. Şu ana kadar gelinen süreçte ise Mısır ve İsrail ABD'nin de vermiş olduğu tavizlerle birlikte uzlaşma yolunda titiz adımlar atmaktaydı.⁷⁷ Bu anlaşma neticesinde tam olmasa da İsrail Batı Sina'dan tamamen geri çekilmiştir. Bu geri çekilmenin neticesinde ABD mükafat olarak 1974 ve 1975 arasında İsrail'e gerçekleştireceği yardımları 1.5 milyar dolara çıkarmıştır. Mısır da yönünü ABD'ye döndüğü için İsrail'le imzaladığı barış anlaşmasının meyvelerini toplamıştır. Mısır, Kanal çevresindeki yerleşim yerleri ve Süveyş Kanalı'nın imarı için ABD'den birtakım yardımlar almış, bunun yanında 1977 yılında Kahire'ye ABD tarafından yapılan gıda sübvansiyonları ve ikili

⁷⁵ Salzburg Görüşmesi: ABD Başkanı Gerald Ford, Sedat'ı II. Sina Anlaşması'nı imzalanması için İsrail'e karşı bölgesel tavizlerde bulunması noktasında ikna etmek adına Salzburg'da görüşmüştür. Bu görüşme neticesinde ABD, Mısır'ın vereceği tavizler neticesinde Mısır ekonomisinin ihtiyaç duyduğu teknolojik ve yönetsel yardımı vereceği taahhüdünde bulunmuştur. Bununla birlikte yine Mısır ekonomisinin daha iyi bir noktaya gelebilmesi için Dünya Bankası ve uluslararası bankacılık kurumları konsorsiyumunun da her türlü yardımda bulunacağına garantisini vermiştir. Bu tavizler ışığında Sedat Um Haşiba'daki erken uyarı sisteminin İsrail'de kalmasına müsaade etmiştir. (George E. Gruen, "a.g.e.", s. 81.)

⁷⁶ Adel Safty, "Sadat's Negotiations with the United States and Israel: From Sinai to Camp David", The American Journal of Economics and Sociology, American Journal of Economics and Sociology, Inc., 50/3 (1991 July), s. 289.

⁷⁷ Patrick Seale, "The Egypt-Israel Treaty and Its Implications", The World Today, Royal Institute of International Affairs, 35/5 (1979 May), s. 190.

yardımlar bir milyar doların üzerine çıkartılmıştır. Bununla birlikte Sedat'ın SSCB ile imzalamış olduğu Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasını iptal etmesi de Mısır'ın ABD ile dayanışma halinde bulunduğunu gösteren kanıtlar arasındadır. Buna ek olarak Sedat, Sovyet gemilerinin Mısır limanlarına erişimini de II. Sina Antlaşması neticesinde engellemiştir.⁷⁸ Sonuç olarak baktığımızda 4 Eylül 1975'de imzalanan II. Sina Anlaşması Mısır ve İsrail'in siyasi ilişkilerinin gelişmesi noktasında çok önemli bir kilometre taşıdır. Aynı zamanda II. Sina Anlaşması gelinen bu süreçte 1978-1979 Camp David Anlaşması'nın da önünü tamamen açmıştır.

⁷⁸ Jason Brownlee, "Peace Before Freedom: Diplomacy and Repression in Sadat's Egypt", Political Science Quarterly, The Academy of Political Science, 126/4 (2011-12 Winter), s. 649.

BÖLÜM IV

19 KASIM 1977 ENVER SEDAT'IN KUDÜS SEYAHATI

4.1. Seyahat Öncesi Siyasi Gelişmeler

4 Eylül 1975 II. Sina Anlaşması, Mısır ile İsrail arasındaki siyasi ilişkileri daha ılımlı bir tabana oturtmuş ve tamamen olmasa bile iki ülke barış sürecine ABD öncülüğünde girmeyi başarmıştır. Bu anlaşma ile İsrail 1967 Haziran Savaşı ile birlikte işgal ettiği Mısır topraklarından tamamen olmasa da büyük oranda çekilmiştir. İsrail'in bu hareketi iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin daha olumlu bir yönde pekişmesini sağlamıştır. İsrail ve Mısır arasındaki siyasi ilişkiler II. Sina Anlaşması'ndan sonra da pekişmeye devam etmiştir. Bu iyi ilişkilerin ilk kanıtı Enver Sedat'ın 19 Kasım 1977'de Kudüs'e gerçekleştirdiği seyahattir. Bu seyahatin detaylarını anlatmaya başlamadan önce seyahat öncesinde iki ülke içerisinde gerçekleşen siyasi gelişmelere değinmemizde fayda var.

Bu seyahat öncesindeki ilk siyasi gelişme, 20 Haziran 1977'de yaşanmıştır. Menahem Begin'in sağcı Likud Partisi'nin İsrail'de gerçekleşen genel seçimlerde İşçi partisini yenmesi neticesinde başa gelmesi İsrail siyasi hayatında önemli bir dönüm noktasına işaret etmekteydi. Çünkü Likud partisi İsrail'in bölgesel meselelerine çok farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktaydı. İlk olarak Likud, Tevrat'da isimleri geçen *Judea ve Samaria* tarafından atıfta bulunulan Batı Şeria'nın ne pahasına olursa olsun İsrail toprakları içerisinde yer almasını savunuyordu. Aslında partinin buradaki amacı *Judea ve Samaria* isimlerini kullanarak Tevrat'ın toprak ile bağlantısını semantik bir biçimde ortaya çıkartmaktı. Likud, Yahudi halkının İsrail toprakları üzerindeki hakkını İsrail devletinin güvenlik ve barış hakkı ile bağlantılı olduğunu vurguluyor ve *Judea ve Samaria* topraklarının hiçbir yabancı güce teslim

edilmeyeceğini de yineliyordu. Hatta yeni hükümet bu durumun da ötesine geçerek bu bölgelerde yerleşim yerlerinin sayısını ve Yahudi nüfusu önemli ölçüde arttırmayı planlamıştır.⁷⁹

Menahem Begin ve Likud'un toprak politikası, İsrail-Mısır siyasi ilişkilerinin bundan sonraki safhalarının daha zor yol kat edeceğinin ilk alametleri arasında yer almaktadır. Bu dönemde ABD'de başkanlık koltuğuna Jimmy Carter oturmuştur. Begin seçimlerin hemen ardından barışçıl niyetlere sahip olduğuna dair Washington yönetimine olumlu bir hava yaratmaya çalışmıştır. ABD Başkanı Jimmy Carter ise bu barış sürecinde Likud'un ideolojik talep ve hak iddialarını geri çevirmiş bunun yanında İsrail'in 1967 öncesindeki sınırlarına geri çekilmesi hususunda oldukça kararlı bir duruş sergilemiştir. Carter, İsrail'in Arap devletleri ile arasındaki barışı ve bölgedeki istikrarı sağlamak maksadı ile Begin'i 19 Temmuz'da Washington'da gerçekleştirilecek bir toplantıya davet etmiştir. Carter'ın bu toplantıdaki temel amacı taraflar arasında barış anlaşması imzalanabilmesi için Cenevre'de bir an önce bir konferans tertip etmektir. Bu toplantıdaki katılımcılar İsrail, Suriye, Ürdün ve Mısır olacaktır. Gerçekleştirilmesi planlanan toplantı çerçevesinde belirtilen katılımcılardan hiçbiri ön şart talebinde bulunmayacaktır. Toplantının başlangıç oturumu üç karma komisyon tarafından gerçekleştirilecektir. Bu karma komisyonlar; İsrail-Ürdün, İsrail-Suriye ve İsrail-Mısır şeklinde olacaktır. Bu oluşturulan komisyonlar müzakereler için girişimlerde bulunacak ve İsrail ile komşuları arasında imzalanması planlanan barış anlaşmalarına form kazandıracaktır. Cenevre Konferansı'nın toplanmasına ilişkin prosedürde konumuzla alakalı olarak uygulanacak planlardan bir tanesi de Mısır ve İsrail'i ayıran geniş bölge düşünüldüğünde, İsrail'in barış anlaşması imzalaması

⁷⁹ Eric Gartman, *Return to Zion: The History of Modern Israel (Chapter 15: Nation Shall Not Lift Up Sword Against Nation: The Camp David Accords, 1977–1981)*, Jewish Publication Society, University of Nebraska Press, 2015, s. 261.

çerçevesinde Sina'da bulunan kuvvetlerini ciddi oranda geri çekmeye hazır olmasıydı.⁸⁰

ABD, İsrail ile Arap Devletleri arasında barış anlaşmalarının yapılmasını öngören ve iki devlet arasında normal ilişkiler kurulmasını amaçlayan Cenevre Konferansı hususunda ısrarcıydı. Ancak İsrail, Cenevre Konferansı ekseninde gelişen iki plandan ötürü düzenlenmesi planlanan konferansa fazla yanaşmamaktaydı. Bu iki plan İsrail'in tüm cephelerden geri çekilmesi ve Filistinlilerin gelecekteki durumlarını belirlemek konusunda kendi kaderini tayin etmesi gibi meselelerden ibaretti. Bu durum İsrail'in Mısır ile bir aracı olmadan ikili anlaşma arayışına girmesine sebep olmuştur. Bu noktada Menahem Begin ve Moşe Dayan İsrail ile Mısır arasında Cenevre Konferansı'nın aksine ikili bir anlaşma yolu bulmaya girişmiştir. Özellikle yapılan son seçimlerde hükümetin başına Likud Partisi'nin geçmesi ile birlikte hükümetin dış politikadaki parametreleri de zaten önemli ölçüde değişiklik göstermeye başlamıştır. Likud ilk olarak Ürdün ile ilişkilerini normalleştirmek isterken bu önceliği Mısır'a vermiştir. İsrail'deki yeni kurulan hükümetin dış politikada Ürdün önceliğini geriye atmasının sebebi ise Moşe Dayan'ın Kral Hüseyin'e Batı Şeria'nın İsrail ve Ürdün arasında bölünmesini teklif etmesi ve bunun neticesinde Kral Hüseyin'in bu teklifi reddetmesi olmuştur. İsrail ve Ürdün arasında yaşanan bu anlaşmazlık sonrasında Begin ve Dayan, Enver Sedat'ı İsrail'in müzakereleri başlatmaya istekli olduğuna inandırmak için diplomatik girişimlerde bulunmaya başlamışlardır.⁸¹

İlk olarak Menahem Begin ve Moşe Dayan, Mısır'la diplomatik ilişkileri geliştirmek için Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'a yakın olan iki kanalın üzerine

⁸⁰ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 460-462.

⁸¹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 462-463.

gitmeye çalışmıştır. 25 Ağustos'ta Begin, Enver Sedat'ın iyi bir arkadaşı olan Romanya Devlet Başkanı Nikolay Çavuşesku'yu ziyaret ederek Mısır'la barış konusunda ciddi olduğunu Çavuşesku kanalından iletmek istemiştir. İkinci olarak Mısır ile diplomatik çıkmazı çözüm sürecine ulaştırmak için önemli kanallardan bir tanesi olan Fas kralı II. Hasan ile diyalog süreci başlatılmıştır. Moşe Dayan Fas kralı II. Hasan ile görüşmelerde bulunmak için 4 Eylül'de Fas'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin en önemli amaçlarından bir tanesi İsrail'in Mısır ile arasında üst düzey bürokratların katılımı ile gerçekleşmesi planlanan bir toplantı tertip etmek istemesiydi. Bu noktada Dayan, Mısır ile İsrail arasındaki iyi ilişkilerin temelini atmak için Fas'a 16 Eylül'de ikinci ziyaretini gerçekleştirmiştir. Burada Mısır Başbakan Yardımcısı Hasan Tuhami ile görüşmüştür.⁸²

Hasan Tuhami'nin buradaki bir başka önemi ise Ağustos 1977'den beri Moşe Dayan ile gizli görüşmeler gerçekleştiren ilk Mısırlı bürokrat olmasından kaynaklanmaktaydı.⁸³ Dayan ile Eylül'de görüşen Tuhami, Sedat'ın İsrail ile el sıkışmasının tek bir şarta bağlı olduğunu beyan etmiştir. Bu şart, İsrail'in 1967'de işgal etmiş olduğu topraklardan bütünsel olarak geri çekilmesi olmuştur. Bu noktada Dayan, İsrail'in işgal etmiş olduğu bütün topraklardan geri çekilmesi hususunda herhangi bir garanti vermemiş fakat İsrail'in Sina'dan tamamen geri çekilebileceği hususu hakkında ucu açık bir cevap vermiştir. Menahem Begin ise her iki konu da dâhil olmak üzere Mısır'a hiçbir taahhütte bulunmamıştır. İsrail bu şekilde Mısır ile ikili diplomatik ilişkileri geliştirme konusunda hiçbir yol kat edememiştir. Gelişen bu süreçte ABD'nin tekrar araya girmesi ile birlikte Cenevre Konferansı yeniden gündem maddesi haline gelmiştir. Dayan, Carter ve Vance ile görüşerek "Cenevre

⁸² "Sadat in Jerusalem", Journal of Palestine Studies, University of California Press, 7/2 (1978 Winter), s. 149.

⁸³ Bahgat Korany, "The Cold Peace, the Sixth Arab-Israeli War, and Egypt's Public", International Journal, Sage Publications, Ltd., 38/4, The Middle East after Lebanon (Autumn, 1983), s. 654.

Barış Konferansı'nın yeniden başlaması için öneriler" başlıklı Amerikan-İsrail ürünü olan ortak bir belge ortaya koymuşlardır. Begin, oluşturulan bu belgeyi kabul etmiş lakin yardımcıları bu belgeye şiddetle karşı çıkmıştır. Bu belgeye İsrail'deki belli bir kesimin karşı çıkmasının sebebi ise üçüncü madde olmuştur. Zira üçüncü madde "Batı Şeria ve Gazze ile ilgili konular İsrail, Mısır, Ürdün ve Filistinlilerden oluşan bir çalışma grubu tarafından müzakere edilecektir"⁸⁴ şeklinde bir ifadeyi içermekteydi.

İsrail'deki belli bir kesimin bu duruma karşı çıkmasındaki diğer bir sebep ise İsrail'in Filistinli Arapların resmi müzakerelerde temsil edilmesini kabul ettiği bir ortam oluşmasından kaynaklanmaktaydı.⁸⁵ Bu belgeyi Knesset'e sunan Begin belgeyi 28'e karşı 41 oyla onaylatmayı başarmıştır. Arap devletlerinde ise Filistin'in bir bakıma lehine olan bu belgeyi Ürdün ve FKÖ reddetmiş Mısır ise Cenevre Konferansı'nın ilk adımı olan bu çalışma belgesini kabul etmeye diğer Arap devletlerinden daha istekli davranmıştır. Ancak Cenevre Konferansı öncesi Mısır ve Suriye, Arapları temsil edecek delegasyonlar hakkında çatışmaktaydı. Bu noktada Sedat konferansa Arapların ayrı ayrı delegasyonlarla katılmasını isterken, Suriye'de ise Hafız Esad Arapların konferansta tek bir delegasyon çatısı altında temsil edilmesini istiyordu. ABD bu noktada Suriye'nin fikrini desteklemiş ve konferansa katılmak konusunda isteksiz olsa dahi Sedat'ı Suriye'nin fikrine katılmaya zorlamıştır. Sedat, ABD'nin de araya girmesi ile birlikte çok isteksiz olsa da Cenevre Konferansı'na Suriye'nin önerisi ile gitmeyi kabul etmiştir. Ancak Enver Sedat Cenevre Konferansı'na gitmeden önce bir sürpriz yapmış ve İsrail'in daha önce yapmak istediği gibi barış görüşmelerini iki taraf arasında halletmek istemiştir.⁸⁶ Bu

⁸⁴ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 465.

⁸⁵ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 464-465.

⁸⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 465-466.

durumu takiben Sedat 9 Kasım'da Mısır Halk Meclisi'nde tarihi bir konuşma yapmış ve burada Knesset'e barış önerisi teklifinde bulunmuştur. Sedat ABD'li yetkililere İsrail'e gitme konusunda ciddi olduğunu ifade etmiş, resmi bir davet gelmesi halinde İsrail'e gidebileceğini belirtmiştir.⁸⁷

4.2. Enver Sedat'ın Kudüs Seyahati ve Seyahat Sonrası İsrail-Mısır Siyasi

İlişkileri

Enver Sedat 9 Kasım 1977'de Mısır parlamentosunda duyanların kulaklarına dahi inanamayacağı bir konuşma gerçekleştirmiştir. FKÖ lideri Yaser Arafat da konuşmanın gerçekleşeceği parlamentoda hazır bulunmuştur. Sonunda Sedat parlamentoda o tarihi cümlesini ifade etmiştir; *“Barış için dünyanın sonuna gitmeye hazırım. İsrail bunu size söylediğimi duyunca şaşıracak: Onlarla tartışmak için evlerine, Knesset'e gitmeye hazırım. Kaybedecek vaktimiz yok.”*⁸⁸ Enver Sedat'ın Mısır parlamentosundaki bu ifadesi İsrail'in Mısır'a karşı elini güçlendirmiştir. Begin, Sedat'ı bu konuşmasından dört gün sonra İsrail ile Mısır arasında kalıcı bir barışın sağlanması maksadı ile Kudüs'e gelmesi için İsrail hükümeti adına sözlü olarak davet etmiştir. Enver Sedat'a resmi davet 16 Kasım'da ABD'nin Tel Aviv büyükelçiliği aracılığı ile yapılmış ve yapılan bu davet Sedat tarafından kabul edilmiştir.⁸⁹ Bu durum İsrail cephesindeki bazı kesimler tarafından farklı algılanmıştır. İsrail Genelkurmay Başkanı Mordechai Gur, Sedat'ın bu barış girişimini samimiyetsiz bulmuş ve Mısır'ın bu hareketini İsrail'e karşı gerçekleştireceği askeri hazırlıklar için zaman kazanmaya çalıştığı konusunda Yediot Aharonot'a vermiş olduğu bir röportajda ifade etmiştir. Mısır'ın İsrail'e karşı

⁸⁷ Emily Landau, *The Role of Public Declarations in Egyptian-Israeli Relations*, Stimson Center, (Declaratory Diplomacy: Rhetorical Initiatives and Confidence Building/Michael Krepon&Jenny S. Drezin&Michael Newbill), Apr. 1, 1999, s. 58.

⁸⁸ Eric Gartman, *a.g.e.*, s. 263.

⁸⁹ Heather Lehr Wagner, *Modern Peacemakers: Anwar Sadat and Menachem Begin Negotiating Peace in the Middle East*, New York: Chelsea House, 2007, s. 74.

gerçekleştirmiş olduğu 1973 Ekim Savaşı'na benzer sürpriz bir durumla karşılaşılması için İsrail Savunma Kuvvetleri'ne bağlı yedek birliklerin bir kısmının silahaltına alınmasını önermiştir. İsrail Savunma Bakanı Ezer Weizman ise Gur'u sert bir şekilde kınamış ve önerilerini reddetmiştir. Weizman, İsrail Savunma Kuvvetleri içerisinde en önemli tutucu isimlerden bir tanesi olmasına rağmen Sedat'ın iyi niyetli olduğunu düşünmüş ve Mısır ile gerçekleştirilecek barışın da en önemli taraftarlarından bir tanesi olmuştur.⁹⁰

İsrail'in Mısır ile ikili barış anlaşması imzalamak istemesi Sedat'ın Kudüs seyahati öncesine dayanmaktadır. Begin ve Dayan'ın tek amacı İsrail'le imzalanacak müstakil bir anlaşma olduğundan Dayan, Hasan Tuhami ile görüşmek üzere Fas'a hareket etmiştir. Tuhami, Sedat'ın İsrail'le yapılacak barış konusunda istekli olduğunu ancak İsrail'in işgal etmiş olduğu topraklardan tamamen geri çekilmesini ve Begin'in de bu durumu kabul etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tuhami ancak bu prensibin kabul edilmesi halinde Mısır'ın İsrail'in güvenliği için birtakım teminatlar verebileceğini aktarmıştır. Kendisi Kahire'ye döndüğünde, Sedat'ın Kudüs seyahati öncesinde Dayan ile Fas'ta gerçekleştirdikleri görüşmelerin olumlu geçtiğini ve Begin'in işgal altındaki topraklardan geri çekilmeyi kabul ettiğini Sedat'a aynen aktarmıştır. Sedat, Tuhami'nin bu açıklamaları üzerine Kudüs'e gitmeyi kabul etmiştir.⁹¹ Bu noktada Sedat, İsrail'in 1967'de işgal etmiş olduğu Mısır topraklarından geri çekilmesini ve Filistin halkına kendi kaderini tayin etmesi için Gazze ve Batı Şeria'da birtakım imtiyazlar sağlaması talebinde bulunmuştur.⁹²

⁹⁰ Elias Shoufani, "The Reaction in Israel to the Sadat Initiative", Journal of Palestine Studies, University of California Press, 7/2 (1978 Winter), s. 5.

⁹¹ Lawrence Wright, *Thirteen Days in September: Carter, Begin, and Sadat at Camp David*, New York: Alfred A. Knopf, First Published 2014, s. 73-74.

⁹² Emily Landau, *a.g.e.*, s. 60.

Sedat, Kudüs seyahati öncesinde kendisine en yakın devletlerin liderleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Özellikle İran Şahı ve Romanya lideri Çavuşesku'nun da fikirlerini alarak Kudüs seyahatine çıkmıştır.⁹³ Burada Romanya lideri Çavuşesku kilit bir role sahiptir. İlk olarak az önce de yukarıda bahsettiğimiz gibi Çavuşesku iki ülke arasında gerçekleşen Fas'taki görüşmede arabuluculuk vasfını üstlenmiştir. Bunun yanında Begin'in Romanya ziyaretini takiben iki ülke arasındaki ilişkiler açısından Begin'in düşünceleri ve görüşleri hakkında fikir sahibi olmak için Sedat'ın kendisi de Bükreş'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Çavuşesku'nun Begin'in ılımlı bir tutuma sahip olması konusunda onay vermesinin ardından Sedat, Kudüs seyahati için hazırlıklarına hız kazandırmıştır.⁹⁴

Bu görüşmelere müteakip Enver Sedat 19 Kasım Cumartesi akşamı Yahudilerin en kutsal günü olan Şabat gününün sona ermesinden kısa bir süre sonra Ben-Gurion Havaalanı'na iniş yapmıştır. Sedat'ın Kudüs ziyareti Ortadoğu tarihi açısından önemli bir hadise olarak kayda geçmiştir. Çünkü Sedat, İsrail'i ziyaret eden ilk Arap lider olmuştur. Sedat'ı Ben Gurion Havaalanı'nda İsrail Başbakanı Menahem Begin ve İsrail Devlet Başkanı Ephraim Katzir karşılamış ve Sedat'ın şerefine şeref kıtası, tüfeklerini 21 kez ateşlemiştir.⁹⁵ Sedat'ın ürettiği "bundan sonra savaş yok" sloganı İsrail kamuoyunda önemli bir etki meydana getirmiştir. Enver Sedat 20 Kasım'da Knesset'e gelmiş ve Knesset Başkanı konuşmasını yapmak üzere Sedat'ı kürsüye davet etmiştir. Sedat kürsüye çıktığında Mısır topraklarını almak şartı ile İsrail'le ayrı bir barış anlaşması imzalayacağına dair Arap dünyasını hiçe sayan ifadelerden uzak durmuştur. Kürsüdeki konuşmasında adil bir barış çağrısında bulunmuş, bu

⁹³ Bahgat Korany, "a.g.e.", s. 659.

⁹⁴ Gordon A. Craig - Francis L. Loewenheim, "Chapter 15: Sadat the Calculus of War and Peace" *The Diplomats, 1939-1979*, Princeton University Press, 1994, s. 451.

⁹⁵ "1977: Egyptian leader's Israel trip makes history", *On this day1950-2005*, BBC Home, 19 November 1977, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/19/newsid_2520000/2520467.stm. (21.10.2019)

barışın sağlanabilmesi için de İsrail'in 1967'deki sınırlarına geri çekilmesinin şart olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶ Bu sayede Sedat, İsrail'in hem Mısır hem de diğer Arap devletleri ile de gerçekleştireceği gelecekteki müzakereler için temel ve tartışmaya açık olmayan bir şartı da masaya yatırmış oldu. Bu durum aynı zamanda barış için toprak kavramını da ortaya çıkartmıştır. Sedat, BMGK'nın 242 Sayılı Kararı'nın tüm bölgelerde uygulanması gerektiğini de ifadeleri arasına eklemiştir. Buna ek olarak Sedat, Filistinlilerin kendi devletlerini kurma ve kendi kaderlerini tayin haklarının da sağlanması gerektiğini kürsüdeki konuşmasında vurgulamıştır. Sedat, konuşmasını İsrail'in Ortadoğu'da egemen bir devlet olarak varlığını sürdürme, çevresini saran Arap komşuları tarafından resmen tanınma ve İsrail'in kendi güvenliğini sağlaması için her türlü garantiden faydalanmaya hakkı olduğuna dair yapıcı bir tonda noktalamıştır.⁹⁷

Sedat konuşmasını bitirdikten sonra kürsiye bu defa Menahem Begin çıkmıştır. Begin'in ses tonundaki ürkütücülük Sedat kadar ılımlı ve ikili ilişkileri pekiştirici bir konuşma yapmasına engel olmuştur. Bu sayede Begin ayağına kadar gelen bir fırsatı da tepmiş oldu. İsrail başbakanı, Enver Sedat'a ön şartlar olmaksızın müzakerelere başlamak hususunda teklifte bulunmuştur. Ayrıca Begin, İsrail'in tüm Arap komşularıyla barış ve ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalayabileceğini ifade etmiştir. Bunun yanında Filistin konusunda Sedat ile zıt düşmüş ve Kudüs üzerinde İsrail'in tam hâkimiyet sağlayacağını ifadeleri arasına eklemiştir. Filistinlileri İsrail'in Arap yurttaşları olarak tanımlamış ve onları İsrail ile ortak gelecekleri hakkında görüşmeler yapmak için Kudüs'e davet etmiştir.⁹⁸ Bunun yanında Begin ısrarla Arap komşuları ile müzakere etme arzusunu da kürsüdeki konuşmasında

⁹⁶ Heather Lehr Wagner, *a.g.e.*, s. 75.

⁹⁷ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 226-227.

⁹⁸ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 227.

tekrar ifade etmiş ve Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ile Ürdün Kralı Hüseyin'i de Kudüs'e davet etmiştir.⁹⁹

Sedat ile Begin arasındaki asıl ilerleme aynı günün akşamında verilen resmi ziyafet sonrasında gerçekleştirilen bir toplantıda kat edilmiştir. Bu toplantı çok gizli tutulmuş hiçbir resmi görevli bulunmamış ve kayda alınmamıştır. Moşe Dayan'ın aktardığına göre toplantıda iki lider üç ana ilke üzerinde anlaşmaya varmıştır. Bunlardan ilki bundan sonraki süreçte iki devletin asla savaşmaması, ikincisi Mısır'ın Sina Yarımadası'ndaki egemenliğini tekrar tesis etmesi, üçüncüsü ise Sina Yarımadası'nın büyük bir kısmında özellikle Gidi ve Mitla Geçitleri'ni de dahil edecek şekilde İsrail askerlerinden arındırılması ve sadece Süveyş Kanalı'na bitişik olan bölgede Mısır'ın asker bulundurabilmesi konularında uzlaşmaya varılmıştır. Sedat'ın ziyaretinin sonunda yapılan kamuoyu açıklamasında İsrail'in Sina Yarımadası'ndan tamamen çekilmesi, topyekün barış ve Filistin Devleti ile ilgili Sedat'ın değinmiş olduğu talepler hakkında hiçbir açıklama yapılmamış sadece Sedat'ın “bundan böyle savaş yok” sloganı iki lider tarafından defalarca kez tekrarlanmıştır.¹⁰⁰ Sedat'ın İsrail ziyareti iki devlet arasında dört ana ilkeyi de beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki Mısır ile İsrail arasında gerçekleşen savaşların ve kan dökmenin sona ermesi; ikincisi Mısır ve İsrail arasında ortak insanlığa yapılan vurgu; Üçüncüsü iki devlet arasındaki ortak sorunlar ve ortak duygular; Sonuncusu ise Mısır ve İsrail halklarının uzun ve muazzam kültürel geleneklerine yapılan vurgu olmuştur.¹⁰¹

⁹⁹ Heather Lehr Wagner, *a.g.e.*, s. 76.

¹⁰⁰ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 468.

¹⁰¹ Arnold Lewis, “The Peace Ritual and Israeli Images of Social Order”, *The Journal of Conflict Resolution*, Sage Publications, Inc., 23/4 (1979 December), s. 692.

Sedat hiçbir sonuç alamadığı Kudüs seyahatinden döndükten sonra tekrar ABD'nin iki devlet arasındaki barış sürecinde arabuluculuk vazifesi görmesini istemiş bunun içinde Carter'ın tekrar bu sürece müdahale etmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Özellikle Sedat, bu konuda ABD'nin sempatisini kazanmak için 101. Kilometre Anlaşması ve II. Sina Anlaşması'nda yaptığı gibi SSCB'yi Mısır'dan uzaklaştıracak birtakım politikalar izlemeye devam etmiştir. Sedat bu dönemde SSCB'nin İskenderiye, Port Said ve Asvan'da bulunan konsolosluklarını kapatmıştır. Bunu yapmasının bir diğer sebebi ise 1976'da parlamentoda Mısır-SSCB arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı tek taraflı olarak feshetmesi ve Sedat'ın bu hareketine misilleme olarak SSCB'nin de Mısır'ın dış borçlarını ertelemeyi reddetmesi olmuştur.¹⁰²

Aynı zamanda Enver Sedat 21 Kasım'da Kudüs ziyaretinden döndükten sonra Kahire'de de bir barış konferansı organize etmek istemiştir.¹⁰³ Bu barış konferansına Arap devletlerinin temsilcilerini, FKÖ'yü, ABD'yi, Birleşmiş Milletleri ve İsrail'i davet etmek istemiştir. Sedat konferansın konusu hakkında kamuoyuna herhangi bir bilgi paylaşımında bulunmamıştır. Lakin amacını açık bir şekilde ortaya koymuştur. İsrail ziyareti sırasında beklediğini bulamadığı için Arap dünyasını İsrail ile tek başına bir barış anlaşması yapmadığına ikna etmek adına böyle bir konferans düzenlemek istemiştir.¹⁰⁴ Ancak Sedat'ın düzenlediği konferansa FKÖ ve Arap devletlerinin temsilcileri katılmadığı gibi Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, Sedat'ın Kudüs'e gittiği 19 Kasım'ın ulusal yas günü ilan edilmesi gerektiğini ifade etmiş,

¹⁰² Adeed Dawisha, *a.g.e.*, Ed. Yezid Sayigh-Avi Shlaim, s. 41.

¹⁰³ Arnold Lewis, "a.g.e.", s. 692.

¹⁰⁴ Thomas W. Lippman, *Hero of the Crossing: How Anwar Sadat and the 1973 War Changed the World*, United States of America: University of Nebraska Press, 2016, s. 148.

Libya lideri Muammer Kaddafi ise Libya'ya ait olan havalimanlarını ve rıhtımlarını Mısır trafiğine kapatmıştır.¹⁰⁵

Dayan, Sedat'ın neticesiz kalan Kudüs seyahati sonrasında tekrar iki devlet arasındaki ikili barış görüşmelerini canlandırmak adına Tuhami ile görüşmek üzere 2 Aralık'ta Marakeş'e hareket etmiştir. Dayan, Tuhami'ye Mısır ile yapılacak barış anlaşması için birtakım şartlar öne süren bir belge kaleme almıştır. Dayan bu belgeden hareketle iki ülke arasında imzalanacak barış anlaşmasının tam bir barış anlaşması olacağını ve iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri normalleştireceğini varsaymaktaydı. Dayan'ın bu belgede sunmuş olduğu bir başka şart ise Mısır ile yapılacak bu anlaşmanın bir an önce yapılacağı ve Mısır'ın İsrail'e diğer Arap devletleri ile barış anlaşması yapması gibi bir ön şart diretmeyeceği hususuydu. Tuhami, Dayan'ın bu şartını Sedat'a aktarmıştı. Sedat'ın bu belgeye cevabı ise Mısır'ın İsrail ile yapacağı barış anlaşmasının sadece iki devleti kapsamayacağı diğer Arap devletlerini de kapsayan bir barış anlaşmasının yapılması gerektiği olmuştur.¹⁰⁶

Bu süreç içerisinde İsrail ile Mısır arasında var olan anlaşmazlıklardan bir tanesi de İsrail'in Sina Yarımadası'ndan ne zaman çekileceğine dair Sedat'a verdiği muğlak cevap olmuştur. İsrail, bu durumu çıkmaza sokmakta son derece kararlıydı. Tuhami son olarak Mısır'ın İsrail ile ikili bir anlaşma imzalamakla ilgilenmediğini bunun yanında Filistin sorununa bulunacak çözümün de diğer Arap devletlerinin beklentilerine paralel olması gerektiğini vurgulamıştır. Sina'daki Yahudi yerleşimleri bir an önce olmasa da kaldırılmalıydı. Bu durum Mısır'ın İsrail'le yapacağı barış anlaşmasının önemli şartları arasında yer almaktaydı. 14 Aralık'ta Kahire'de başlayan konferanstan da Kudüs'te olduğu gibi hiçbir netice alınamamıştır. Arap

¹⁰⁵ Heather Lehr Wagner, *a.g.e.*, s. 76-77.

¹⁰⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 468-469.

devletlerinin neredeyse tamamı Sedat'ın davetine icabet etmemiş konferans sırasında Mısır delegasyonunun İsrail ile barış anlaşması yapılması için İsrail delegasyonuna sunmuş olduğu prensipler listesi de reddedilmiştir. Sonuç olarak baktığımızda Sedat'ın Kudüs seyahati neticesinde eline hiçbir şey geçmediği gibi Arap devletleri ile olan ilişkileri de kopma noktasına gelmiştir. Suriye, Cezayir, Güney Yemen ve Libya cumhurbaşkanları Sedat'ı Arap davasına ihanet ettiği gerekçesiyle Arap dünyasından tecrit etmeye yönelik bir bildiri yayınlamışlar bunun yanında bu devletler Mısır'a aralarında FKÖ'nün de bulunduğu ekonomik ve diplomatik ambargo uygulamışlardır.¹⁰⁷

Her ne kadar Enver Sedat Arap devletleri tarafından boykot edilmiş olsa da kendisi barış adamı olarak anılmıştır. Sedat diğer Arap devletlerinin aksine Arap-İsrail nefretini görmezden gelmeye istekliydi. Özellikle kendisi Arap dünyasının acımasız siyaset anlayışından beklenmeyecek faaliyetlerde bulunuyordu. Bunlardan en önemlisi barış için elini İsrail'e uzatmasıydı. Bunun yanında Mısır'ın uzun yıllar devam eden politikasını da tersine çevirmişti. İsrail'in egemen bir devlet olarak varlığını kabul etmesi bu durumun en önemli merhaleleri arasında yer almaktadır.¹⁰⁸ Sedat'ın bu hareketi birtakım Arap devletlerinin tepkisine uğradıysa da Mısır içerisindeki belli kesimlerin de hoş görüşünü kazanmayı başarabilmiştir. Bu noktada Mısır içerisindeki ulema ve al-Azhar'ın desteğini alırken dışarıda önemli iki müttefiki olan Suudi Arabistan ve Fas, Sedat'ın bu hareketine destek vermiştir.¹⁰⁹ Aynı zamanda Enver Sedat'ın Kasım 1977 Kudüs seyahatinin ardından Mustafa Kemal Murad'ın Sosyalist Liberal Partisi Fu'ad Serag al-Din'in Wafd partisini

¹⁰⁷ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 469-471.

¹⁰⁸ Eric Pace, "Anwar El-Sadat, "The Daring Arab Pioneer of Peace with Israel Sadat's Innovations Sprang from His Courage and Flexibility", *The New York Times*, October 7, 1981, <https://www.nytimes.com/1981/10/07/obituaries/anwar-el-sadat-daring-arab-pioneer-peace-with-israel-sadat-s-innovations-sprang.html>. (21.10.2019)

¹⁰⁹ Gabriel R. Warburg, "Islam and Politics in Egypt: 1952-80", *Middle Eastern Studies*, Taylor & Francis, Ltd., 18/2 (1982 April), s. 143.

kapsayacak şekilde genişlemiş ve Arap devletlerinin meşru savunuculuğu ile Filistin varlığı için yeraltı örgütleri şeklinde çoğalmışlardır. Bunların bir amacı da İsrail ulusal güvenliğini tehdit etmek olmuştur.¹¹⁰

¹¹⁰ Mustapha K. El-Sayed, “Egyptian Popular Attitudes toward the Palestinians Since 1977”, *Journal of Palestine Studies*, University of California Press, 18/4 (1989 Summer), s. 40.

BÖLÜM V

MENAHM BEGİN, EZER WEİZMAN VE MOŞE DAYAN'IN İSMAİLİYE ZİYARETİ

5.1. Ziyaret Öncesindeki Siyasi Gelişmeler

Enver Sedat'ın 1977'deki Kudüs seyahatinin en önemli amacı İsrail ile kalıcı bir barış sağlamaktı. Bu durum İsrail'in de işine gelmiş ve Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu dünya düzeninde ABD ile SSCB'nin müdahaleleri olmadan İsrail, Enver Sedat'ın bu girişimine yeşil ışık yakmıştır. İki devlet arasındaki siyasi ilişkiler 1973 Savaşı sonrası gelişen bir dizi anlaşmalar ve ABD'nin arabuluculuğu sayesinde normalleşme evresine girse de Sedat'ın Kudüs seyahati Menahem Begin'in olumsuz tavrı yüzünden iki devlet açısından herhangi bir sonuç doğurmamıştır. Bununla da kalmayarak Sedat'ın diğer Arap devletlerinden habersiz böyle bir girişimde bulunması Mısır'ın diğer Arap devletleri ile olan siyasi ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Sedat iki devlet arasındaki ilişkilerin daha olumlu bir yön kazanmasını umarak Kudüs'e seyahat ederken İsrail Başbakanı Menahem Begin hem Filistin konusunda hem de İsrail'in Mısır'da işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi hususunda hiçbir şekilde geri adım atmayarak İsrail-Mısır siyasi ilişkilerinin önünü tıkamıştır. Kudüs seyahatinden hiçbir kazanım elde etmeden geri dönen Sedat bundan sonraki süreçte tek başına böyle bir girişimde bulunmamıştır. İsrail ise en başından beri SSCB'nin Mısır ile olan kendi barış görüşmelerine katılmasını istemezken tarihi bir fırsatı elinden kaçırmıştır. İki devlet arasındaki kalıcı barışın sağlanması için bundan sonraki adımları artık İsrail atacaktır. Bu adımların en başında ise Menahem Begin, Ezer Weizmann ve Moşe Dayan'ın 25 Aralık 1977'de İsmailiye'ye yaptıkları ziyaret gelmektedir.

Sedat Kudüs seyahatinden döndükten sonra özellikle Arap devletlerini ve FKÖ'yü İsrail'le ikili bir barış anlaşması yapmadığına ikna etmek için Kahire'de barış konferansı düzenlemek istemiştir. Sedat bu konferansa, ABD, Birleşmiş Milletler, İsrail, FKÖ ve birkaç Arap devletini davet etmiştir. Ancak konferansa yalnızca İsrail, ABD ve Birleşmiş Milletler katılmıştır. Kudüs'ten döndükten sonra Irak, Suriye, Güney Yemen, Libya ve Cezayir tarafından Arap davasını satmakla suçlanmıştır. Sedat bu suçlamalar ve bu devletlerin Kahire Barış Konferansı'na katılmaması neticesinde ismi geçen beş devletle diplomatik ilişkilerini kesmiştir.¹¹¹ Kahire Barış Konferansı'na tam katılım sağlanamaması ve Mısır ile İsrail'in konferans sonunda herhangi bir neticeye ulaşamaması ile birlikte Begin hem Sina meselesi hem de Filistinlilere verilmesi planlanan özerklik hakkında Sedat ile görüşmek için İsmailiye'ye bir ziyaret düzenlemek istemiştir.¹¹² Ancak bu ziyaretin en temel sebebi, iki devlet arasındaki anlaşmazlığı tetikleyen Filistin'in özerkliği meselesidir. Sedat'ın Begin ile zıt düştüğü nokta Filistin halkının kendi kaderlerini tayin haklarını İsrail'in işgal etmiş olduğu bölgelerde uygulamalarını istemesinden kaynaklanmaktaydı. Aynı zamanda bu ziyaretle iki devlet askeri görüşmeleri Kahire'de siyasi görüşmeleri ise Kudüs'te gerçekleştirmek için anlaştılar. Fakat Begin, Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimleri ile Sina'daki sanayi kentlerinin İsrail ordusunun kontrolü altında olmasını isteyince Sedat Kudüs'te bulunan müzakerecilerin Kahire'ye geri dönmesi yönünde talimat vermiştir.¹¹³

İlk zamanlarda iki devlet arasındaki anlaşmazlığın en önemli sebebi İsrail'in 1967'de işgal etmiş olduğu Mısır topraklarından çıkmaması iken Enver Sedat, Cemal

¹¹¹ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 148-149.

¹¹² Avi Shilon - Danielle Zilberberg - Yoram Sharett, Chapter 14: No More War", *Menachem Begin*, Yale University Press, 2012, s. 289.

¹¹³ Arthur Goldschmidt Jr.-Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 1. Baskı 2018, s. 474.

Abdül Nasır dönemindeki Mısır'ın Arap devletlerinin savunuculuğu imajını tekrar ortaya çıkartmak için iki devlet arasındaki siyasi ilişkileri çıkmaza sokan sebepler arasına Filistin'in özerkliği meselesini de eklemiştir. Tüm bu olaylar ışığında Sedat'ın Kudüs seyahati sonrası Menahem Begin, Filistinli Arapların özerklik meselesi ile ilgili bir plan yapmış ve bu planı öncesinde Sedat sonrasında ise Carter ile paylaşmıştır. Begin'in Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler için yapmış olduğu özerklik planı yirmi altı maddeden oluşmaktaydı ancak dokuz noktası oldukça önemliydi. Bunlar;

1. "Batı Şeria'da bulunan askeri yönetim dağıtılacak ve bu bölgede ikamet eden Filistinli Araplar Beytüllahim'de seçilmiş bir idari konsey tarafından yönetilecekti.
2. İsrail, Batı Şeria ve Gazze'de güvenlik ve asayişten sorumlu olacaktı.
3. Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Arap vatandaşlar İsrail veya Ürdün vatandaşlığını seçmek konusunda serbest olacaktı.
4. İsrail, Ürdün yönetimi ve Batı Şeria ile Gazze'de seçilmiş idari konsey temsilcilerini içeren liste ile bölgedeki yönetimle alakalı mevzuatı inceleyecektir. Bunun yanında bölgede hangi kanunların yürürlükte kalacağını ve seçilmiş idari konseyin hangi yetkilere sahip olacağını da belirleyecek bir komite oluşturacaktır.
5. İsrail vatandaşları Batı Şeria ve Gazze'de arazi satın alma hakkına sahip olacak, İsrail vatandaşlığını kabul eden Arap sakinler de İsrail'de toprak satın alarak İsrail'de yerleşim hakkı kazanacaklardır.
6. İsrail, Ürdün ve idari konseyin üyelerinden oluşacak komite, Arap mültecilerin bölgelere yerleşimleri ile alakalı düzenlemeleri belirli rakamlarla sabit tutacaklardır.

7. İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de ikamet eden tüm sakinleri hareket ve ekonomik faaliyetleri açısından özgür olacaklardır.
8. İsrail, Mısır ile tam bir barış anlaşması imzalamadan bu topraklar üzerindeki egemenlik haklarından tam olarak vazgeçmeyecektir.
9. Kudüs ile ilgili olarak ise İsrail, üç dinin kutsal yerlerinin yönetimi için ayrı bir öneri hazırlayacaktır.”¹¹⁴

Begin'in Filistin özerkliği ile ilgili sunmuş olduğu bu şartlar Sedat'ın ve Carter'ın kabul edebileceği türden şartlar değildi. Sedat ve Carter Filistinli Arapların sadece kendi kendilerini yönetmekten ziyade bu özerkliğin daha somut bir şeye dayanması konusunda hemfikirdiler. Bu da Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Filistinlilere kendi kaderlerini tayin etme hakkının verilmesi ve bir devlet kurma yönünde İsrail'in daha güçlü adımlar atması hususunda baskıları beraberinde getirmekteydi.¹¹⁵

Kısacası Batı Şeria ve Gazze topraklarının Filistinlilere verilmemesi İsrail'e ait bu planın deyim yerindeyse tek bir sıra halinde dizilmiş domino taşlarının en başındaki taşı. Bu plan İsrail'in Filistin'e karşı inşa ettiği demir duvardan sonra Filistinli Araplara birtakım hakların verilmesini öngörüyordu. Bu noktada Begin toprak temelli olmasa da Mısır ile arasındaki siyasi ilişkileri geliştirmek amacıyla Filistinli Araplara karşı birtakım adımlar atmak istemiştir. Menahem Begin'e göre özerklik planının iki can alıcı noktası bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Batı Şeria Nehri'nin batısında daha önceden Mısır ile mutabakata vardığı gibi herhangi bir yabancı gücün varlığına izin verilmemesi ilkesine bağlı kalınmasını istiyordu. İkincisi ise Begin'in yapmış olduğu bu plan, anlaşmazlık içinde olan İsrail ile Filistin'in bölgeye dair taleplerinden vazgeçmesi hususunda herhangi bir zorlamada

¹¹⁴ (Maddelerin hepsi için bkz.) Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 240.

¹¹⁵ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 241.

bulunmamasıydı. Ancak Begin'in sunmuş olduğu plandaki Filistinli Araplara egemenlik ve bağımsızlık hakkı, planının cazibe noktaları arasında bulunmamaktaydı. Begin bu plan ile ilk etapta kendisinin ve kabinesinin odaklandığı iki temel noktayı gerçekleştirmek istiyordu. Bunlar vatanın bütünlüğünü muhafaza etmek ve barış müzakerelerine girişmekti.¹¹⁶

Menahem Begin Filistin'in özerkliği ve Sina hakkındaki planını 16 Aralık'ta ABD başkanı Jimmy Carter'a sunmak için Washington'a hareket etmiştir. Begin bu noktada İsrail'in Sina'dan geri çekileceğine ve sınırların 1967 öncesindeki halini alacağına dair Carter'a taahhütte bulunmuştur. Ancak İsrail'e ait bazı kuvvetlerin üç veya beş yıl arasında Sina'da bulunan tampon bölgelerde bulunacağını da ifadeleri arasına eklemiştir. Begin'in planına göre İsrail'in Sina'dan geri çekilmesi ile birlikte Mısır ile diplomatik ilişkiler de tekrar tesis edilecekti.¹¹⁷ Filistin özerkliği hakkındaki planı da Begin aynen şu şekilde özetlemiştir; İsrail, Gazze ve Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilere seçilmiş bir konseyin altında kendi kendilerini yönetme hakkını tanıyacaktı ve İsrail bu bölgelerdeki egemenlik iddiasını beş yıl boyunca askıya alacaktı. Ancak bu toprak temelli bir özerklik olmayıp İsrail her türlü ihtimale karşılık kendi güvenliği için Ürdün vadisinde güvenli bir noktayı elinde bulunduracaktı. ABD tarafı İsrail'in Mısır ile barış konusundaki bakış açısının geniş olmasına aşikârdı, ancak Begin'in Filistin sorununun varlığını kabul etmesi ve Filistinlilere özerklik verilmesi konusunda müzakerelere zemin hazırlaması ABD tarafının ilk defa karşılaştığı bir durumdu.¹¹⁸

Jimmy Carter, İsrail'in Mısır ile arasındaki barışı sağlaması hususunda Sina'dan geri çekilmesini destekliyordu. Ancak ABD'nin, İsrail'in Filistin'e özerklik tanınması

¹¹⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 471-472.

¹¹⁷ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 151.

¹¹⁸ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 151.

noktasında birtakım endişeleri de mevcuttu. ABD'nin bu endişelerine rağmen Begin, İsrail'in Mısır ile barışı tam anlamıyla sağlaması hususunda Filistin hakkındaki önerilerini Sedat ile yüz yüze paylaşmak için ABD başkanı Jimmy Carter'a adeta yalvarırcasına ısrarda bulunmuştur. Menahem Begin'in Mısır ile barış konusunda tasarladığı bu planı ABD ile paylaşmasının sebebi ise planının ana hatlarına uluslararası bir nitelik kazandırmak istemesinden kaynaklanmaktaydı. ABD'nin İsrail'in geliştirmiş olduğu bu plana destek vermesi Mısır'ın bu planı geri çevirmesinin önüne geçecek ve Mısır başkanı Sedat da baskı altında kalacaktı. Bu noktada Begin işi, yapmış olduğu bir basın açıklamasında ABD'nin İsrail'in geliştirmiş olduğu Mısır ile barış konusundaki planın arkasında olduğunu açıklamaya kadar götürmüştür. Lakin ABD cephesi İsrail Başbakanı'nın yapmış olduğu bu açıklamaya sert bir tepki göstermiş ve İsrail'in geliştirmiş olduğu bu planın ancak Mısır ve İsrail arasında iki tarafın tüm yönlerini ortaya koyarak tartışacaklarını ileri sürmüştür.¹¹⁹

5.2. Ziyaret ve Ziyaret Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler

Mısır'ın İsrail ile kalıcı bir barış sağlamak hususundaki isteği beraberinde İsrail'in adım atmasını getirmiştir. Sedat'ın sonuçsuz kalan Kudüs gezisini 25 Aralık'ta Mısır ile barış yapmak için Begin, Weizman ve Dayan'ın İsmailiye'ye yaptığı seyahat izlemiştir. İsmailiye'de gerçekleşen zirve İsrail'den yüz gazetecinin katılım sağladığı uluslararası medyanın ilgi odağı olan önemli bir platform olarak tarihe geçmiştir. Mısır İsrail'in bu ziyaretini Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin halkına özerklik verilmesi şeklinde tanımlamaktaydı. Bu çıkarımını da İsrail'in Mısır ile barış yapmak için attığı bir geri adıma bağlamaktaydı.¹²⁰ Ancak iki ülke arasında

¹¹⁹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 473.

¹²⁰ Shibley Telhami, "Evaluating Bargaining Performance: The Case of Camp David", *Political Science Quarterly*, The Academy of Political Science, 107/4 (1992-1993 Winter), s. 631-632.

barış çabaları ne yazık ki yine neticesiz kalmıştı. İki ülkenin üst düzey delegasyonları arasındaki yüz yüze gerçekleşen görüşmelerde yanlış anlaşılmalara ve hakaretlerin sonu bir türlü gelmiyordu. Mısırlıları bu zirvede en çok rahatsız eden konu ise İsrail'in içerisinde bulunan refah çevrelerinin Sina tarafında inşa ettikleri yerleşim birimleriydi. İsrail Sina'dan çekilmeyi düşünse bile bu bölgede inşa ettikleri yerleşim birimlerinin akıbetinin ne olacağı konusunda henüz kararını vermemişti ki bu durum Mısır'a karşı büyük bir saygısızlıktı. Mısırlılar özellikle İsrail başbakanı Menahem Begin'i barışın önündeki engel olarak tanımlamaktaydı.¹²¹ Butros Gali İsrail'in İsmailiye'deki tavrını aynen şu şekilde ifade etmiştir. *"Begin'in sert mizacı, söylediği her bir sözle ve yaptığı her hareketle kendini belli etmekteydi. Bir devlet adamı ve diplomat olan bu adam oldukça savaştıydı ve onun barışa ve barış sürecine büyük bir tehdit olduğunu anlamıştım. Ancak öte yanda, mükemmel bir asker olan Weizman bizleri neşeli tavırlarıyla cezbetmiş ve varlığı ile atmosferi rahatlatmıştı. Dayan ise ne yapacağı önceden kestirilemeyen bir tipti. Bir an için küstah ve acımasızdı; fakat başka anlarda yaratıcı çözümler üreten ve süreci ilerleten biriydi."*¹²²

Begin İsmailiye zirvesinde iki devlet arasında gerçekleşecek barış için çözüm önerilerini masaya yatırmış ancak Sedat, Sina ve Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkı konusunda oldukça hassas davrandığı için Begin'in sunmuş olduğu çözüm önerilerinin kabul edilemez olduğunu beyan ederek Mısır'ın karşı önerilerini ileri sürmüştür. Sedat'ın İsrail'e karşı tavrı çok netti. Kudüs seyahati Sedat'a iyi bir ders olmuştu. İsrail ile kesin barış görüşmelerine başlama şartları sırasıyla; İsrail'in 1967'de işgal etmiş olduğu topraklardan ve buna bağlı olarak Sina'dan tek taraflı olarak geri çekilmesi ve Filistinlilere kendi kaderlerini tayin etme haklarının geri

¹²¹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 473-474.

¹²² Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 474-475.

verilmesi olmuştur. Aynı zamanda Sedat, İsrail’le müzakere girişimlerine başlanılacaksa BMGK’nın 242 Sayılı Kararı’nın İsrail tarafından uygulanmasının gerekliliğine vurgu yapıyordu.¹²³ Bunun yanında Sedat’ın şartları arasında İsrail’in, Mısır’ın Sina Yarımadası’ndaki egemenliğini kabul etmesi, Sina içerisindeki silahlı bölgeler, erken uyarı sistemleri, çeşitli garantiler ve Kuzey Sina bölgesinin ortak ekonomik kalkınması gibi konular da yer almaktaydı.¹²⁴ İsrail ile Mısır ikili görüşmelerde Kudüs’te olduğu gibi yine tek bir konuda dahi dirsek temasında bulunamamıştır. Zirve sonrasında iki liderin yardımcılarını anlaşma sağlanabilen tek bir konuda ortak bir bildiri hazırlayamamış ve iki taraf da ayrı ayrı basın açıklamalarında bulunmuştur. Mısır cephesinden gelen açıklama Gazze ve Batı Şeria tarafında Filistin devleti kurulması şeklinde olmuştur. İsrail cephesi ise Yehuda, Samarya ve Gazze bölgesinde ikamet eden Filistinlilere özerklik verilmesi şeklinde bir basın açıklamasında bulunmuştur.¹²⁵

İsmailiye zirvesinin ardından 28 Aralık’ta Knesset’te siyasi bir tartışma düzenlenmiştir. Bu siyasi tartışmanın konusunu İsrail Başbakanı Begin’in Londra ve Washington’a sunmuş olduğu Filistin halkının özerkliğine ilişkin plan ve Mısır ile sağlanacak olan barışa yönelik ilkeler oluşturmuştur. Begin’in Knesset’e sunmuş olduğu bu plan 64 olumlu oya karşı 8 olumsuz oy ile kabul edilmiştir. Knesset’teki üyelerden 40 kişi ise bu planın yürürlüğe girmesi hususunda çekimser oy kullanmıştır.¹²⁶ Begin’in bu planına karşı en net tepki kendisine muhalefet olan İşçi Partisi’nden değil kendi partisinden gelmiştir. Ancak kendi partisine sırtını dönmeyecek kadar aciz olan Begin planını değiştirerek Arapların gözündeki

¹²³ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 241.

¹²⁴ Henry Tanner, “In Egypt, an Editor Describes the Sadat-Begin Meeting as the ‘Last Bus to Peace’”, *The New York Times*, 25 December 1977, <https://www.nytimes.com/1977/12/25/archives/in-egypt-an-editor-describes-the-sadatbegin-meeting-as-the-last-bus.html>. (08.11.2019).

¹²⁵ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 475.

¹²⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 475-476.

değerini iyice küçültecekti. Bu noktada kendisi ilk olarak Sina üzerindeki yerleşim birimlerinden Mısır'ın hiçbir zaman sorumlu olmayacağına dair bir açıklamada bulunmuştur. Bunun yanında Sina üzerindeki uçak pistlerinin Mısır'a verilmeyeceğini ve BMGK'nın 242 Sayılı Kararı'nı Batı Şeria ve Gazze'de uygulamaya koymayacağına dair birtakım yıkıcı, çelişkili ve iki devlet arasındaki barış sürecini çıkmaza sokan açıklamalarda bulunmuştur. Bu sayede Begin, İsmailiye zirvesinde elde edilen tek sonuç olan Mısır ve İsrail'e ait ortak kurulacak komitelerin yapacağı görüşmeleri ve çalışmaları da önemli ölçüde etkilemiştir.¹²⁷

İsmailiye zirvesi sonrası iki devletin anlaşma sağladığı tek konu Sedat'ın, Begin'in biri siyasi ve sivil ilişkiler diğeri de askeri ilişkiler olmak üzere iki çalışma grubu oluşturulması fikrine katılması olmuştur. İsrail ve Mısır dışişleri bakanlarının değişmeli olarak başkanlık edeceği ve Filistin sorununun tartışılacağı siyasi komite Kudüs'te, yine iki ülkenin savunma bakanlarının dönüşümlü olarak başkanlık edeceği askeri komite Kahire'de toplanacaktı.¹²⁸ Kurulan bu komiteler Mısır ve İsrail'in ikili müzakere sürecinden vazgeçmediğini gösteren en önemli örneklerden bir tanesidir. İlk olarak 11 Ocak 1978'de askeri komite toplanmıştır. Komiteye Mısır adına Savunma Bakanı General Mohamed Abdel Ghani el-Gamasy başkanlık etmiştir. Gamasy, açılış konuşmasında İsrail'in Mısır'ın Sina'daki egemenliğini tanımaması ve Sina'dan geri çekilmemesi halinde İsrail'i diplomatik anlamda tanımayacaklarını vurgulamıştır. Gamasy, İsrail'in Sina'dan geri çekilmesi halinde Mısır'ın her türlü güvenlik garantisini de vereceğini ifadeleri arasına eklemiştir.¹²⁹ Gamasy'nin Mısır isteklerini dile getirmesinin ardından İsrail Savunma Bakanı

¹²⁷ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 475-476.

¹²⁸ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 152.

¹²⁹ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 244.

Weizman hem İsrail çıkarlarını hem de Mısır arzularını gözetecek şekilde beş maddelik bir gündem planını masaya yatırmıştır. Bu plana göre;

1. “İsrail Silahlı Kuvvetleri Sina’dan kademeli olarak geri çekilecektir.
2. Sina’da askerden arındırılacak bölgeler coğrafi olarak belirlenecektir.
3. Sina’da İsrail’e ait olan askeri hava üslerinin statüsünün belirlenmesi gerekmektedir.
4. Karşılıklı gözlemler ve erken uyarı sistemleri ile birlikte denetim önlemleri alınacaktır.
5. Sina’daki İsrail yerleşim yerlerinin durumu ve gelecekteki statüleri belirlenecektir.”¹³⁰

Askeri görüşmeler neticesinde İsrail ve Mısır askeri temsilcilerinin hemfikir olduğu konular, yalnızca BM’nin varlığına izin verilen tampon bölgelerin oluşturulması, Mısır ordusunun sınırlı kuvvetlerle konuşlanacağı bölgelerin planlanması ve askerden arındırılmış yalnızca sivil faaliyetlere izin verilen bölgelerin tanımlanması olmuştur. Fikir ayrılığına düştükleri konular ise askerden arındırılmış bölgelerin coğrafi anlamda genişliğinin tam olarak belirlenememesi, İsrail’in Sina’daki askeri hava üslerini üç veya beş yıl gibi bir süre elinde tutmak istemesi ve İsrail yerleşim yerlerinin statüsü olmuştur.¹³¹

İki devlet arasında kurulan siyasi komite 16 Ocak 1978’de ilk toplantısını gerçekleştirmek üzere Kudüs’te toplanmıştır. Bu toplantıya Mısır ve İsrail dışişleri bakanlarının yanı sıra ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance de katılmıştır. Dayan toplantıdaki açılış konuşmasını yaptıktan sonra Mısır Dışişleri Bakanı Muhammed İbrahim Kamil, Mısır’ın İsrail ile barış anlaşması imzalaması için birtakım şartlar

¹³⁰ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 244.

¹³¹ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 244.

öne sürmüştür. Bu şartlar, İsrail'in Kudüs de dâhil olmak üzere 1967'de işgal etmiş olduğu tüm topraklardan geri çekilmesi ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin haklarının verilmesiydi. Bu şartlara binaen Kamil, 242 Sayılı Kararı yorumlayarak İsrail'e altı maddelik bir beyan sunmuştur. Bunlar; İsrail, her devletin siyasi bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyacaktır; Mısır, Ürdün, İsrail ve Filistin halkının temsilcileri ile birlikte müzakere yoluyla Filistin özerkliği meselesi adil bir çözüme ulaştırılacaktır; İsrail, bölgedeki tüm devletlerle savaş halini sonlandıracak ve barış anlaşmaları yoluyla barışçıl ilişkiler tesis edecektir; askerden arındırılmış bölgeler kararlaştırılacaktır; erken uyarı istasyonları inşa edilecektir; son olarak bu şartlar altında iki devlet arasında imzalanacak anlaşmanın uygulanmasını denetlemek için ortak bir komisyon kurulacaktır.¹³²

Mısır'ın şartlarının ağır olması neticesinde siyasi komite görüşmelerini bir gün ertelemiştir. Bunun üzerine 17 Ocak 1978 akşamında Begin'in ev sahipliğinde gerçekleştirilen akşam yemeğine katılan üç heyet görüşmelere burada devam etmiştir. Bu yemeğin düzenlenmesinin altında İsrail'in 1967 öncesi sınırlara geri çekilmesi ve Filistinlilere kendi kaderlerini tayin hakkının verilmesi şartlarına karşılık olarak Begin'in Kamil'e bu şartlar hakkında cevap vermek istemesi yatıyordu.¹³³ Akşam yemeği ile birlikte İsrail ile Mısır arasındaki siyasi ilişkiler gitgide daha da gerilimli bir noktaya gelmiştir. Begin'in Kamil'in şerefine tertip etmiş olduğu davette yaptığı konuşma Mısır ile İsrail arasındaki ilişkilerin iplerini koparan an olarak kayda geçmiştir.

Begin özellikle İsrail'in Sina'dan geri çekilme sürecini uzatacağına ve Filistinlilere özerklik verilmesi hususunda yapmış olduğu çelişkili açıklamalardan

¹³² Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 245.

¹³³ Kenneth W. Stein, *a.g.e.*, s. 246.

dolayı iki ülke arasındaki ipleri iyice germiştir. Begin'in yemekteki konuşması aynen şu şekildeydi; *"Araplar yirmi bir farklı Arap ülkesinde çok uzun süredir kendi kaderini tayin hakkını kullanmaktadır. İsrail'in bu 21 ülke arasından birine sahip olmasının ne gibi bir sakıncası var? HAYIR, en yüksek sesimle duyuruyorum ki, 1967 öncesindeki sınırlara geri çekilmeye HAYIR, teröristlere kendi kaderini tayin hakkına HAYIR."*¹³⁴ Begin'in bu konuşması daha önce Mısır ile yapılacak barış anlaşmasının zeminini oluşturmak için hem geri çekilme planına hem de Filistin'in özerkliği meselesine sadık kalmayacağını göstermektedir. Mısır Dışişleri Bakanı Kamil, Menahem Begin'in bu konuşmasının ardından Sedat'ı arayarak durumu bildirmiştir. Sedat'ın talimatları doğrultusunda Kamil ve ekibi ertesi gün Mısır'a geri dönmüşlerdir. Yine İsmailiye Zirvesi'nde toplanması kararlaştırılan askeri zirve Weizman ve Gamasy başkanlığında görüşmelerine devam etmiştir. Kahire'deki toplantı Kudüs'tekine nazaran daha ılımlı bir ortamda gerçekleşmekteydi. Weizman, Sedat ile olabildiğince sıcak ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ancak askeri müzakereler ne kadar olumlu geçse de siyasi müzakereler askıya alınınca bu alandaki müzakere yolları da ne yazık ki tükenmiştir. İsmailiye zirvesinde kurulan bu komiteler Mısır ve İsrail arasındaki ikili müzakereler hususunda en ciddi girişimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Amerika Sedat'ın İsrail ile barış çabalarının sonuçsuz kalmaması adına bundan sonraki süreçte iki devlet arasında gerçekleşecek müzakerelere müdahil olacaktır.¹³⁵

Sedat İsrail'in bu ikircikli tavrına karşı artık daha sert bir tavra bürünmüştü. Özellikle haftalık olarak çıkan October dergisine vermiş olduğu bir röportajda İsrail'i, sergilemiş olduğu son tavrı konusunda olumsuz yönde eleştirmiş ve İsrail ile barışa yönelik bir anlaşmaya varmak hususunda umutsuz olduğunu beyan etmiştir.

¹³⁴ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 476-477.

¹³⁵ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 476-477.

Sonuç olarak Sedat'ın Kudüs'e gerçekleştirmiş olduğu ziyaret İsrail'e barış, güvenlik ve meşruiyet olasılıklarını göstermiş fakat ziyaret sonrasında hiçbir sonuç alınamamıştır. Sedat bu hareketi ile hem siyasi kariyerini hem de hayatını tehlikeye atmıştır. Hâlbuki kendisi yapmış olduğu bu hamle ile Arap-İsrail çatışmasına son vereceğine inanmaktaydı. İsrail cephesi ise Sedat'ın önermiş olduğu İsrail'in Sina'dan, Batı Şeria'dan ve Golan Tepelerinden çekilmesi ve Filistinlilere devlet kurma hakkı verilmesinden meydana gelen barış ilkelerini kabul etmeyi kesinlikle reddetmiştir. Özellikle Sedat, Mısır'ın Arap dünyası üzerindeki ağırlığını tekrar hissettirmek için Batı Şeria'da Filistinlilerin özerk olmasını ve İsrail'in Batı Şeria'dan çekilmesini talep etmekteydi.¹³⁶

İsrail'in Mısır'ın sunmuş olduğu ilkeleri kabul etmesi, çevresindeki Arap komşuları ile normal ilişkiler geliştirmesine de ön ayak olacaktı. Sedat'ın ifadesine göre İsrail ya Mısır'a ait olan toprakları geri vermeyip iki devlet arasındaki düşmanlığı körükleyecekti ya da Mısır'ın şartlarını kabul ederek iki devlet arasında sulh tomurcuklarının yeşermesine izin verecekti. Aksi takdirde Ortadoğu'da savaş hiçbir zaman ritmini kaybetmeyecekti.¹³⁷ Ancak her ne kadar Menahem Begin uzlaşmaz bir karakter olarak karşımıza çıksa da kimilerine göre de İsrail'in Mısır ile barı sürecinde kilit bir role sahipti. Örneğin 1977'den başlayıp 1982'ye kadar uzanan süreçte İsrail'in Sina Yarımadası'ndan çekilmesi ve bu bölge içerisinde yer alan Yamit ve Rafah yakınlarındaki yerleşim birimlerinin boşaltılması Menahem Begin tarafından gerçekleştirilmiştir.¹³⁸

¹³⁶ Henry Tanner, "In Egypt, an Editor Describes the Sadat-Begin Meeting as the 'Last Bus to Peace'", *The New York Times*, 25 December 1977, <https://www.nytimes.com/1977/12/25/archives/in-egypt-an-editor-describes-the-sadatbegin-meeting-as-the-last-bus.html>. (08.11.2019).

¹³⁷ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 477.

¹³⁸ Yechiam Weitz, "Where's Menachem Begin? His Disappearance in 1951 and Its Significance", *Israel Studies Forum*, Berghahn Books, 20/2 (2005 Winter), s. 131.

Begin, dünyada kendisine karşı hem Arap hem de Yahudi muhalifler toplasa da kendi iktidarı döneminde İsrail ile Mısır arasındaki barış hayalini gerçekleştirebilen tek Yahudi lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Camp David süreci, Begin'in İsrail ile Mısır arasındaki siyasi ilişkilerin gelişmesinde nasıl kilit bir role sahip olduğunu açıklığa kavuşturacaktır. Fakat Menahem Begin ile birlikte başlayan Camp David süreci ve Mısır ile barış planları İsrail'in iç siyasetinde birtakım değişikliklere ve gerilimlere de sebep olacaktır. Özellikle Herut Belediye meclisi Begin'e karşı birtakım muhalif hareketlerde bulunacak daha sonra revizyonist bir Siyonist olan ve Begin iktidarında bakanlık görevinde bulunan Shumel Katz, Begin'in yürüttüğü barış sürecinden dolayı görevinden istifa edecektir.¹³⁹ Ancak bu barış süreci her ne kadar İsrail'in iç siyasetinde birtakım deformasyonlara neden olsa da Begin dönemi İsrail'in Mısır ile ilişkilerini normalleştirdiği bir dönem olarak hafızalara kazınacaktır. İsrail ile Mısır arasında yapılan İsmailiye Zirvesi iki devlet açısından pek tatmin edici olmasa da Camp David sürecine kapıyı aralayan önemli bir hadise olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda detayları ile izah etmeye çalışacağımız Camp David protokolleri çok kapsamlı olmasına rağmen Filistin halkı için önerilen özerklik teklifine dış hatları itibariyle değinmektedir. Aynı zamanda Mısır ile İsrail arasındaki Camp David süreci, Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkı ve bir devlet inşa etme gibi konularda da ayrıntılı ve yapıcı müzakerelere girişmekten uzak kalmıştır.¹⁴⁰

¹³⁹ Yechiam Weitz, "From Peace in the South to War in the North: Menachem Begin as Prime Minister, 1977–1983", *Israel Studies*, Indiana University Press, 19/1 (Spring 2014), s. 149.

¹⁴⁰ Shlomo Avineri, "Beyond Camp David", *Foreign Policy*, Slate Group, LLC, 46 (1982 Spring), s. 21.

BÖLÜM VI

CAMP DAVID PROTOKOLLERİ

6.1. 5 Eylül 1978 Camp David Zirve Toplantısı

Mısır ile İsrail 1973 ve 1974 yıllarında ABD müdahalesi sayesinde siyasi ilişkilerini bir nebze de olsa canlandırabilmiştir. Fakat bu süreçten sonra iki devletin birbirlerine karşı attıkları adımlar siyasi ilişkileri bir adım daha öteye götürememiştir. Bu yüzden ABD müdahalesi tekrardan iki devletin arasında siyasi ilişkilerin olumlu yönde gelişmesi adına önemli bir yere sahiptir. ABD Başkanı Jimmy Carter bu rolü tamamen kendisine atfetmiştir. Carter, iki devlet arasındaki bu anlaşmazlığın çözümünü ancak mühendisin bulabileceği bir mesele olarak görmüyordu. Ortadoğu siyasetinin ağır detaylarını incelemeye kendini adanmış ve bölgesel barışın ABD çıkarlarına da hizmet edeceğini düşünmüştür. Bunun yanı sıra Carter, İsrail ve Ortadoğu'daki komşuları arasındaki çatışmaları kişisel terimlerle değerlendirmeyi tercih etmiştir. Zira iki devlet arasındaki anlaşmazlığın çözümünde iki tarafın birbirlerini anlaması adilane bir çözüm önerisini de beraberinde getirecekti. Bu noktada Carter, Sedat ve Begin ile olan ilişkisinde iki tarafı da anlamayı hedefledi ve Camp David sürecini bu temeller üzerine inşa etti. Kendisi iki devletin birbirleri ile sorunları dışında iki devlet adamı hakkındaki her şeyi bilmek istiyordu. İki devlet adamını neyin ilgilendirdiğini, onların motive kaynağını ve siyasi-ahlaki ilkelerinin neler olduğunu öğrenmek istiyordu. Bu sayede karar almalarını etkileyen faktörleri ve politikalarını yönlendiren hedeflerini masaya yatırarak iki devlet arasındaki anlaşmazlığı çözüme ulaştırmaya çalışacaktı.¹⁴¹

¹⁴¹ D. Jason Berggren, "Carter, Sadat, and Begin: Using Evangelical-Style Presidential Diplomacy in the Middle East", *Journal of Church and State*, Oxford University Press, 56/4 (2014 Autumn), s. 733.

Carter'ın iki lider hakkında öğrenmek istedikleri özetle şunlardı; *“Onları ulusal lider yapan neydi? Amaçları nelerdi? Hayattaki en önemli hedefleri nelerdi? Geçen zaman diliminde hangi olaylar karakterlerini şekillendirmeye yardımcı oldu? Güvendikleri inançları neleri kısıtlamalarını öngörüyordu? Diğer liderlerle ilişkileri nasıldı? Kriz zamanlarında yoğun baskılara nasıl tepki veriyorlardı? Güçlü ve zayıf yönleri nelerdi? Siyasi seçmenlere ne ölçüde bağlıydılar? Bana ve ABD'ye karşı tutumları nasıldı? Gerçekten kime güveniyorlardı? Birlerine karşı nasıl tutumlar sergiliyorlardı? Aile ilişkileri nasıldı? Sağlık durumları nasıldı? Siyasi inaçları ve daha fazlası...”*¹⁴²

ABD öncülüğünde iki devlet arasında 5 Eylül 1978'de Camp David Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Carter, Camp David Zirvesi'ne profesyonel bir kadro ile katılmıştır. Carter'ın kadrosu içerisinde Dışişleri Bakanı Cyrus Vance, Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, Ulusal Güvenlik Konseyi'nden William Quandt, Nixon döneminde Dışişleri Bakan sekreterleri Alfred Roy Atherton ile Harold Saunders, ABD'nin Mısır Büyükelçisi Herman Eilts ve yine ABD'nin İsrail Büyükelçisi Samuel Lewis bulunmaktaydı. Bu kadro iki devletin barış sürecinde alışılmadık bir uyum sergilerken, Camp David Protokolleri sırasında da iki devlet arasında orta yolu bulma konusunda oldukça etkili olmuşlardır.¹⁴³ 16 Mart 1977'de Carter yapmış olduğu bir açıklamada Camp David Zirvesi'nin üç temel sacayağı üzerine oturtulacağını ifade etmiştir. Ortadoğu'da kalıcı barışın tesisi için gerekli olan bu sacayaklarından ilki İsrail'in komşuları tarafından tanınmasıydı. İkincisi, Ortadoğu'da var olan temel çatışmanın sona erdirilmesi için İsrail'in kesin sınırlarının belirlenmesiydi. Üçüncüsü ise Filistin sorunu ile başa çıkabilmek için uzun yıllar mülteci konumunda bulunmuş ve acı çeken Filistinlilere bir vatan tesis

¹⁴² D. Jason Berggren, “a.g.e.”, s. 733.

¹⁴³ Lawrence Wright, a.g.e., s. 65.

edilmeliydi.¹⁴⁴ Özellikle Carter, Camp David sürecinde Filistin sorununun tüm yönleri ile ele alınması ve 242 Sayılı Karar'ın Ortadoğu'da tamamen uygulanması hususunda ısrarcı olmuştur. Camp David Protokolleri sonunda Filistin halkının meşru hakları İsrail tarafından tanınacak ve Filistinliler kendi geleceklerini tayin edeceklerdi.¹⁴⁵

Menahem Begin, Camp David'de düzenlenecek bu zirveye dersini çok iyi çalışarak gitmiştir. Begin, zirve toplantısına giderken yanına danışmanları, yardımcıları, dışişleri ve savunma bakanlarının da bulunduğu geniş bir grubu alarak gitmiştir. Camp David Zirvesi'ndeki İsrail delegasyonunun bel kemiğini oluşturan kişiler arasında hiç şüphesiz İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Dayan bulunmaktaydı. Kendisi Arap-İsrail savaşlarında elde etmiş olduğu başarılarından dolayı 1967'de Savunma Bakanlığı'na terfi etmiş. Likud'un iktidarı ele alması ile birlikte de Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. Dayan'ın yanı sıra Sedat'a karşı daha fazla sempati duyan, Sedat ile kişisel bir ilişki kuran ve iki devletin barış sürecinde ılımlı bir profil sergileyen İsrail Savunma Bakanı Ezer Weizman da yine İsrail delegasyonu içerisinde yer alan isimler arasındaydı.¹⁴⁶

Begin'in oluşturmuş olduğu bu grup kendisine nazaran çok daha pragmatik ve olaylara daha geniş açılardan bakmayı biliyordu. Bu durum dünya kamuoyunda gerçekleşecek olan konferansın başarılı geçeceği yönündeki beklentileri de beraberinde getirmiştir. Bu grup aynı zamanda meclisten, başkana danışmadan hızlı kararlar alabilmek için gerekli yetkileri de almıştır. Ancak her ne kadar Begin'in yanında getirdiği ekip kabineden birtakım yetkiler olsa da Begin'in geçmişte olduğu

¹⁴⁴ Mohammed B. Alam, "Carter, Camp David and the Issue of Palestine", Pakistan Horizon, Pakistan Institute of International Affairs, 45/1 (1992 January), s. 75.

¹⁴⁵ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 154.

¹⁴⁶ Lawrence Wright, *a.g.e.*, s. 69-71.

gibi bu toplantıda da birtakım hassas noktaları mevcuttu. İlk olarak Begin Kudüs'ün statüsü ile ilgili herhangi bir konuda inisiyatif kullanmayacaktı. İkincisi İsrail'in Batı Şeria üzerindeki haklarından da hiçbir şekilde taviz vermeyecek ve bu bölgede İsrail egemenliğinin devamlılığı için elinden gelen her şeyi yapacaktı. Son olarak Begin, Mısır ile tam olarak bir barış anlaşması imzalanmadan Sina Yarımadası'ndan da geri çekileceğinin taahhüdünü vermiyordu.¹⁴⁷ Kendisi Camp David sürecine Mısır ile İsrail arasındaki barış arzusunu yerine getirmek için gitmişti lakin yapılacak bu barış İsrail'in geleceğini garanti altına almak durumundaydı. Dayan kendi ağzından Camp David konferansını şu şekilde ifade etmiştir;

“Camp David zirve toplantısı 5 Aralık 1978'de başlayıp 17 Eylül'de sona ermiştir. Zirvenin Mısır-İsrail barış müzakerelerinin en zor ve en keyifsiz, ancak belirleyici kısmını oluşturduğu ortadaydı. Carter, Sedat ve Begin'in tutumları oldukça farklı, öze dair ve kapsamlıydı ancak üç taraf da üzerinde anlaşma sağlanmış bir düzenleme yapabilmek için söz konusu acı verici psikolojik ve ideolojik krizlere çözüm getirmek zorundaydı. Bu uzun zamandır takip edilen geleneksel bakış açılarını ve tavırları terk edip yeni bir duruş benimsemeyi gerektiriyordu. Müzakerelere Mısırlılarla aramızda geçen ve hatta Amerikalılarla sıklıkla yaşanan sert, çoğunlukla üzücü tartışmalar damgasını vurmuştu. Üzülerek belirtmeliyim ki, kendi delegasyonumuz arasındaki tartışmalar da her zaman sakin değildi. Kendimi patlamaktan yalnızca dişlerimi ve yumruklarımı sıkarak alıkoyduğum zamanlar olmuştu. Kimse başbakan ve delegasyonumuzun başkanı olarak Begin'in, İsrail'in görüşülen konular hakkındaki pozisyonu hakkında nihai ve tek söz sahibi kişi olması gerçeğini sorgulamamıştı. Ancak hiçbirimiz Begin'in bize aşırı mantıksız görünen fikirlerini sanki Sina tabletleriymişçesine kabul etmeye hazır değildik, aslında çoğu

¹⁴⁷ Avi Shlaim, a.g.e., s. 481.

konuda tıpatıp aynı fikre sahiptik. Ancak Begin, onunla aynı fikirde olmadığım ve önerilerini sorguladığım zamanlarda kızmış; aklına yatmayan önerileri ise, İsrail'i bugünden hesap edemeyeceğimiz bir zarara uğratacağı gerekçesiyle reddetmişti."¹⁴⁸

Camp David Protokolleri sırasında İsrail ve Mısır delegasyonları bir türlü orta yolu bulamıyorlardı. Sedat, Camp David Zirvesi'ne Mısır Dışişleri Bakanı ve en önemli danışmanlarından bir tanesi olan Muhammed İbrahim Kamil, yine Mısırlı diplomat Boutros Boutros-Ghali ve Başbakan Yardımcısı ve Sedat'ın sağ kolu olan Hasan Tuhami ile katılmıştır. Zirve sırasında İsrail tarafında Begin'in uzlaşmacı bir tavır sergilemesi için Moşe Dayan baskı yaptıysa Kamil de Sedat'a katı bir tutum sergilemesi için baskı yapmıştır. İki devlet lideri, delegasyonları ile zirve boyunca hep ters düşmüşlerdir. Kamil, Arap birliği konusunda oldukça katı bir tutum sergilemekteydi ve İsrail cephesi ile girilecek herhangi bir diyalogu Arap Birliğine karşı yapılmış bir ihanet olarak tanımlamaktaydı. Kamil'in bu tutumu diğer delegasyon üyelerini de etkisi altına almaktaydı. Kamil'in aksine Boutros-Ghali ise Mısır'ın menfaatleri doğrultusunda zirve toplantısı süresince daha ılımlı bir tutum sergilemiştir. Başbakan Yardımcısı Hasan Tuhami ise sufi bir mistikti. Peygamberi gördüğünü iddia eden, ondan icazet aldığına inanan ve meleklerle sohbet ettiğini düşünen hayal aleminde yaşayan bir bürokrattı. Kendisi zirve toplantısında Mısır delegasyonunun sürekli uyanık kalması için çaylarına amber maddesi ve arı sütü ilave etmekteydi.¹⁴⁹

Camp David zirvesinin ilk beş gününde Mısır ve İsrail delegasyonları arasında müzakere çabaları sürmüş ancak hiçbir sonuç alınamamıştır. Zira Camp David Protokollerinin en önemli noktalarından bir tanesi de Batı Şeria ve Gazze için gerekli

¹⁴⁸ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 482.

¹⁴⁹ Lawrence Wright, *a.g.e.*, s. 66.

düzenlemelerin yapılması ve bu bölgelerde yaşayan sakinlerin kendi yönetimlerini tesis edebilmeleri için bu bölgelere verilecek özerklik müzakereleri olmuştur. Bu düzenlemeye göre Mısır, İsrail ve Ürdün, Batı Şeria ve Gazze’de seçilmiş özerk otoritenin kurulmasına yönelik yöntemler üzerinde anlaşıp bahsi geçen söz konusu bölgelerde uygulanacak özerk yönetimin yetkilerini ve sorumluluklarını da tanımlayacaklardır. Bu bölgelerde özerk yönetimin kurulması halinde İsrail Silahlı Kuvvetleri’nin geri çekilmesi gerçekleşecek ve geriye kalan İsrail kuvvetleri güvenli bölgelere yerleştirileceklerdir.¹⁵⁰

İsrail Başbakanı Menahem Begin görüşmeler esnasında birtakım tavizler vermiş olsa da İsrail’in Batı Şeria üzerinde uygulamış olduğu kontrol bu tavizlerin dışında yer almaktaydı. İsrail ve Mısır arasındaki Filistin’in özerkliği meselesi iki devletin sorunun çözümünü kendilerine göre yorumlamasından dolayı bir türlü sonuca bağlanamıyordu. Mısırlılar, Filistinlilere verilecek özerkliğin halkın kendi kendini yönetmesi ve İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’den çekilmesinin bir başlangıcı olarak yorumladılar. İsrail tarafı ise bu konuyu İsrail’in bu topraklar altında bulunan fiili kontrolü neticesinde Filistinlilere tanınacak sınırlı bir özyönetim olarak yorumlamışlardır.¹⁵¹ 10 Eylül 1978’de Amerikalılar İsrail ile Mısır arasında gerçekleşecek olan kalıcı barışın temelini oluşturacak nitelikte bir belge yayınlamış ancak iki devletin bu temele ulaşabilmesi için yirmi üç taslak hazırlaması gerekmiştir. ABD Başkanı Jimmy Carter İsrail Başbakanı Begin’e biraz daha ılımlı tavırlar sergilemesi ve orta yolu bulması adına birtakım baskılarda bulunmuş, tavrını düzeltmemesi halinde bu zirve toplantısından çıkacak olumsuz sonucun nedenini ise kendisi olacağını ifade etmiştir. Begin, İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’den çekilmesiyle

¹⁵⁰ “DOCUMENTS September-November 1978”, Pakistan Horizon, Pakistan Institute of International Affairs, 31/4, (1978 Fourth Quarter), s. 178.

¹⁵¹ Thomas W. Lippman, *Hero of the Crossing: How Anwar Sadat and the 1973 War Changed the World*, s. 167.

ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etmesiyle ilgili olarak asla geri adım atmayacağını ifade etmiştir.¹⁵² Ancak Begin bu uzlaşmaz tavırlarının kendine getireceği zararların da farkındaydı. Begin, Camp David Zirvesi'nde Sedat için İsrail'le barış yapmaktan daha değerli bir şey olduğunu fark etti, o da Carter ve Sedat arasındaki dostluk neticesinde oluşacak olan sağlam bir ABD-Mısır ilişkisi olmuştur. Mısır, ABD'nin Ortadoğu'daki en yakın müttefiki olarak İsrail'in yerini alabilir ve bunun sonucunda ABD'nin petrol üreticisi ülkeler ile arasındaki köprü vazifesini görebilirdi. ABD, 1973 Ekim Savaşı'ndan bu yana İsrail'e 10 milyar dolara yakın yardım sağlamış ve her İsrail vatandaşı içinde aylık dört bin dolara yakın yardımda bulunmuştur. Bu noktada ABD, Begin'i Mısır ile yapılacak barış anlaşmasının önündeki engel olarak görürse hem kendisinin siyasi kariyeri bitecek hem de İsrail, ABD tarafından Ortadoğu'da tecrit edilecekti.¹⁵³

Bu noktada Begin hem kendi içerisinde hissetmiş olduğu hem de ABD tarafından gerçekleştirilen baskı neticesinde Batı Şeria ve Gazze'nin geleceği ile ilgili müzakerelerin mümkün olan en kısa sürede başlaması, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının tüm ilkelerini kabul etmesi ve bunlara saygı duyması gibi hususları kabul etmek durumunda kalmıştır.¹⁵⁴ Jimmy Carter İsrail konusunda kendisinden önceki ABD başkanlarından farklı bir çizgi takip etmiştir. Girişilen müzakerelerin olumlu bir şekilde sonuçlanabilmesi için önemli ölçüde çaba göstermiştir. Özellikle 9 Mart ve 26 Mayıs 1977'de vermiş olduğu demeçlerde İsrail'in 1967 sınırlarının gerisine çekilmesi gerektiğinden şu şekilde bahsetmiştir: *“Sanırım 1967 sınırlarında bazı ufak değişiklikler olacak. Ancak bu konu müzakere*

¹⁵² Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 483-484.

¹⁵³ Lawrence Wright, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁵⁴ William B. Quandt, “Camp David and Peacemaking in the Middle East”, *Political Science Quarterly*, The Academy of Political Science, 101/3 (1986), s. 366.

edilerek açıklığa kavuşturulacak."¹⁵⁵ Kendisi aynı zamanda İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına geri çekilmesi için BMGK'nın ilan etmiş olduğu 242 Sayılı Karara da sık sık atıflarda bulunmaktaydı. Carter, Begin hükümetini ve İsrail medyasını ABD hakkında rahatlatan bir çizgiden çok uzaktı ve bu müzakerelerin olumlu sonuçlanması için İsrail'e karşı tavrı çok netti.¹⁵⁶ Hatta Begin'in Filistin'in özerkliğine dair hususlarda geri adım atmaması halinde Carter, ABD-İsrail ilişkilerinin de olumsuz etkileneceğini ifadeleri arasına eklemiştir. Enver Sedat ise Begin'in aksine daha ılımlı tavırlar sergilemekteydi. Zira bu kadar ılımlı tavırlar sergilemesi delegasyon üyelerinden olan Muhammed İbrahim Kamil'in istifa etmesine sebep olmuştur. Kamil, Sedat'ın Batı Şeria ve Gazze ile alakalı konularda boyun eğdiğini ifade ederek Mısır'ın Arap dünyasından dışlanacağını düşünmekteydi. Bu eleştirilerinin ardından Sedat'ın izlediği politikaları eleştirerek görevinden istifa eden ikinci dışişleri bakanı olmuştur.¹⁵⁷

Müzakerelerdeki iki devlet arasındaki ilişkileri çıkmaza sokan meseleler Sina Yarımadası ve Kudüs'te İsrail'e ait olan yerleşimlerdi. Begin, Carter'ın ve Sedat'ın ısrarla uygulanmasını istedikleri 242 Sayılı Kararı çok farklı bir biçimde yorumlamıştır. Begin'e göre 242 Sayılı Karar İsrail'in 1967 savaşında işgal etmiş olduğu bütün topraklardan çekilmesini öngörmüyordu. Bu düşünceden hareketle İsrail'in Sina'da inşa etmiş olduğu yerleşim yerlerini korumayı amaçlıyordu.¹⁵⁸ Aynı zamanda Begin, İsrail başbakanlığı görevi sonrasında yerleşmeyi düşündüğü Neot Sinai ve İsrail'e ait diğer yerleşim yerlerini de Mısır'a teslim etmek istemiyordu. Ancak Mısır 1967'de kaybettiği toprakları geri almak hususunda oldukça kararlıydı.

¹⁵⁵ Jeremy Pressman, "Explaining the Carter Administration's Israeli-Palestinian Solution", *Diplomatic History*, Oxford University Press, 37/5 (2013 November), s. 1125.

¹⁵⁶ Jeremy Pressman, "a.g.e.", s. 1125.

¹⁵⁷ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 483-484.

¹⁵⁸ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 167.

Bu yüzden Begin bu konudaki ısrarlarını daha fazla sürdüremedi. Ariel Şaron'un Begin ile görüşmesi neticesinde bu tavizi Mısır'a vermiştir. Şaron, Begin'e Sina'daki sivil yerleşimlerin ve askeri üslerin boşaltılması halinde oluşabilecek güvenlik zaaflarının İsrail için büyük bir tehlike oluşturmayacağı hususunda başbakanı ikna etmeyi başaramamıştır. Ancak Begin, Sina'daki yerleşimlerin boşaltılabilmesinin Knesset'in onayına tabi olduğu şartını da ileri sürmüştür.¹⁵⁹

Bu sorun tam olmasa da bir şekilde çözülebilmşti fakat Kudüs'ün statüsüne dair mesele zirve toplantısı boyunca iki devlet arasındaki en büyük anlaşmazlığı teşkil etmekteydi. Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Doğu Kudüs ile Batı Şeria'yı birleştirmek istiyordu. İsrail Başbakanı Begin, Kudüs'ün asla müzakere masasına yatırılmayacağını ve Kudüs'ün ebediyen İsrail'in başkenti olacağını ifade etmiştir. Begin daha önceki müzakere süreçlerinde Filistin özerkliğine sıcak bakarken toprak temelli kurulacak bir özerkliğin ileride Filistin devletine dönüşmesinden endişe ediyordu.¹⁶⁰ İlerleyen zamanlarda İsrail'in Mısır ile imzalayacağı anlaşmayı bir bahane bulup feshetmesi halinde ve daha da önemlisi ileride bu şekilde kurulacak bir Filistin devletinin SSCB yanlısı ve İsrail'e düşman bir yapı olacağına dair korkularını dile getiriyordu. Bu durum 17 Eylül'de Mısır delegasyonunun eve dönmek için valizlerini toplamaya başlamasıyla her iki taraf arasındaki gerilimi arttırmış lakin iki taraf arasındaki mektup teatisi durumun çözüme kavuşmasını sağlamıştır. Sedat ve Begin, Kudüs hakkındaki düşüncelerini ifade eden mektupları ABD Başkanı Carter'a takdim etmiştir. Jimmy Carter ise gerilimin daha fazla tırmanmaması için Sedat'a

¹⁵⁹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 484.

¹⁶⁰ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 155.

Doğu Kudüs'ün İsrail tarafından ilhakına ABD güçlerince karşı konulacağı taahhüdünde bulunmuştur.¹⁶¹

Sonuç olarak Amerikan çabaları ve tavizleri ile birlikte iki ülke arasında Camp David Protokolleri Beyaz Saray'da tertip edilen görkemli bir tören ile imzalanmıştır. İki protokolden oluşan Camp David'in başlıkları sırasıyla Ortadoğu Barışı için Çerçeve ve İsrail ve Mısır Arasında Barış Anlaşması Akdine Dair Çerçeve olarak adlandırılmıştır. Ortadoğu Barışı için Çerçeve, Batı Şeria ve Gazze ile ilgiliydi ve Filistin meselesini bütün boyutlarıyla çözmekten başka herhangi bir şey planlamamaktaydı. Mısır, İsrail, Ürdün ve Filistinlilerin temsilcileri üç aşamada gerçekleşmesi planlanan müzakere süreçlerine dâhil olacaklardı. İlk olarak bahsi geçen topraklarda kendi kendini yönetecek bir otoritenin seçilmesi için temel kurallar belirlenecek ve bu otoritenin yetkileri tanımlanacaktı. İkinci olarak kendi kendini yönetecek otoritenin oluşturulmasının ardından, geçiş dönemi başlayacaktı. İsrail'e ait askeri idare ve bu idarenin altında bulunan sivil yönetim ortadan kaldırılacaktı; İsrail'e ait silahlı kuvvetler geri çekilecek, geriye kalan kuvvetler ise bazı güvenlik noktalarında yeniden konuşlandırılacaktı. Son olarak geçiş aşamasının başlamasından yaklaşık üç yıl sonra, Batı Şeria ve Gazze'nin nihai statüsünü belirlemek üzere müzakereler gerçekleştirilecekti.¹⁶² Carter, bu müzakerelerin BMGK'nın 242 Sayılı Kararı'nın tüm ilkelerine uygun olarak gerçekleştirileceğini ve gerçekleşen bu müzakereler neticesinde Filistinlilerin İsrail'in tanımış olduğu sınırlarda barış içerisinde yaşayacakları konusunda taahhütte bulunmuştur.¹⁶³ Gerçekleştirilmesi planlanan bu müzakereler, İsrail'in Filistinlilerin meşru haklarını ve bu insanların gereksinimlerinin adilane bir tavırla ele alınmasını kabul etmesi

¹⁶¹ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 155.

¹⁶² Faye A. Sayegh, "The Camp David Agreement and the Palestine Problem", *Journal of Palestine Studies*, University of California Press, 8/2 (1979), s. 4.

¹⁶³ Lawrence Wright, *a.g.e.*, s. 293.

sonucunu da ortaya çıkartmaktadır. Ancak bu protokolün Filistin özerkliğine dair birtakım boşlukları da mevcuttu. Öncelikle İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'den tamamen çekilmesine dair herhangi bir madde bulunmamasına karşılık Begin bu topraklarda da Filistinlilere bağımsızlık hakkı tanımamıştır. Aynı zamanda Camp David Protokolleri'nde Doğu Kudüs'ün statüsüne dair de herhangi bir madde bulunmamaktaydı.¹⁶⁴

İsrail'de eski Dışişleri Bakanı olan Abba Eban bu konudaki fikrini şu şekilde açıklamıştır; “İsrail'in Filistinli Araplara Camp David zirvesinde vaat ettiği öz yönetim önerisinden daha iyi çözümler olduğunu düşünüyoruz.”¹⁶⁵ Begin, Revizyonist Siyonistlerden farklı olmadığını göstermek için protokol metninin İbranice tercümesinde birtakım anlamsal değişiklikler gerçekleştirmiştir. Örneğin, protokollerin İngilizce asıllarında Batı Şeria ve Gazze isimlerine başvurulurken, protokollerin İbranice metinlerinde bu bölgelere Yehuda, Samarya ve Gazze bölgesi olarak karşılıklar getirilmiştir. Yine benzer bir yöntemden yola çıkarak Filistinliler terimi protokolün İbranice metninde İsrail yurdunun Arap vatandaşları olarak açıklığa kavuşturulmuştur.¹⁶⁶ Bu noktada Camp David süreci boyunca Filistin özerkliği meselesi belirsizliğini korumaya devam etmiştir. Eban bu durumu şu şekilde savunmuştur; “Camp David Anlaşması'nın belirsizliklerini deşifre etmek için geçmişte Filistin bölgesinde yaşayan Yahudi ve Arap topluluklarının tarihsel gelişim momentumuna bakılmalıdır.”¹⁶⁷

Camp David Protokollerinin ikinci çerçevesi olan “İsrail ve Mısır Arasında Barış Anlaşması Akdine Dair Çerçeve” ise protokollerin ilk çerçevesine nazaran daha az

¹⁶⁴ Heather Lehr Wagner, *a.g.e.*, s. 79-80.

¹⁶⁵ Abba Eban, “Camp David: The Unfinished Business”, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, 57/2 (1978), s. 353.

¹⁶⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 485-486.

¹⁶⁷ Abba Eban, “a.g.e.”, s. 353.

kafa karışıklığına sebep olmuştur. Bu çerçeve İsrail-Mısır arasında imzalanacak barış anlaşmasının sonraki süreçlerinde tasarlanan planların altını çizmekteydi. Özellikle iki devlet arasındaki barış anlaşmasının üç ay içerisinde imzalanmasını daha sonra imzalanan bu barış anlaşmasının iki devlet tarafından iki veya üç yıl içerisinde uygulanmasını planlamaktaydı.¹⁶⁸ Mısır ve İsrail arasında imzalanacak barış anlaşması BM himayesi altında gerçekleştirilecek ve iki devlet arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde BMGK'ya ait 242 Sayılı Karar'ın ilkelerinden yararlanılacaktı. İmzalanacak olan barış anlaşması dört ortak ilke üzerine oturtulacaktı. İlk olarak İsrail Sina Yarımadası'ndan tamamen çekilecek ardından bu bölge tekrardan Mısır idaresine devredilecekti. İkinci olarak Sina Yarımadası'nın belirli bir kısmı askeri operasyonlardan ve silahlı kuvvetlerden arındırılacaktı. Üçüncü olarak BM güçleri belirtilen bölgeyi askerden arındırdıktan sonra Süveyş Kanalı üzerinde seyredecek olan gemilerin seyrüsefer özgürlüğünü denetim altına alacaktı. Süveyş Kanalı'nın statüsü 1888'de imzalanan Konstantinopolis Konvansiyonu'na göre düzenlenecekti. Tiran Boğazı ve Akabe Körfezi de yine Süveyş Kanalı'nda olduğu gibi seyrüsefer özgürlüğüne açık olacak ve bu bölgeler uluslararası suyolları statüsüne sahip olacaktı. Son olarak ve belki de anlaşmanın en önemli ilkesi, Mısır ve İsrail arasındaki siyasi ilişkilerin bu evreden sonra normalleşmesi amaçlanmaktaydı. Ancak üzerinde anlaşılması planlanan bu ilkelere ek olarak İsrail, iki yıl boyunca el-Ariş-Ras Muhammed hattının doğusunda kalan bölgenin üzerinde inşa edilen sivil yerleşimler, ordu kampları ve hava üslerinin kontrolünü elinde bulunduracaktı.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 486.

¹⁶⁹ "Egypt-Israel-United States: Camp David Agreements", *International Legal Materials*, Cambridge University Press, 17/6, (1978 November), s. 1470.

İsrail Başbakanı Menahem Begin attığı geri adımlardan ötürü Camp David sonrasında “Barış Şimdi” platformunun desteği ile karşılaşırken milliyetçi kampın ise taşlamaları, protestoları ile karşılaşmıştır. Herut destekçilerinden bir grup Begin’i Camp David sonrasında Kudüs’ün girişinde siyah şemsiyelerle karşılaşmıştır. Hatta bu grup Begin’e “Chamberlain”¹⁷⁰ diye bağırarak İsrail karşıtı grupları yatıştırmakla suçlamıştır. Aslında Begin’e karşıt olan grubun protesto hareketlerinde bulunmasının nedeni Mısır ile barış yapmasından ziyade Begin’in Sina Yarımadası’nı tamamı ile teslim etmesi ve bu bölgede inşa edilen yerleşim yerlerinin boşaltılacağı hususunda alınan kararlara boyun eğmesiydi. Begin, kendi partisinden destek alamayacağını bildiği için parti üyeleri ile görüşmeyi reddetmiş ve bir an önce Camp David Protokollerini onaylatabilmek için 24 Eylül’de bir kabine toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantıdan sadece bir gün sonra da Knesset’de genel bir görüşme ayarlamıştır. Begin’in bu kadar acele etmesindeki amaç, Knesset Dış İlişkiler ve Savunma Komitesi’nin toparlanması için herhangi bir zaman aralığı bırakmamak istemesinden kaynaklanmaktaydı. Begin’in düzenlemiş olduğu toplantı yedi saat sürmüş, Camp David Protokollerini açık sözlü ve ikna edici bir tavırla savunmuş, kendisine bu konuda hizip olan veya çekimser kalan kesimlere ise ağır eleştiriler yöneltmiştir. En nihayetinde Begin’in uygulamış olduğu strateji işe yaramış ve Camp David Protokolleri oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Knesset, Menahem Begin’e Camp David Protokollerini onaylama hususunda ve Sina’daki yerleşimcileri çıkarmak konusunda

¹⁷⁰ Yatıştırma Politikası: 1930’larda İngiliz ve Fransız diplomasisinin geleneksel bir yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı başlamadan önce Adolf Hitler’in işgal politikalarına taviz vermek için kullanılır. Özellikle Münih Konferansı’nda İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain tarafından kullanılmıştır. Daha sonra başarısız politikaları ve diplomasiyi sembolize etmek için kullanıldı. Chamberlain’in yerine geçen Winston Churchill, Yatıştırma Politikasını “en son kendisini yiyeceğini umarak bir timsahı beslemek” olarak tanımlamıştır. (Norrin M. Ripsman - Jack S. Levy, “Wishful Thinking or Buying Time? The Logic of British Appeasement in the 1930s”, Cambridge: International Security, The MIT Press, 33/2 (Fall, 2008), s. 149-150.

yetki vermiştir. Knesset'te on yedi saat süren tartışmanın ardından 84 üye hükümetin lehinde, 19'u aleyhinde ve 17'si çekimser oy kullanmıştır.¹⁷¹

Özellikle İşçi Partisi'nin hükümetin sunduğu öneri lehinde olumlu oy kullanması önerenin kabul edilmesini beraberinde getirmiştir. Zira İşçi Partisi olmasaydı hükümetin tasarladığı öneri Knesset'de kabul edilmeyecekti. Bu durum Begin'in siyasi kariyeri boyunca şaşırtıcı bir başarı olarak kayda geçmiştir. Camp David Protokollerinin imzalanmasında ve Begin'in taviz vermesinde ABD baskısı işe yaramış gibi görünüyordu. Ancak özellikle Filistin'in özerkliği meselesi başta olmak üzere Begin, birtakım kırmızı çizgilerinin aşılmasında kararlıydı. Menahem Begin'in mantığına göre Camp David Protokolleri, Mısır'ı etkili bir biçimde rakip bir devlet olarak saf dışı bırakmanın buna bağlı olarak İsrail'e uzun yıllar barış ve sükunet kazandırmanın aynı zamanda İsrail'in batı yakasında yabancı bir gücün egemen olmaması yönünde güvencede bulunan en iyi belgeydi.¹⁷²

Camp David Protokollerinin Filistin özerkliği ile ilgili planları ve müzakereleri diğer Arap devletleri tarafından pek de hoş karşılanmamıştır. Mısır her ne kadar sadece kendi menfaatleri için değil de Ortadoğu'daki devletleri temsilen İsrail'le aynı masaya oturduğunu ispat etmeye çalıştıysa da Arap Ligi'nin ateşli üyeleri bu birlikteliği farklı komplo teorileri ile izah etmeye çalışmışlardır. Özellikle Ürdün, FKÖ ve Suudi Arabistan Camp David Protokollerini Filistin özerkliğini engellemek için kurulan bir tezgâh olarak nitelendirmekteydi. Bunun da ötesinde protokolleri İsrail yerleşim politikasının her geçen gün biraz daha artması ve Batı Şeria'da İsrail kontrolünü hâkim kılmak için yapılmış İsrail-Amerikan ortak yapımı bir komplo olarak tanımlamışlardır. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, Batı Şeria ve Kudüs'ün

¹⁷¹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 486-487.

¹⁷² Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 488.

dağılması için İsrail'le ayrı bir barış anlaşması yapmakla suçlanmıştır. FKÖ lideri Yaser Arafat ise Sedat'ı bir avuç Sina kumu için Filistin halkının haklarını satmakla suçlamıştır.¹⁷³

Camp David Protokolleri bir bakıma ABD Başkanı Jimmy Carter'ın Ortadoğu'da elde etmiş olduğu baş döndürücü bir zafer olarak kayda geçmiştir. ABD'nin iki devlet arasındaki diplomasi kanalını inşa etmedeki rolü hayati bir öneme sahiptir. Çünkü Camp David Protokollerinin ardından imzalanacak barış anlaşması öncesinde, imzalanması sırasında ve sonrasında ABD'nin aktif katılımı olmadan iki devlet arasında bir barış söz konusu olmayacaktı. Kendisinin yürütmüş olduğu diplomasi çok önemliydi. Carter yoksa iki devlet arasında barış da yoktu.¹⁷⁴ Camp David'de uzun süren müzakereler esnasında Carter, Mısır ve İsrail arasında bir elçi, arabulucu, uzlaştırıcı ve en nihayetinde bir hakem rolünü üstlenmiştir. Savaşanlarla barış adına savaşıyor aslında çok büyük bir risk de almış oldu. Camp David görüşmelerinde başarılı olmasaydı sadece Amerikan iç siyasetinde değil aynı zamanda dış politikada da utanç verici bir konuma girecekti. Carter'ın yanı sıra onun çabaları ile ABD de iki devlet arasındaki barışın nihai bir boyut kazanması için fazlasıyla yatırım yapmıştır. Özellikle Washington yönetimi Mısır ve İsrail'e büyük oranlarda askeri ve ekonomik yardımlar gerçekleştirmiştir. Bu ekseninde ABD yönetimi Mısır ve İsrail'e yıllık beş milyar dolarlık askeri teçhizat ve ekonomik yardım garantisi vermiştir. Fakat bu yardımlar ekseninde Washington, tarafların barış anlaşmasını ihlal etmemesi sözünü de almıştır. Özet olarak Mısır ve İsrail arasında imzalanan barış anlaşmasını Washington yazmıştır.¹⁷⁵ ABD'nin muazzam maliyetlerine rağmen İsrail

¹⁷³ Jeremy Pressman, "a.g.e.", s. 1121.

¹⁷⁴ Jeremy Pressman, "American engagement and the pathways to Arab–Israeli peace", Cooperation and Conflict, Sage Publications, Ltd., 49/4 (2014 December), s. 542.

¹⁷⁵ A. G. Naidu, "Camp David Accords: A Study in American Foreign Policy", The Indian Journal of Political Science, Indian Political Science Association, 53/3,(1992 July - September), s. 408.

ve Mısır arasında imzalanan barış anlaşması hiç şüphesiz Amerikan diplomasinin en önemli başarılarından bir tanesidir. Washington'un bu başarısını taçlandırır bir başka hadise ise Sovyetler Birliği'ni barış sürecinden uzak tutması ve Mısır üzerindeki etkisini azaltması olmuştur. Çünkü Moskova ile Kahire arasında yaklaşık otuz yılı aşkın bir süredir siyasi, ekonomik, diplomatik ve askeri işbirliği söz konusu olmuştur. Bu maziye ele aldığımızda Camp David Protokolleri ve bir yıl sonrasında imzalanacak olan Mısır-İsrail Barış Anlaşması Kahire yönetiminin Moskova'yı terk etmesine ve yönünü Washington'a dönmesine vesile olmuştur.¹⁷⁶

6.2. 26 Mart 1979 İsrail ile Mısır Arasında İmzalanan Barış Anlaşması

Camp David Zirvesi'nden sonra Müslüman Kardeşler gazetesi el-Da'wa imzalanacak barış anlaşmasının dayanacağı üç temel sacayağını şu şekilde ifade ediyordu; buna göre iki devlet arasında imzalanacak barış anlaşması hükümetler yerine uluslararası bir nitelik taşımalıydı. İkinci olarak, yapay olmaktan ziyade kapsamlı ve doğal bir barış anlaşması olması gerekiyordu. Son olarak ise taraflardan hiçbirinin diğerini sömürmesine izin vermeyeceği dengeli bir barış anlaşmasının ortaya çıkması gerekiyordu.¹⁷⁷ Bu doğrultuda Camp David Zirvesi sonrasında Mısır ile İsrail arasında imzalanması düşünülen anlaşma için iki devlete üç aylık bir zaman tanınmıştır. Menahem Begin ile Enver Sedat barış anlaşmasını gerçekleştirmek için zirvede birbirlerine iki ay süre vermişler ancak iki devlet arasındaki müzakerelerin tamamlanması yaklaşık altı ay gibi bir süreyi bulmuştur. İki lidere çıkmış oldukları bu yolda Nobel Barış Ödülü takdim edilerek teşvik edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu liderler iç politikada yaşadıkları sorunlardan ötürü dış politikada attıkları ve bundan sonra atacakları adımlarda da bir hayli sınırlandırılmışlardır. Zira Begin, Camp

¹⁷⁶ A. G. Naidu, "a.g.e.", s. 408-409.

¹⁷⁷ Liad Porat, "Chapter: The Danger of Normalization With Israel", *The Muslim Brotherhood and Egypt-Israel Peace*, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, January 1, 2014, s. 29.

David'de Mısır'a vermiş olduğu tavizlerden ötürü kendi partisi içerisinde birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. Mısır Devlet Başkanı Sedat'ın yaşadığı durum da Begin'den farklı değildir. Mısırlı lider İsrail ile Camp David Protokollerini imzaladığı için Arap dünyasında birtakım saldırılara maruz kalmıştır. Çünkü Camp David Protokolleri sadece Mısır ve İsrail arasındaki sorunları değil aynı zamanda Batı Şeria ve Gazze'nin özerkliği ile ilgili müzakereleri de kapsamaktaydı. Bu noktada ABD yönetimi, Batı Şeria ve Gazze meselesine bir çözüm bulmak için 4 Şubat 1979'da Mısır yönetimi ile bir araya geldi. Ancak bu konunun da ötesinde Sedat, Sina üzerindeki tam hâkimiyetini sağlayamayacağı konusunda endişeliydi. Bu yüzden Mısır yönetimi Carter'ın önderliğinde ikili bir Mısır-İsrail barış anlaşmasına daha fazla ilgi duyuyordu. Bu nedenle Sedat, FKÖ ve Arap Ligi tarafından Filistin davasına ihanet etmekle suçlanıyordu. Jimmy Carter her ne kadar Batı Şeria ve Gazze'deki İsrail yerleşimlerine karşı Begin'e baskı yaptıysa da Amerika'nın Ortadoğu İşleri'nden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Harold Saunders'ın açıklamalarına göre ABD'nin bu konularda İsrail'i baskı altına almaya niyeti yoktu. Bunun da ötesinde barış anlaşmasının imzalanmasından sonra Batı Şeria meselesinin rafa kaldırılacağı da yine Saunders'ın açıklamaları arasında yer almaktaydı.¹⁷⁸

Camp David, Ürdün ve Filistinli temsilcileri de içerisine dâhil etmekteydi. Ancak Kral Hüseyin ve Filistinli temsilciler zirvede yer almayı kabul etmemişlerdir. Bunun yanı sıra FKÖ Camp David Protokollerinin geçersiz olduğunu belirterek Enver Sedat'ı atmış olduğu bu adımdan dolayı protesto etmiştir. Camp David Zirvesi'nin ardından 1978'de Bağdat'ta Arap Zirve toplantısı tertip edilmiş bu toplantıda 1974 Rabat'ta gerçekleştirilen toplantıda FKÖ'yü Filistin halkının yegâne temsilcisi olarak kabul eden karar tekrar onaylanmıştır. Bunun yanında zirve toplantısında Mısır'ın

¹⁷⁸ Adel Safty, "a.g.e.", s. 295.

bundan sonraki süreçte İsrail ile birebir anlaşma yapması durumunda Arap Ligi'nden ihraç edileceği hususunda uyarılarda da bulunulmuştur.¹⁷⁹ Arap Ligi ve FKÖ'nün yanında Suriye de Camp David Anlaşmaları ile önemli ölçüde hayal kırıklığına uğramıştır. Ancak Suriye duruma biraz daha pragmatik bir bakış açısı ile yaklaştığından aslında Camp David'in kendisi açısından önemli avantajlar sağladığını da fark etmiştir. Özellikle İsrail'in Camp David ile beraber 1967'den önceki sınırlarına geri çekilmesi ve Mısır topraklarında süren İsrail hâkimiyetinin son bulması Suriye tarafını sevindiren önemli hadiseler arasında yer almaktaydı.¹⁸⁰ Özetle, Enver Sedat'ın 1973'te İsrail'le giriştiği savaş Arap devletlerinin gözündeki Mısır prestijini doruk noktalarına taşıırken 1978 Camp David süreci ve 1979'da İsrail ile imzalanan barış anlaşması Mısır'ın Arap devletleri tarafından bölgesel politikalar noktasında tecrit edilmesini beraberinde getirmiş ve Mısır, Arap dünyasında parya haline gelmiştir.¹⁸¹

Begin'in Batı Şeria'da yeni yerleşim yerleri açmama sözünden geri dönmesi neticesinde Sedat bu anlaşmayı imzalayarak Filistin davasına ihanet eden bir konuma düşmüştür. Arap devletleri bu anlaşma yüzünden Sedat'ı hainlikle suçlamışlardır.¹⁸² 1979'a kadar olan süreçte tek amacı İsrail'i yok etmek olan Mısır'ın bu düşüncesinden 1978-1979 Camp David süreci ile beraber vazgeçmesi Ortadoğu bölgesinde bütün okların kendisine doğru yöneltilmesine neden olmuştur. Artık Mısır için tek amaç ekonomik kalkınmaydı. Bunu da ancak İsrail ve ABD işbirliği ile gerçekleştirebilirdi. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır, tüm Arapların kardeş olduğunu, Mısır'ın ise bu Arap bütününün bir parçası

¹⁷⁹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 488-489.

¹⁸⁰ Avi Plascov, "The Palestinian Predicament after Camp David", *The World Today*, Royal Institute of International Affairs, 34/12 (1978 December), s. 468.

¹⁸¹ Fawaz A. Gerges, "Egyptian-Israeli Relations Turn Sour", *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, 74/3 (1995 May - June), s. 71.

¹⁸² Arthur Goldschmidt Jr.-Lawrence Davidson, *a.g.e.*, s. 476-477.

olduğunu ve hiçbir Arap devletinin tek başına hareket edemeyeceğini savunan fikirler ortaya atmıştır.¹⁸³ Lakin bu fikirler Sedat dönemi ile birlikte milliyetçilikten çok pragmatik bir kılıfa bürünmüş ve tüm Arapların ortak bir düşman olarak kabul ettiği İsrail tanınarak ikili diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir.

İsrail ve Mısır arasında gerçekleşmesi planlanan barış anlaşması Mısır'ın onurlu duruşu ve İsrail'in burnu havada davranışları yüzünden sürekli sekteye uğramaktaydı. Gerçekleşecek barış anlaşmasına göre Mısır, Sina üzerinde tam egemenliğini tesis edecek ve İsrail'e ait silahlı kuvvetler ve siviller bölgeden geri çekileceklerdi. İsrail'in geri çekilmesinden sonra taraflar arasındaki normal ve dostane ilişkiler tesis edilecekti.¹⁸⁴ Fakat İsrail, Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri vermeyi bir lütuf olarak görüyordu. Bu noktada Mısır tarafı İsrail'in vermiş olduğu Sina tavizinden dolayı İsrail'e karşı bir minnet veya vefa duygusu içerisinde değildi. Mısır delegasyonu İsrail'in aksine Sina Yarımadası'nın Mısır'a ait olduğunu, İsrail'in bu bölgeyi zor kullanarak ele geçirdiğini ve Mısır ile İsrail arasında bir barış yapılacaksa Sina Yarımadası'nın Mısır'a geri verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ancak az önce yukarıda da bahsettiğimiz gibi İsrail delegasyonu Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri vermeyi bir lütuf olarak gördüğü için müzakere masasında Mısır'ın başka bir konuda müzakere etmeye veya herhangi bir kazanım elde etmeye hakkı yokmuş gibi davranıyordu. Ancak İsrail her ne kadar böyle düşünse de Mısır, İsrail ile müzakere masasına kesinlikle yenik bir devlet imajıyla oturmamıştı.¹⁸⁵

İsrail ile Mısır arasındaki siyasi ortam gerilmiş olsa bile içinden çıkılmaz bir halde değildi. Müzakereler 12 Ekim'de dışişleri bakanları düzeyinde resmen

¹⁸³ Stephen P. Cohen - Edward E. Azar, "From War to Peace: The Transition between Egypt and Israel", *The Journal of Conflict Resolution*, Sage Publications, 25/1 (1981 March), s. 99.

¹⁸⁴ Cyrus R. Vance - M. Dayan, "The Egyptian-Israeli Peace Treaty", *Middle East Institute, Middle East Journal*, 33/3 (1979 Summer), s. 327.

¹⁸⁵ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 489.

başlamıştı. Ancak Mısır ile İsrail arasında gerçekleşecek olan barış anlaşmasını engelleyen üç nokta vardı; Bunlardan ilki, “İsrail ile Mısır arasındaki barış anlaşmasının, Mısır’ın Arap devletleri ile yaptığı ve bu devletlerin İsrail ile savaş halinde olması durumunda Mısır’ı onlara katılmaya zorlayan anlaşma arasındaki çelişki durumuydu.”¹⁸⁶ İsrail barış anlaşması metninde, anlaşmanın, Mısır’ın Arap devletlerine karşı olan sorumluluklarından önce geldiğine dair bir taahhüdün anlaşma içerisinde yer almasını istiyordu. İkinci engel ise Mısır ile ilişkilerin normalleşmesi ve Filistin özerkliği ile ilgili müzakereler arasında var olan problemlili ilişkiydi. Mısır, Arap devletlerinin gözündeki kötü imajını tekrar toparlayabilmek için İsrail’le ayrı bir barış anlaşması yapmak yerine iki devlet arasındaki ilişkileri Filistin sorunu ile özdeşleştirmeyi istiyordu. Ancak bu durum İsrail tarafından kabul edilmemiş ve Mısır ile yapılacak barış anlaşmasına bu konu dâhil edilmemiştir. Üçüncü sorun ise iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin tam tesis edilememesi ve büyükelçi değişimlerinin tam anlamı ile gerçekleştirilememesinden kaynaklanmaktaydı. Bu durumun gerçekleşebilmesi için İsrail’in Camp David’de vermiş olduğu söze sadık kalması gerekiyordu. İsrail, Mısır’a ait olan el-Ariş-Ras Muhammed hattından geri çekildiği takdirde iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler de aynı gün başlayacaktı. Diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi Mısır için İsrail’e karşı elinde bulundurduğu önemli bir kozdu. Bu noktada Mısır İsrail Sina Yarımadası’nı teslim edene kadar iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin maslahatgüzar değişimi ile sınırlı kalmasını istiyordu. Fakat bu noktada İsrail geri çekilmenin ilk aşamasının tamamlanmasının ardından iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin tam anlamıyla tesis edilmesi

¹⁸⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 490.

hususunda ısrarcı olmuştur.¹⁸⁷ Bu durum da iki devlet arasında anlaşmazlık yaratan sorunlar arasındaydı.

İsrail ile Mısır arasında yapılacak olan barış anlaşmasının uzamasına sebebiyet veren bir başka etmen ise İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşim hareketlerine hız kazandırmasıydı. ABD Başkanı Carter İsrail'in yerleşim inşası politikasının Filistin özerkliği ile alakalı müzakereler tamamlanana kadar durdurulacağı hususunda Menahem Begin'den söz almıştır. Ancak Haziran 1979'da Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimi politikasını destekleyen karar Knesset tarafından onaylanınca İsrail'in Mısır ve Washington yönetimi ile tekrar arası açılmıştır. Beyaz Saray ve ABD Dışişleri Bakanlığı İsrail'in Batı Şeria'da uygulayacağı yerleşim politikasının Cenevre Sözleşmeleri kapsamında yasadışı olduğunu ve iki devlet arasındaki barış sürecini olumsuz etkileyeceğini beyan etmiştir.¹⁸⁸

Sonuç olarak Begin'in bu konuda sözünden dönmesi ve taviz vermemesi iki ülke arasındaki müzakere yollarının önünü tekrar tıkarken iki devletin delegasyonlarının da valizlerini toplayarak ülkelerine geri dönmelerine sebep olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance iki ülke arasındaki sürecin tekrar başlaması için çabalarda bulunmuş ama bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Lakin 1979'da İran'da gerçekleşen İslam Devrimi ile birlikte müzakere süreci çıkmaza giren iki devlet, Ortadoğu'da meydana gelen bu durumun kendilerine yansıtacak dezavantajlarını masaya yatırarak müzakere süreçlerine tekrar başlamak için yollar aramaya koyulmuşlardır. İran İslam Devrimi'nin Mısır için yaratmış olduğu risk, İsrail'le ilişkilerini normalleştirilmesi sonucunda İslam dünyasındaki radikal unsurların kendisine

¹⁸⁷ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 490.

¹⁸⁸ Stephen Green, "Camp David: Has It Become a Framework for War?", *World Policy Journal*, Duke University Press, 2/1, (1984 Fall), s. 158.

çevrilmesinden duyduğu kaygıydı.¹⁸⁹ İsrail'in endişesi ise Sina'yı Mısır'a teslim etmesi halinde İran İslam Devrimi'nin başarıya ulaşması sonucunda bir daha İran'dan petrol tedarik edemeyecek olmasıydı. Şah dönemindeki İran 1979'un başlarında iktidarı kaybetmeden önce İsrail'in en önemli petrol tedarikçisiydi. İran Devrimi ile birlikte İsrail'e sağlanan petrol kesilmiştir. Bu noktada İsrail, Mısır ile imzalayacağı barış anlaşmasında Mısır'dan petrol satın alma hakkını garanti edecek bir maddenin ilave edilmesini istedi. Buna karşılık Vance, Mısır'ın belirli bir devlete petrol satmaya zorlanamayacağını ifade etti. Sonuç olarak bu garantiyi İsrail'e ABD verdi. ABD on beş yıl boyunca İsrail'in petrol arzını garanti altına alacağına dair bir taahhütte bulundu.¹⁹⁰

İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinden kaygı duyan devletler sadece Mısır ve İsrail değildi. Aynı zamanda iki devleti barış sürecine sokan ABD de İran'da gelişen durumdan bir hayli rahatsızlık duymaktaydı. Carter'ın iki devletin imzalayacağı barış anlaşmasının önündeki engellerden artık sabrı tükenmekteydi. ABD'nin iki devletin arasındaki barış sürecinde oynamış olduğu arabuluculuk rolünün yanında halletmesi gereken daha önemli meseleler de vardı. İran'da Şah'ın düşmesinden duyduğu rahatsızlığın yanı sıra SSCB ile de zorlu bir müzakere süreci içerisindeydi. ABD ve SSCB, SALT II olarak da bilinen Nükleer Silahların Azaltılması Anlaşması'nın imzalanması konusunda bir türlü mutabık kalamamışlardır.¹⁹¹

ABD tekrar 21 Şubat 1979'da Camp David'de yeni bir toplantı düzenlemiştir. Vance'in önderliğinde Mısır Başbakanı Mustafa Halil ve İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Dayan anlaşılmayan konular üzerinde mutabakata varmak için bir araya gelmişlerdir. Dayan'ın ifadesi ile toplantı kısa ve soğuk bir tonda gerçekleştirilmiştir.

¹⁸⁹ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 490- 491.

¹⁹⁰ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 175.

¹⁹¹ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 172.

Dayan ve Halil, Filistin özerkliği, İsrail'in Arap devletleri ile karşılıklı barış anlaşması imzalaması ve İsrail'in Sina'dan geri çekilmesi hususunda var olan anlaşmazlıkların hiçbirini sonuca ulaştıramamışlardır. Vance'in Halil ve Dayan ile görüşmesi başarısızlıkla sonuçlanınca Carter İsrail ve Mısır'a ziyaretler düzenlemeye karar vermiştir. Carter'ın bu kararı almasındaki en önemli etken zira İran'da Şah'ın düşüşü ile bu müzakerelerin olumsuz sonuçlanmasının birleşmesi neticesinde bir sonraki yıl seçilemeyeceğinden duyduğu endişeydi. Bu noktada Carter ilk olarak 8 Mart 1979'da Kahire'ye giderek Sedat'ı ziyaret etmiştir. Carter'ın Kahire seyahati olumlu geçmiş ve Sedat ile anlaşılamayan bütün konularda mutabık kalmayı başıarabilmiştir.¹⁹²

Carter'ın Kahire seyahatini Kudüs seyahati izlemiş lakin Kahire seyahati kadar olumlu bir sonuca varamamıştır. Begin Carter'a Mısır ile imzalanacak barış anlaşmasını Knesset'e sunmadan imzalayamayacağını veya paraf atamayacağını ifade etmiştir. Bu noktada Filistin'e verilecek özerkliğin ve Doğu Kudüs'ün statüsü ile ilgili konuların Knesset'de tartışılması gerekiyordu. Carter'a göre Begin, Sina dışında İsrail'in işgal altında bulundurduğu tüm toprakları korumaya kararlıydı. Begin'in Filistin özerkliği konusunda böyle bir tavır sergilemesinin en temel sebebi ise Sedat'a sadece Sina Yarımadası'nı teslim ederek bundan tatmin olacağına dair duyduğu inançtı. Bu noktada Begin ABD'nin vermiş olduğu petrol garantisinin yanı sıra Sina'yı Mısır'a teslim etmesi halinde Mısır'daki petrole doğrudan ulaşım hakkı talep etmiştir. Carter ise Begin'i Mısırlıların Gazze topraklarında serbestçe dolaşımı ve Filistinli ailelerin bir araya gelebilmesi için İsrail'in koymuş olduğu kısıtlamaları gevşetmesi konusunda ikna etmeyi başıarabilmiştir. Bu taleplerle birlikte Carter

¹⁹² Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 176.

tekrar Kahire'ye dönmüş ve Begin'in isteklerini Sedat'a kabul ettirmeyi başarmıştır.¹⁹³

ABD'nin İsrail'e karşı tavrı Mısır ile imzalayacağı barış anlaşması noktasında oldukça net bir görünüme bürünmüştür. ABD iki devlet arasındaki barış anlaşmasına direkt taraf olmamışsa da İsrail'in bu barış anlaşmasını bozacak tavırlar takınmasının önüne geçmek için Paralel Mutabakat Anlaşması gibi birtakım önlemler de almıştır.¹⁹⁴ Örneğin, Mısır ve İsrail arasında imzalanan barış anlaşmasına ek olarak İsrail'in gelecek on beş yıldaki petrol ihtiyacını garanti altına alan, bu durumun ihlal edilmesi halinde ABD'nin İsrail'e askeri ve ekonomik anlamda yardım edeceğini taahhütte bulunan ek bir protokol de imzalanmıştır. Menahem Begin ve Enver Sedat barış anlaşması içerisinde yer alacak maddeleri içeren mektupları imzalayıp ABD Başkanı Jimmy Carter'a teslim etmişlerdir. Buna göre söz konusu anlaşmanın onaylanması halinde Batı Şeria ve Gazze'ye özerklik verilmesi yönünde planlanan müzakereler ise bir ay içerisinde başlayacaktı. Kısacası 1979 yılı ile birlikte Mısır ile İsrail arasında imzalanan ve İsrail'in bir Arap devleti ile yapmış olduğu ilk barış anlaşması iki devlet arasındaki diplomatik ilişkileri normalleşme sürecine sokarken İsrail belirli aşamalarla Filistin mandası ile Mısır arasındaki eski uluslararası sınıra geri çekilmeyi de kabul etmiştir.¹⁹⁵

Begin istediğini almış gibi görünüyordu, Mısır ile bağımsız bir barış anlaşmasına adım adım ilerlemekteydi. İsrail'deki kabine Mısır ile barış anlaşmasını Begin ve Moşe Dayan'ın anlaşılamayan konular hakkındaki raporunu görüştüğünden sonra onaylamıştır. Begin bunun ardından Mısır ile imzalanacak barış anlaşması, bu

¹⁹³ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 177-178.

¹⁹⁴ Mala Tabory, "Registration of the Egypt-Israel Peace Treaty: Some Legal Aspects", *The International and Comparative Law Quarterly*, Cambridge University Press, 32/4 (1983 October), s. 997.

¹⁹⁵ Bernard Lewis, *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 14. Baskı 2018, s. 457.

anlaşmaya dahil olan ekler ve anlaşmaya destek olan mektupların onayını almak için Knesset'e başvurmuştur. Knesset'in tüm üyeleri yirmi sekiz saatlik soluk soluğa süren bir tartışmanın ardından barış anlaşmasına onay vermiştir. Knesset'teki 95 üyenin kabul oyuyla Mısır ile imzalanacak barış anlaşması mecliste resmen onaylanmıştır.¹⁹⁶

Menahem Begin İsrail'in iç siyasetindeki bu çetin aşamaları geçtikten sonra barış anlaşmasının imzalanması için İsrail delegasyonunun başkanı olarak Washington'a doğru yola koyulmuştur. Barış anlaşması 26 Mart 1979'da Beyaz Saray'ın güney avlusunda görkemli bir törenle imzalanmıştır. ABD aynı gün, yapılan barış anlaşmasını garanti altına almak için İsrail ile bir mutabakat zaptı da imzalamıştır. Buna göre ABD, Negev'de bulunan hava sahalarının inşası için 800 milyon doları hibe olacak şekilde İsrail'e 3 milyar dolarlık bir yardım taahhüdünde bulunmuştur. İki devlet arasında imzalanan bu barış anlaşmasında ABD, tavizlerinin çoğunu İsrail'e verse de Mısır'da bundan nasibini almıştır. Washington yönetimi Mısır'a askeri teçhizat ve anlaşmanın imzalandığı tarih itibari ile üç yıl boyunca 1,5 milyar dolarlık bir yardım taahhüdünde bulunmuştur.¹⁹⁷

Carter, Sedat ve Begin bu tarihi anının önemine vurgu yapan konuşmalar yapmışlardır. Bu sayede Arap-İsrail çatışmalarının en önemli taraflarından bir tanesi olan Mısır, İsrail'le resmen normalleşme sürecine girmiştir. Sonuç olarak baktığımızda iki devlet arasında imzalanan anlaşmanın ana fikri "toprak karşılığında barış" olmuştur. Aslında burada inisiyatif ABD tarafından değil bizzat bu anlaşmayı çıkarları doğrultusunda imzalayan İsrail ve Mısır tarafından kullanılmıştır. Zira Mısır

¹⁹⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 491-492.

¹⁹⁷ Thomas Princen, "Chapter 6: Camp David: Jimmy Carter Mediates Between Israel and Egypt, 1977-1979", *Intermediaries in International Conflict*, Princeton Legacy Library, Princeton University Press, 1992, s. 86.

Devlet Başkanı Sedat, İsrail'in Sina Yarımadası'ndan geri çekilmesi halinde ihtiyacı olan meşruiyeti ve Mısır halkının sevgisini kazanacağını düşünmüştür. İsrail Başbakanı Menahem Begin ise Mısır'ın İsrail'i diplomatik anlamda resmen tanımasını istemiştir.¹⁹⁸

İsrail ve Mısır arasında gerçekleştirilen barış anlaşması Camp David Protokollerinin daha detaylı bir hale getirilmesinden elde edilen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlaşmanın giriş kısmı Ortadoğu'da yapılması planlanan kapsamlı bir barış anlaşmasını ve Arap-İsrail çatışmasının önlenmesinde önemli bir kilometre taşı olduğunu ifade etmektedir. Anlaşmanın ilk ve Mısır için en önemli maddelerinden bir tanesi ise Sina Yarımadası üzerinde bulunan İsrail askerlerinin ve sivillerinin uluslararası sınırlara geri çekilmesini ve yarımada üzerinde Mısır'ın egemenlik tesis etmesini öngören maddedir. İsrail ve Mısır arasında gerçekleşecek olan diplomatik ilişkiler İsrail'in Sina'dan çekilmesinin ilk aşaması ile başlayacaktı.¹⁹⁹ İsrail, Camp David Protokollerinin bu maddesinde sadece Eliat yakınında bulunan kendisine tanınmış uluslararası sınırın yaklaşık olarak bir kilometre güneybatısında bulunan Taba bölgesini boşaltmayı reddetmişse de protokolün bu maddesi tam olarak 25 Nisan 1982'de uygulanmıştır.²⁰⁰ İki devlet arasındaki barış anlaşmasının önemli noktalarından bir tanesi de İsrail gemilerinin Süveyş Kanalı'ndan geçişine dair maddedir. Bu noktada İsrail gemilerinin ve İsrail'e gidip gelen kargo gemilerinin Süveyş Kanalı'ndan geçişi konusunda 1888 Konstantinopolis Konvansiyonu uygulanacaktı. İsrail'e gidecek gemiler, mallar ve kişiler kanalın kullanımıyla ilgili hiçbir şekilde imtiyaz sahibi olamayacaklardır.

¹⁹⁸ James L. Gelvin, *Modern Orta Doğu Tarihi: 1453-2015*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Baskı 2019, s. 272.

¹⁹⁹ Cyrus R. Vance - M. Dayan, "a.g.e.",s. 327.

²⁰⁰ Joel Beinin, "The Cold Peace", MERIP Reports, Middle East Research and Information Project, Inc. (MERIP), 129/Egypt and Israel Today (1985 January), s. 3.

Yine bu konuyla bağlantılı olarak taraflar Tiran Boğazı ve Akabe Körfezi üzerinden her iki ülkeye erişim için gerçekleşecek olan uçuşlarda da birbirlerine saygı göstereceklerdir.²⁰¹

Kısacası İsrail nakliye gemilerine Tiran Boğazı ve Süveyş Kanalı'nda seyr-ü sefer özgürlüğü tanınacaktı. Yine iki devlet arasındaki ilişkilerin tam anlamıyla normalleşebilmesi için tam tanıma, iki devletin halkının ve mallarının serbest dolaşımı ve son olarak ticari ayrımcılığa sebep olan birtakım unsurların ortadan kalkması da gerekiyordu. Bunun yanında Süveyş Kanalı'ndan elde edilecek daha büyük gelirlerin yanı sıra Süveyş Kanalı artan turist trafiğine de ev sahipliği yapacaktı. Zaten 1980 yılında Mısır'ın Asya tarafını Afrika tarafına bağlayan Süveyş Kanalı altında yer alan 1750 metre uzunluğundaki tünel açılışı da ekonomik, politik, kültürel ve stratejik gelişmeleri beraberinde getirmiştir.²⁰² Mısır ile İsrail arasındaki barış müzakerelerine kültürel alışverişi amaçlayan birtakım protokoller de eklenmiştir. Örneğin iki devlet arasında ulaşım ve iletişim yollarının açılması bu protokollerin içerisinde yer almaktaydı.²⁰³ Yine Mısır 1979'da kapılarını İsraili turistlere açmıştır. Binlerce İsraili turist Kahire, İskenderiye ve Yukarı Mısır tarafında turistik aktivitelerde bulunmuştur.²⁰⁴

Begin, İsrail'in Mısır tarafından diplomatik olarak tanınması noktasında başarılı olsa da ne yazık ki 1979'da Mısır ile böyle bir anlaşma imzalamasından dolayı İsrail iç siyasetinde eleştirilere ve kabinede meydana gelecek birtakım istifalara neden olmuştur. Bunun yanında Sedat, Sina Yarımadası'nı Mısır topraklarına geri

²⁰¹ "Egypt-Israel: Treaty of Peace", International Legal Materials, Cambridge University Press, 18/2 (1979 March), s. 365.

²⁰² "Return of the Sinai", Strategic Studies, Institute of Strategic Studies Islamabad, 5/3 (1982 SPRING), s. 3.

²⁰³ Mordecai Roshwald, "Peace and Trust: The Egyptian-Israeli Case", Social Science, Pi Gamma Mu, International Honor Society in Social Sciences, 56/1 (1981 Winter), s. 5.

²⁰⁴ Itamar Rabinovich, *Waging Peace: Israel and the Arabs 1948-2003*, Princeton University Press, 2004, s. 277.

kazandırmıştı lakin kendisi de 1973 askeri harekâtın yıllık kutlamaları esnasında 1981 yılında suikasta uğramaktan kurtulamadı. Bu barış anlaşması küresel ve iki devletin siyasi ilişkileri açısından olumlu hadiselere vesile olsa da iki devlet adamı için aynı şeyi söylemek pek mümkün olmamıştır.²⁰⁵ Aynı zamanda Mısır, İsrail’le imzaladığı barış anlaşmasından hemen sonra Arap Ligi’nden de ihraç edilmiştir. Arap dünyası Mısır’ın İsrail ile barış anlaşması imzalamasını Arap davasına bir ihanet olarak algılamıştır. Arap devletleri arasında gelişen bu algı Mısır’ın Arap liginden ihraç edilmesinin yanında daha ağır yaptırımlara maruz kalacağına da işaret etmektedir. Arap dünyası bu barış anlaşmasından sonra petrolü Mısır’a karşı bir silah olarak kullanmış, Mısır diplomatik alanda izole edilmiş, Ortadoğu’da terörizm hareketleri artış göstermiş ve son olarak Mısır’a gerçekleştirilen ekonomik yardımların durdurulması kararlaştırılmıştır. Sadece Suudi Arabistan’ın Mısır’a her yıl gerçekleştirdiği yardım iki milyar doları bulmaktadır.²⁰⁶ Bu rakam göz önüne alındığında Mısır bu anlaşmayı imzaladığı için İsrail’e nazaran daha fazla zarara uğramıştır.

Suudi Arabistan ilk etapta Mısır-İsrail yakınlaşmasını eleştirirken sonraki süreçte bu yakınlaşmaya daha sıcak bakmaya başlamıştır. Suudilerin bu yaklaşımını tetikleyen en önemli faktör ise Ortadoğu’daki dengelerin değişmeye başlamasıdır. 1979 İran İslam Devrimi, güçlü bir Irak devletinin yükselişi ve Ortadoğu’daki radikal İslam, Suudi Arabistan’daki krallık için tehdit oluşturabilecek faktörlerdi.²⁰⁷ Bu yüzden Suudiler Mısır-İsrail yakınlaşmasının bölgesel sorunları yatıştıracağı kanaatindeydi. 26 Nisan 1982’de İsrail on beş yıl boyunca işgal ettiği Sina

²⁰⁵ Martin Kramer, “Sadat and Begin — the Peacemakers”, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, (2017 November), s. 6.

²⁰⁶ “Middle East Peace Treaty”, Strategic Studies, Institute of Strategic Studies Islamabad, 2/3 (1979 Spring), s. 12.

²⁰⁷ Itamar Rabinovich, *a.g.e.*, s. 280.

Yarımadası'nın kalan üçte birlik bir kısmını Mısır yönetimine iade edince Mısır ekonomisinin Arap devletlerine olan bağımlılığı da ortadan kalkmıştır. Mısır'ın Sina'yı garanti altına alması, Arap dünyasındaki tecridini telafi etmesini, Mısır'ın Afrika ve üçüncü dünya ülkeleri nezdindeki prestijini arttırmasını, Mısır halkını 1967'deki çöküşün etkilerinden kurtarmasını ve Mısır'ın iç kalkınmaya yönelmesini beraberinde getirmiştir. Arap dünyası Sina'nın Mısır'a tekrar geri dönüşü ile birlikte önemli avantajlar elde etmiştir. Sina petrol sahasındaki üretim günde 700,000 varile yükselmiş ve petrol ihracatından elde edilen gelir Arap mali yardımlarının kaybını telafi etmiştir.²⁰⁸

İki devlet arasında imzalanan anlaşmanın ilk nüveleri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. 30 Nisan'da uzun bir zamandan sonra ilk kez İsrail bayrağı taşıyan bir gemi Süveyş kanalından geçti. 25 Mayıs 1979'da el-Ariş Mısır'a geri verilmiş, 15 Kasım'da Santa Katerina manastırı İsrail tarafından bir iyi niyet göstergesi olarak Mısır yönetimine bırakılmıştır.²⁰⁹ Alma bölgesinde Mısır'a ait bulunan petrol kuyuları geri iade edilmiş, son olarak İsrail 26 Ocak 1980'de el-Ariş-Ras Muhammed hattının gerisine çekilerek Sina'nın %80'nini Mısır'a geri vermiştir. İsrail'in bu adımlarına karşılık Mısır'da söz verdiği üzere diplomatik ilişkilerin tesisini 26 Şubat'ta gerçekleştirmiş Kahire'de bulunan İsrail Büyükelçiliği'ne ait bayrağın gönlere yükselmesine müsaade etmiştir. İsrail ile Mısır arasındaki bu ılımlı hava beraberinde ekonomik sosyal ve kültürel birtakım ilişkilerin de gelişmesini beraberinde getirmiştir.²¹⁰

²⁰⁸ "Return of the Sinai", s. 3.

²⁰⁹ Misha Louvish, "Israel", The American Jewish Year Book, American Jewish Committee, Vol. 81 (1981), s. 253.

²¹⁰ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s.493.

Özellikle Mısır'ın İsrail ile imzalamış olduğu bu anlaşma neticesinde Sedat'ın uygulamaya koyduğu infitah politikası ivmesini önemli ölçüde arttırmıştır. Sedat bu politika ile Mısır'ın ekonomisini sosyalist sarkaçlardan kurtarmak istiyordu. Sedat'ın bu yeni ekonomi politikası Nasır döneminin aksine ekonomik büyümeyi, dış yatırımı, ihracatı, askeri dönüşümü teşvik ederken uluslararası pazarlar ve kurumlarla da iç içe geçmeyi ön gören bir politikaydı. Mısır'ın 1974 itibari ile gelişen yeni ekonomi politikası ile ABD, Mısır'da sadece yeni yatırım fırsatlarını değil aynı zamanda Mısır'daki özel sektörün ortaya çıkmasını da sağlayacaktı.²¹¹ Özetle Sedat'ın hem 1977'de Kudüs'ü ziyaret etmesi hem de 1979'da barış anlaşması imzalamasının bir sebebi de Mısır'ın iç politik ekonomisini infitah yoluyla dönüştürmek istemesinden kaynaklanmaktaydı. Sedat'ın ABD desteği ile uygulamaya koyduğu infitah politikası ile Mısır'da 1973'de ticaret açığı %33 iken 1979'da infitah politikasıyla %78'e kadar yükselmiştir. İzlenen bu politika Mısır için çok iyi bir reçete değildi fakat ülkenin Nasır döneminde olduğundan daha iyi bir refah düzeyine ulaştığı da bir gerçektir. Bu politikanın en önemli destekçisi ise hiç şüphesiz ABD idi. 1979'da iki devlet arasında imzalanan barış anlaşması ile birlikte ABD Mısır'a olan yardımlarını her geçen gün biraz daha arttırmıştır. Ancak gerçekleşen bu yardımlar ve infitah politikası Mısır'ın askeri harcamalarını %52'den %13'e indirmesine neden olurken dış kredi borçlarının da 1,64 milyar dolardan 10 milyar dolara kadar yükselmesine neden olmuştur.²¹²

Mısır pek çok amacını İsrail ile imzalamış olduğu barış anlaşması ile elde etmiş olsa da Camp David de tasarlanan Filistin halkının özerkliği ve İsrail'in Filistin'deki yerleşimleri konusunda 1980'lerden itibaren herhangi bir ilerleme kaydedememiştir.

²¹¹ Adeed Dawisha, *a.g.e.*, Ed. Yezid Sayigh-Avi Shlaim, s. 41.

²¹² Etel Solingen, "Chapter Eleven: Egypt", *Nuclear Logics: Contrasting Paths in East Asia and the Middle East*, Princeton Studies in International History and Politics, Princeton University Press, 2007, s. 241.

İsrail'in Filistin konusundaki politikasına bağımlı olmaması ve Lübnan'da gerçekleştirmiş olduğu operasyonlar neticesinde iki ülke arasındaki ilişkiler 1980'den sonra tekrar yıpranmaya başlamıştır. İlerleyen zamanlarda İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu bu politikalar neticesinde İslami köktendincilik Mısır tarafından Ortadoğu'da tekrar yükselmeye başlayan bir akım olarak ortaya çıkacaktır.²¹³ Hâlbuki Filistin'in özerkliği meselesi iki ülke arasında imzalanan barış anlaşmasından daha önemli bir noktadaydı. Bugün tüm dünyada Filistin halkının varlığını göz ardı eden sloganlar artık kabul edilmemektedir. Filistin halkının meşru hakları reddedilmemekle birlikte aynı zamanda bu meşru haklar artık hem doğu hem de batıdaki uluslararası toplumların resmi bildirimlerinin içerisinde de yer almaktadır. Hatta bu dönemde İsrail'in varlığının korunması için ona maddi, askeri ve manevi anlamda destek olan ABD de Filistin halkının meşru haklara sahip olduğunu ve Filistin sorunu çözümsüz kaldığı sürece Ortadoğu'da var olan çatışmaların şiddetini arttırarak devam edeceğine inanmaya başlamıştır.²¹⁴

Menahem Begin, Mısır'a verilen bu tavizler ışığında Filistin'in özerkliği hakkında yapılacak görüşmelerde iki tarafın hiçbir konuda mutabık kalmamasını planlayan bir ortam yaratmayı başarmıştı. Bunun ilk emarelerinden bir tanesi de Begin'in İçişleri Bakanı Dr. Yosef Burg'u İsrail'in özerklik meselesi ile alakalı altı kişiden oluşan müzakere takımının başkanı olarak ataması olmuştur. Burg'un buradaki önemi İsrail siyasetinin şahin kanat figürleri arasında yer almasından kaynaklanıyordu. Kendisi İsrail'in Yehuda ve Samarya konusundaki talebinin kutsal

²¹³ Harold H. Saunders, "The Arab-Israeli Peace Process", Princeton Legacy Library, Princeton University Press, "The Other Walls: The Arab-Israeli Peace Process in a Global Perspective", 1991, s. 14.

²¹⁴ John Norton Moore, "Book Chapter: The Sadat-Begin Rapprochement", *The Arab-Israeli Conflict, Volume IV, Part I: The Difficult Search for Peace (1975-1988)*, Princeton University Press, 1991, s. 85.

kitapta yer aldığına inanan ve Guş Emunim'in²¹⁵ Filistin'deki bölgelerde yerleşim yerleri politikasını destekleyen Ulusal Dindar Parti'nin başında yer almasıydı ve bu vasıfları onu özerklik görüşmelerinde uzlaşılmaz bir figür yapmaya yetiyordu.²¹⁶

Menahem Begin bu yüzden Batı Şeria konusundaki müzakereleri yürütmesi için Dışişleri Bakanı Moşe Dayan'ı yetkisiz bırakmış ve bu konu için sembolik bir önemi olan içişleri bakanını göreve atamıştır. Begin'in bu hamlesinin en önemli sebebi Dayan'ın özerklik görüşmelerinin başarılı geçmesini ve bu görüşmelerin geleceğe taşınmasını istemesinden kaynaklanmaktaydı. Fakat Begin, Filistin özerkliği ile ilgili müzakereleri çıkmaza sokmak istediği için bu konuyla ilgilenmesi adına seçimini Yosef Burg'den yana kullanmıştır. Begin'in Filistin'in özerkliğine dair müzakerelerin başarısızlığa uğramasını istemesinin bir diğer sebebi de işin başında bu konu ile ilgili kendi vermiş olduğu kararda değişiklik yapmasıydı. Begin her zaman için özerklik meselesini Batı Şeria ve Gazze'de yaşayanlar için sınırlı tutmuş, toprak ve mülki özerkliği işin içerisine dahil etmemiştir. Özerlik planları yapılırken de bahsi geçen bölgelerde kimin hakim olacağı meselesine değinmemiş ve bu konunun ucunu her zaman için açık bırakmıştır.²¹⁷

Moşe Dayan müzakerelerin en başından beri Ürdün ve Filistinlilerin bölgede yerleşmiş olan egemenliklerin sivil yönetimlerini üstlenmelerini, resmi egemenlik ve askeri otoritenin ise İsrail'in elinde kalmasını öneriyordu. Vladimir Jabotinsky²¹⁸ tarafından hazırlanan Filistin'in özerkliği ile ilgili bu plan Begin tarafından da aynen

²¹⁵ Guş Emunim: "İsrailli yerleşimcilerin hareketi olan "Sadakat Bloku"dur". (bkz. Richard Ben Cramer, *İsrail Nasıl Kaybetti: Ortadoğu Sorununa İlişkin 4 Soru*, İstanbul: Pegasus Yayınları, 1. Baskı 2006, s. 251.)

²¹⁶ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 493.

²¹⁷ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s.493-494.

²¹⁸ Vladimir Jabotinsky: Büyük İsrail fikrinin en önemli destekçisi ve Revizyonist Siyonizmin kurucusu olarak kabul edilir. Siyonizmin amacının Filistin'de Yahudi çoğunluğa sahip bir devlet kurmak olduğunu ifade etmektedir. (Dmitry Shumsky, "Chapter Four: Vladimir Jabotinsky: A Jewish State of Nationalities", *Beyond the Nation-State: The Zionist Political Imagination from Pinsker to Ben-Gurion*, Yale University Press, 2018, s. 126.)

kabul edilmiştir. Begin, Batı Şeria ve Gazze şeridi üzerindeki egemenlik hususunda çok ısrar etmese de bu bölgede Filistinli Arapların sadece idari özerkliğe sahip olacaklarını belirtmiştir.²¹⁹ Zaten İsrail ve Mısır'ın imzalamış olduğu barış anlaşmasının içerisinde de Batı Şeria'nın geleceği ve bu bölgede yaşayan Arapların siyasi statüleri hakkında herhangi bir madde bulunmamaktaydı. Bu noktada Filistinlilere toprak temelli bir özerklik verilmeyecekti. İsrail, Batı Şeria'yı askeri kontrol altında tutmaya devam etti. Anlaşmanın Filistin özerkliği ile ilgili hiçbir yaptırımını bulunmamaktaydı. Ürdün, Suriye ve Lübnan'daki kamplarda yaşayan Filistinli mültecilere hiçbir vaatte bulunulmadı. Bunun yanında Doğu Kudüs'te yaşayan Araplar özerklik sürecinin kesinlikle bir parçası olmayacaktı.²²⁰

İsrail özellikle barış anlaşması imzalandıktan sonra Nisan ayı içerisinde Batı Şeria'daki yerleşimlerini genişletmeye devam etmiş, 30 Temmuz'da Knesset Kudüs'ü İsrail'in yasal ve daimi başkenti olarak ilan etmiş olduğu yasa tasarısını, 69 olumlu oya karşılık 15 olumsuz oy ile kabul etmiştir.²²¹ Dayan özerklikle ilgili meselede Begin ve Burg'e karışmamıştır. Lakin Dayan için bardağı taşıran son damla hükümetin Batı Şeria'daki özel mülkiyete ait olan parselleri Guş Emunim üyesi olan radikallerin, yeni yerleşimler oluşturabilmeleri için almış olduğu istimlak kararı olmuştur. Dayan bu noktada özerklik konusundaki resmi tavırda var olan çelişkileri ve müzakerelerin yürütülme biçimindeki anlaşmazlıkları gerekçe göstererek 2 Ekim'de hükümetten istifasını açıklayan bir mektubu Begin'e takdim etmiştir.²²²

²¹⁹ Avi Shilon - Danielle Zilberberg - Yoram Sharett, *a.g.e.*, s. 290.

²²⁰ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 179.

²²¹ Thomas W. Lippman, *a.g.e.*, s. 181-182.

²²² Avi Shlaim, *a.g.e.*, s.494.

Menahem Begin'in 1979'da imzalamış olduğu bu anlaşma sadece Moşe Dayan'ın değil kabine içerisindeki ve Likud kanadında yer alan önemli devlet adamlarının istifalarını da beraberinde getirmiştir. İmzalanan bu anlaşma Mısır'a ne kadar zarar verdiyse de iç politikada Begin'in otoritesini de bir o kadar sarsmıştır. Öncelikle barış anlaşmasına tepki göstermek adına Likud partisi içerisinde Geula Cohen ve Moshe Shamir istifa etmiştir. Bununla birlikte Hatechiya (Kurtarıcı) Partisi ile ittifak kuran Dash Partisi imzalanan barış anlaşması konusundaki anlaşmazlıklarından dolayı parçalanmaya başlamıştır. Anlaşma sadece partiler içerisindeki istikrarsızlığı değil aynı zamanda kabine içerisinde de birtakım istikrarsızlıkları beraberinde getirmiştir. Özellikle Ulaştırma Bakanı ve Dash Partisi üyesi olan Meir Amit ve Ticaret ve Turizm Bakanı Yigal Horowitz istifalarını açıklamışlardır.²²³

Menahem Begin 1980 yılında İzak Şamir'i dışişleri bakanlığı görevine getirene kadar kendi kabinesinde altı ay boyunca bu görevi yürütmüştür. Aslında Begin ile Şamir'in uzun zamandan beri süregelen bir tanışıklığı mevcuttur. Begin İrgun'da komutanlık yaparken İzak Şamir ise radikal bir terör örgütü olan Stern Gang'ın liderliğini yapmaktaydı. Şamir, sürekli olarak ne kadar barış siyaseti denebilirse Menahem Begin'in yürütmüş olduğu barış siyasetini sorgulamaktaydı. Bu noktada İzak Şamir dışişleri bakanlığı görevi için seçilebilecek en son adaylardan bir tanesiydi.²²⁴ Bu durumu kendi ifadeleriyle şu şekilde izah etmiştir; *“Ben tam anlamı ile bir şiddet yanlısıyım, 1978'de Camp David Protokolleri için oyumu çekimser yönde kullanmıştım. Aynı şekilde 1979'da Mısır ile yapılan barış anlaşmasının onaylanmasında da oyum ret oyları arasındaydı, bu şekilde davranışlar sergilemekte*

²²³ Avi Shilon-Danielle Zilberberg-Yoram Sharett, “Book Chapter 15: Deterioration”, *Menachem Begin*, Yale University Press, 2012, s. 314.

²²⁴ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s.494

herhangi bir sakınca görmüyordum. Şuanda İsrail dış politikası için büyük öneme sahip olan söz konusu protokoller ve anlaşma düşünüldüğünde, aslında dışişleri bakanlığı için seçilecek en son adaylardan bir tanesiyim.”²²⁵

Sonuç olarak iki devletin ABD öncülüğünde imzaladıkları barış anlaşması iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin gelişmesine olumlu katkıda bulunsa da iki devletin liderleri bu barış anlaşmasının bedellerini kendi kabineleri içerisindeki istifalar ve çevre ülkeler nezdindeki dışlamalar ile ağır bir şekilde ödemişlerdir. Bu durum bize devletlerarasında siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda imzalanan barış anlaşmalarını küresel ölçekte avantajlıymış gibi göstermektedir. Ancak bu barış anlaşmalarına imza atan devletlerin halkları normlarından, geleneklerinden ve en önemlisi de milliyetçiliklerinden kopamadıkları için liderlerine iç politikada ağır bedeller ödettiğini ve yapılan barışın kalıcı bir niteliğe sahip olmadığını göstermektedir.

²²⁵ Avi Shlaim, *a.g.e.*, s. 494-495.

BÖLÜM VII

SONUÇ

Mısır ve İsrail arasındaki siyasi ilişkilerin gelişmesinde Ekim 1973 Savaşı önemli bir dönüm noktası olarak kayda geçmiştir. Zira iki devlet arasındaki siyasi ilişkileri toparlamak bir hayli zor olsa da Enver Sedat'ın da planladığı gibi uluslararası diplomasiye araya girmesi 1973 tarihinden itibaren iki devlet arasındaki düşmanlığın önemli ölçüde biteceğinin ve siyasi ilişkilerin gelişeceğinin habercisiydi. Enver Sedat'ın 1967'de İsrail'e karşı kaybedilen toprakları geri almak için giriştiği bu savaş fiziki şartlar altında Mısır için çok iyi sonuçlanmasa da iki süper gücün araya girmesini sağlamıştır. Bu durum hem kaybedilen toprakların geri alınmasının önünü açmış hem de Filistin'in özerkliği hakkındaki alternatif planların da ilk defa ciddi bir şekilde konuşulmasını sağlamıştır. Camp David sürecine kadar olan kısımda 338 Sayılı Karar, Cenevre Konferansı, 101. Kilometre Anlaşması ve II. Sina Anlaşması iki devlet arasındaki sorunları tam manasıyla çözüme kavuşturmasa da iki devlet arasında var olan düşmanlığın neden kaynaklandığını ve iki devlet arasındaki sorunların daha net bir ekseninde çözüme kavuşturulması için planlar yapılmasını sağlamıştır.

Camp David sürecine kadar olan periyotta iki devletin siyasi aktörleri de siyasi ilişkilerin gelişimi açısından büyük öneme sahiptir. Mısır tarafındaki siyasi aktör Camp David sürecine kadar Enver Sedat iken İsrail bu süreçte üç başbakan değiştirmiştir. İsrail'in ilk kadın Başbakanı Golda Meir 338 Sayılı Karar, Cenevre Konferansı ve 101. Kilometre Anlaşmasında yer almıştır. Fakat 1974'de İzak Rabin'in başbakan olması ve özellikle İsrail Silahlı Kuvvetleri içerisinde gelmesi Mısır'a karşı daha katı bir tutum sergileyeceğinin habercisi gibi gözüküyordu. Ancak

Rabin bu tutumun tam tersini göstermiş hem İsrail halkının hem de Knesset içerisinde yer alan şahin kanatların beklentilerini karşılamamıştır. İzak Rabin o dönemlerde siyasi profil olarak son derece pragmatik bir tavır sergilemiştir. Zira bu dönemde İsrail başbakanı olduğunda iki amacı bulunmaktaydı; bunlardan birincisi İsrail'in güvenliğini sağlamak iken ikincisi ise ABD ile var olan iyi ilişkileri daha iyi bir noktaya taşımaktı. ABD ile var olan iyi ilişkileri daha iyi bir seviyede tutmak askeri ve ekonomik olarak daha fazla yardıma işaret etmekteydi. Özellikle İsrail'in Mısır ile siyasi ilişkilerinin gelişmesine ABD artık doğrudan katılmıştı ve bu noktada İsrail'in ABD ile zıt düşmesi gelecek yardımların azalmasına ve hatta kesilmesine neden olabilirdi. Bu yüzden İzak Rabin Mısır ile siyasi ilişkilerde biraz daha taviz veren taraf olmayı seçmiştir. Özellikle Rabin'in Mısır ile imzaladığı II. Sina Anlaşması bu eksendedir. Ancak bu anlaşmayı imzalaması iç politikada taşlanmasını da beraberinde getirmiştir. Rabin, bu hareketinden sonra İsrail halkının neredeyse %65'lik bir kısmı tarafından Mısır'a taviz vermekle suçlanmış ve bu da onun 1977 seçimlerini kaybetmesine neden olmuştur.

İsrail'deki 1977 seçimleri Mısır ile geliştirilmeye çalışılan siyasi ilişkiler açısından bir dönüm noktasını teşkil etmekteydi. Likud Partisi'nin seçimleri kazanması İsrail başbakanlık koltuğuna şahin kanat bir profil sergileyen Menahem Begin'in oturmasına neden olmuştur. Bu iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler açısından oldukça olumsuz bir niteliğe sahipti. Çalışmamızın giriş kısmında da bahsettiğimiz gibi Menahem Begin İsrail tarihinin bilincindeydi. M.Ö. 8. yüzyıla kadar Yahudilerin dışlanmışlığının ve baskılanmışlığının farkındalığı ile müzakereleri yürütmek istiyor ve İsrail'in savaşla kazanılmış topraklarından bir dönüm dahi Mısır'a geri vermek istemiyordu. Filistinlilerin özerkliği konusunda da gayet olumsuz bir tavır sergilemekteydi. Ancak Begin'in bu katı tutumuna karşılık

Enver Sedat'ın ise tek amacı Mısır'ın İsrail'e karşı kaybetmiş olduğu toprakları geri almaktı. Filistin'in özerkliği meselesini İsrail ile yürütülen diplomatik süreçlerde Arap devletlerinin tepkisini çekmemek için kullanıyordu. Mısır bu dönemde SSCB'nin güdümünden çıkmış ve ABD safına kesin olarak geçmiştir. Bu durum Sedat'ın diplomasi masasında elini güçlendiriyordu. Enver Sedat'ın 1977'de Kudüs'e gerçekleştirmiş olduğu seyahat iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimi açısından bir sonuç doğurmamasına karşın, ABD'nin gözünde siyasi ilişkilerin gelişmesini isteyen ve bu noktada Arap Ligi'ni de karşısına alan iyi bir adam konumundaydı. Menahem Begin'de aynı yıl İsmailiye'ye bir seyahat düzenlemiş fakat ABD'nin gözündeki kötü çocuk imajını silmeyi başaramamıştır.

ABD iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin dolaylı müdahalelerle daha iyi olmayacağını farkına 1978'de varmıştır. 1978-1979 Camp David sürecini doğrudan müdahale ile yürütmeye karar vermiştir. Mısır her ne kadar ABD'nin direktiflerine uyarak hareket etse de İsrail, ABD'nin gölgesini görmediği için her şartta iki devlet arasındaki ilişkileri daha da çıkmaz bir boyuta taşıyordu. ABD, İsrail'in Mısır ile siyasi ilişkilerini geliştirmesi için havuç yöntemine başvuruyordu fakat belinin arkasında sakladığı sopayı bu zamana kadar İsrail'e hiçbir şekilde göstermemişti. Fakat ABD İsrail'e sopa göstermenin zamanının geldiğini anlamış ve ilişkileri daha da çıkmaza sokması halinde yardımlarını durduracağını beyan etmiştir. İsrail, Camp David sürecinin 1978'e tekabül eden zaman diliminde Mısır ile siyasi ilişkilerini çıkmaza sokmaya çalışsa da ABD'nin belinin arkasında sakladığı sopayı açığa çıkarması 1979'da geri adım atmasına neden olmuştur. Filistin'in özerkliği meselesi neticelenmese de Mısır 1967'de kaybettiği toprakların çok büyük bir kısmını 1979 barış anlaşması ile almayı başarmıştır.

Aslında bu çalışma bize şunu gösteriyor ki 1948’de İsrail Ortadoğu’nun kalbine bir hançer gibi saplandığından beri bu coğrafyada hiçbir sorun büyük güçlerin müdahalesi olmadan kolay bir şekilde çözülememektedir. İsrail bugün hala 1948’den beri var olan sorunlarını şiddete başvurarak çözmektedir. ABD’nin İsrail’in kaba kuvvetini sınırladığı noktada ise İsrail uluslararası platformlarda sorunlarını genelde daha büyük bir sorun haline getirerek çözümsüz bırakmaktadır. İsrail’in Filistin politikasındaki haksız fiilleri 1948’den günümüze kadar hala devamlılığını korumaktadır. Bu yüzden “*Tarih tekerrürden ibarettir*” lafı diğer pek çok coğrafya için geçerli olmasa da Ortadoğu’da hala geçerliliğini korumaktadır.

Bu çalışmanın ulaşılmaya çalışıldığı amaçları sonuç kısmına bağlayacak olursak Mısır, 1967’den sonra İsrail’i savaşarak yenemeyeceğini ve Ortadoğu haritasından silemeyeceğini anlamıştır. Bu noktada Enver Sedat Ekim 1973 Savaşı’nı İsrail’i yenmek için değil iki kutuplu dünyada ABD ve SSCB’nin savaşa müdahale ederek 1967’de kaybetmiş olduğu toprakları iki süper gücün nezaretinde kurulacak müzakere masası etrafında almak için gerçekleştirmiştir. Özellikle ABD’nin katkıları neticesinde Sedat, İsrail ile barış anlaşması imzalayarak Mısır’ın Haziran 1967 Savaşı’nda kaybetmiş olduğu toprakları geri almayı başarabilmiştir. İkinci olarak Ekim 1973 Savaşı’nın İsrail-Mısır siyasi ilişkilerinde bir dönüm noktası teşkil ettiğini de çalışmamız boyunca görmüş olduk. Bu savaş ile beraber iki ülke BM ama özellikle ABD öncülüğünde Camp David Zirve Toplantısı’na kadar olan süreçte sorunlarını savaş yolu ile değil barışçıl yöntemlerle çözmeye çalışmışlardır. BMGK’nın 338 ve 340 Sayılı Kararı, Cenevre Konferansı, 101. Kilometre Anlaşması ve II. Sina Anlaşması çalışmamızın ulaşılmaya çalışıldığı bu amaç kapsamındaki en somut örnekleri arasındadır. Üçüncü olarak İsrail ve Mısır siyasi ilişkilerinin normalleşmesinde ve iki devletin barış anlaşması imzalamasında ABD’nin

tartışılmaz bir paya sahip olduğunu görmüş olduk. Bilhassa Cenevre Konferansı, 101. Kilometre Anlaşması, II. Sina Anlaşması, Camp David Protokolleri ve 26 Mart 1979'da iki ülke arasında imzalanan barış anlaşması ABD'nin iki ülkeye vermiş olduğu teşvik ve tavizler neticesinde imzalanmıştır. İki devlet 1977'de birbirlerine karşılıklı ziyaretler düzenleyerek ABD'yi saf dışı bırakıp ikili barış görüşmelerine başlamaya çalışsalar da ABD tavizleri ve baskıları olmadan iki devletin bu yönde ciddi bir adım atmadığını da çalışmamız içerisinde görmüş olduk. Son olarak çalışmamız içerisinde ulaşmaya çalıştığımız amaçlar içerisinde yer alan İsrail ve Mısır'ın karar alıcılarının ABD öncülüğünde girmiş oldukları barış süreci içerisinde iç politikada ve komşuları tarafından ağır eleştirilere ve yaptırımlara maruz kaldığını da çalışmamız içerisinde izah ettik. Golda Meir, İsrail'de bir sonraki seçimleri kazansa da ilk defa Mısır'a belirli noktalarda tavizler veren bir anlaşmaya imza attığı için ve buna bağlı olarak partisi içerisindeki muhalefetin önüne geçmek adına başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Aynı şekilde yerine geçen İzak Rabin Mısır'a ciddi tavizler veren II. Sina Anlaşması'nı imzalamasından dolayı bir sonraki seçimleri kaybetmiş ve iktidarı Likud Partisi ele almıştır. Yine bu süreçte Başbakan Menahem Begin hem Camp David Protokollerini hem de 26 Mart 1979'da imzalanan barış anlaşmasını Knesset'de onaylatabilmek için çok çetin süreçlerden geçmiş ve hem halkının hem de kendi partisinin ağır eleştirilerine maruz kalmıştır. Özellikle 26 Mart 1979 Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra İsrail'de pek çok bakan istifa etmiştir. Mısır cephesinde ise durum İsrail'den farklı değildi ancak Mısır bu süreçte daha çok Arap devletlerinin ve FKÖ'nün baskı ve kısıtlamalarına maruz kalmıştır. Özellikle Mısır, Arap komşuları ve FKÖ tarafından ağır eleştirilere maruz kalmış ve Arap Ligi'nden ihraç edilmiştir. Buna bağlı olarak Mısır'a Arap komşuları tarafından

ekonomik ambargo uygulanmıştır. Ancak en önemlisi de Enver Sedat 1981’de 1973 zaferi kutlamaları esnasında suikasta uğramaktan kurtulamamıştır.

KAYNAKÇA

https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/geneva_eng.htm.

«1977: Egyptian leader's Israel trip makes history.» *BBC Home*. 19 November 1977.
http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/19/newsid_2520000/2520467.stm. (Ekim 21, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Akşin, Sina; *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 6. Baskı, 2018.

Alam, Mohammed B.; «Carter, Camp David and the Issue of Palestine», *Pakistan Horizon* (Pakistan Institute of International Affairs), Vol. 45, No. 1 (January 1992).

Armaoğlu, Fahir; *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 19. Baskı, 2014.

Avineri, Shlomo; «Beyond Camp David», *Foreign Policy* (Slate Group, LLC), Vol. 46 (1982).

Beinin, Joel; *The Cold Peace*, Egypt and Israel Today, MERIP, Middle East Research and Information Project, Inc., 1985.

Berggren, D. Jason; «Carter, Sadat, and Begin: Using Evangelical-Style Presidential Diplomacy in the Middle East», *Journal of Church and State* (Oxford University Press), Vol. 56, No. 4 (2014).

Blum, Howard; *The Eve of Destruction: The Untold Story of the Yom Kippur War*, HarperCollins e-books, 2008.

Brownlee, Jason; «Peace Before Freedom: Diplomacy and Repression in Sadat's Egypt», *Political Science Quarterly* (The Academy of Political Science), Vol. 126, No. 4 (2011).

Cleveland, William L.; *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, Çev. Mehmet Harmancı, 1. Baskı, 2008.

Cohen, Stephen P. - Azar, Edward E.; «From War to Peace: The Transition between Egypt and Israel», *The Journal of Conflict Resolution* (Sage Publications), Vol. 25, No. 1 (March 1981).

Craig, Gordon A. - Loewenheim, Francis L.; «Sadat the Calculus of War and Peace», Chapter: 15 in *The Diplomats, 1939-1979*, authot Gordon A. Craig & Francis L. Loewenheim. Princeton University Press, 1994.

Cramer, Richard Ben; *İsrail Nasıl Kaybetti: Ortadoğu Sorununa İlişkin 4 Soru*, Pegasus Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2006.

Cypel, Sylvain; *Duvarlar Arasında Çıkmazdaki İsrail Toplumunu*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1. Baskı, 2011.

Dhanani, Gulshan; «Israeli Withdrawal from Sinai», *Economic and Political Weekly* (Economic and Political Weekly), Vol. 17, No. 20 (May 1982).

«DOCUMENTS September-November 1978», *Pakistan Horizon* (Pakistan Institute of International Affairs), Vol. 31, No. 4 (Fourth Quarter 1978).

Eban, Abba; «Camp David: The Unfinished Business», *Foreign Affairs* (Council on Foreign Relations), Vol. 57, No. 2.

«Egypt-Israel Relations: Interim Peace Agreement (Sinai II)», *jewishvirtuallibrary*, 4 September 1975. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/egypt-israel-interim-peace-agreement-sinai-ii-september-1975>. (Eylül 7, 2019 tarihinde erişilmiştir).

«Egypt—Israel: Cease—Fire Agreement», *International Legal Materials* (Cambridge University Press), Vol. 12, No. 6 (November 1973).

«Egypt-Israel: Treaty of Peace», *International Legal Materials* (Cambridge University Press), Vol. 18, No. 2 (March 1979).

«Egypt-Israel-United States: Camp David Agreements», *International Legal Materials* (Cambridge University Press), Vol. 17, No. 6 (November 1978).

El-Sayed, Mustapha K.; «Egyptian Popular Attitudes toward the Palestinians Since 1977», *Journal of Palestine Studies* (University of California Press), Vol. 18, No. 4 (1989).

Fischer, Louise; «Turning Point on the Road to Peace: The Government of Yitzhak Rabin and the Interim Agreement with Egypt (Sinai II)», *Israel Studies* (Indiana University Press), Vol. 19, No. 3 (Fall 2014).

Gartman, Eric; «Nation Shall Not Lift Up Sword Against Nation: The Camp David Accords, 1977–1981», Chapter: 15 in *Return to Zion: The History of Modern Israel*, author Eric Gartman, prepared Jewish Publication Society, University of Nebraska Press, 2015.

Gelvin, James L.; *Modern Orta Doğu Tarihi: 1453-2015*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2019.

Gerges, Fawaz A.; «Egyptian-Israeli Relations Turn Sour», *Foreign Affairs* (Council on Foreign Relations), Vol. 74, No. 3 (1995).

Goldschmidt Jr., Arthur - Davidson, Lawrence; *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 1. Baskı, 2018.

Goshko, John M.; «U.S. to Augment Israeli-Egyptian Patrols in Sinai», *the Washington Post*, 20 September 1979.

<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/09/20/us-to-augment-israeli-egyptian-patrols-in-sinai/d7f68cf4-fb79-4db6-a6dd-5c0e9ef5681d/>. (Ekim 7, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Green, Stephen; «Camp David: Has It Become a Framework for War?», *World Policy Journal* (Duke University Press), Vol. 2, No. 1 (1984).

Gruen, George E.; «The United States, Israel, and the Middle East», *The American Jewish Year Book* (American Jewish Committee), Vol. 77 (1977).

Herzl, Theodor; *The Jewish State*, American Zionist Emergency Council, Translated by Sylvie D'Avigdor, 1946.

Inbar, Efraim; *Israel's National Security: Issues and challenges since the Yom Kippur War*, First Published, New York: Routledge, 2008.

«<http://unscr.com/en/resolutions/doc/340>).»

<https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCR338%281973%29.pdf>.

Johnson, Michael - Whetten, Lawrence; «Military Lessons of the Yom Kippur War», *The World Today* (Royal Institute of International Affairs), Vol. 30, No. 3 (March 1974).

Joseph, Uri-Bar; «Last Chance to Avoid War: Sadat's Peace Initiative of February 1973 and its Failure», *Journal of Contemporary History* (Sage Publications Ltd.), Vol. 41, No. 3 (July 2006).

Joseph, Uri-Bar; «The "Special Means of Collection": The Missing Link in the Surprise of the Yom Kippur War», *Middle East Journal* (Middle East Institute), Vol. 67, No. 4 (Autumn 2013).

Kamm, Henry. <https://www.nytimes.com/1973/11/12/archives/israel-and-egypt-sign-agreement-for-a-ceasefire-quickly-begin-talks.html>. The Newyork Times. 12 November 1973. (October 3, 2019 tarihinde erişilmiştir).

«Kilometer 101 Six-Point Agreement Is Signed», <https://israeled.org/kilometer-101-six-point-agreement/>, Center for Israel Education.

Korany, Bahgat; «The Cold Peace, the Sixth Arab-Israeli War, and Egypt's Public», *International Journal* (Sage Publications, Ltd.), Vol. 38, No. 4 (1983).

Kramer, Martin; «Sadat and Begin — the Peacemakers», (Begin-Sadat Center for Strategic Studies), November 2017.

Krepon, Michael - Drezin, Jenny S.- Newbill, Michael; «Declaratory Diplomacy: Rhetorical Initiatives and Confidence Building», *The Role of Public Declarations in Egyptian-Israeli Relations* in, author Emily Landau. Stimson Center, 1999.

Lewis, Arnold; «The Peace Ritual and Israeli Images of Social Order», *The Journal of Conflict Resolution* (Sage Publications, Inc.), Vol. 23, No. 4 (December 1979).

Lewis, Bernard; *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 14. Baskı, 2018.

Lippman, Thomas W.; *Hero of the Crossing: How Anwar Sadat and the 1973 War Changed the World*, Nebraska: University of Nebraska Press, 2016.

Louvish, Misha; «Israel», *The American Jewish Year Book* (American Jewish Committee), Vol. 81, (1981).

Mandell, Brian S. «Anatomy of a Confidence-Building Régime: Egyptian-Israeli Security Co-operation, 1973-1979», prepared by Managing Regional Conflict. *International Journal* (Sage Publications, Ltd.), Vol 45, No. 2 (1990).

«Middle East Peace Treaty», *Strategic Studies* (Institute of Strategic Studies Islamabad), Vol. 2, No. 3 (1979).

Moore, John Norton; «The Sadat-Begin Rapprochement», *The Arab-Israeli Conflict, Volume IV, Part I: The Difficult Search for Peace (1975-1988)* in, author John Norton Moore, Princeton University Press, 1991.

Naidu, A. G.; «Camp David Accords: A Study in American Foreign Policy», *The Indian Journal of Political Science* (Indian Political Science Association), Vol. 53, No. 3 (1992).

Pace, Eric; «Anwar El-Sadat, “The Daring Arab Pioneer of Peace with Israel Sadat's Innovations Sprang from His Courage and Flexibility», *The New York Times*. 7 October 1981. <https://www.nytimes.com/1981/10/07/obituaries/anwar-el-sadat-daring-arab-pioneer-peace-with-israel-sadat-s-innovations-sprang.html>. (Ekim 21, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Pappe, Ilan; *Modern Ortadoğu: Toplumsal ve Kültürel Bir Tarih*, İletişim Yayınları, Çev. Gül Atmaca, İstanbul, 1. Baskı, 2019.

Paret, Peter; *Modern Strateji Machiavelli'den Nükleer Çağa*, Doruk Yayıncılık, Çev. Doruk Can Koçak, İstanbul, 1. Baskı, 2015.

Perry, Glenn; «Security Council Resolution 242: The Withdrawal Clause», *Middle East Journal* (Middle East Institute), Vol. 31, No. 4 (1977).

Plascov, Avi; «The Palestinian Predicament after Camp David», *The World Today* (Royal Institute of International Affairs), Vol. 34, No. 12 (December 1978).

Porat, Liad; «The Danger of Normalization With Israel», *The Muslim Brotherhood and Egypt-Israel Peace* in, author Liad Porat, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2014.

Pressman, Jeremy; «American engagement and the pathways to Arab–Israeli peace», *Cooperation and Conflict* (Sage Publications, Ltd.), Vol. 49, No. 4 (December 2014).

Pressman, Jeremy; «Explaining the Carter Administration's Israeli–Palestinian Solution», *Diplomatic History* (Oxford University Press), Vol, 37, No. 5 (NOVEMBER 2013).

Princen, Thomas; «Camp David: Jimmy Carter Mediates Between Israel and Egypt, 1977–1979», *Intermediaries in International Conflict* in, prepared by Princeton Legacy Library, Princeton University Press, 1992.

Quandt, William B.; «Camp David and Peacemaking in the Middle East», *Political Science Quarterly* (The Academy of Political Science), Vol. 101, No. 3 (1986).

Rabinovich, Abraham; *The Yom Kippur War: The Epic Encounter that Transformed the Middle East*, New York: Schocken Books, 2003.

Rabinovich, Itamar; «Peace and Normalization», Chapter: 7 in *Waging Peace: Israel and the Arabs, 1948-2003*, author Itamar Rabinovich, Princeton University Press, 2004.

Ripsman, Norrin M. - Levy, Jack S.; «Wishful Thinking or Buying Time? The Logic of British Appeasement in the 1930s», *International Security* (The MIT Press), Vol. 33, No. 2 (2008).

«Return of the Sinai», *Strategic Studies* (Institute of Strategic Studies Islamabad), Vol. 5, No. 3 (1982).

Robert Satloff; «The Path to Peace», *Foreign Policy* (Slate Group LLC), No. 100 (1995).

Roshwald, Mordecai; «Peace and Trust: The Egyptian-Israeli Case», *International Honor Society in Social Sciences* (Pi Gamma Mu Social Science), Vol. 56, No. 1 (1981).

«Sadat in Jerusalem», *Journal of Palestine Studies* (University of California Press), Vol. 7, No. 2 (1978).

Safty, Adel; «Sadat's Negotiations with the United States and Israel: From Sinai to Camp David», *The American Journal of Economics and Sociology* (American Journal of Economics and Sociology, Inc.), Vol. 50, No. 3 (July 1991).

Sam'o, Elias; «The Sinai Agreement And Beyond», *World Affairs* (Sage Publications, Inc.), Vol. 139, No. 1 (1976).

Saunders, Harold H.; «The Other Walls: The Arab-Israeli Peace Process in a Global Perspective», *The Arab-Israeli Peace Process* in, author Harold H. Saunders, prepared by Princeton Legacy Library, Princeton University Press, 1991.

Sayegh, Fayez A.; «The Camp David Agreement and the Palestine Problem», *Journal of Palestine Studies* (University of California Press), Vol. 8, No. 2 (1979).

Sayigh, Yezid - Shlaim, Avi; *The Cold War and the Middle East*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

Seale, Patrick; «The Egypt-Israel Treaty and Its Implications», *The World Today* (Royal Institute of International Affairs), Vol. 35, No. 5 (May 1979).

Shemesh, Moshe; «The Origins of Sadat's Strategic Volte-face: (Marking 30 Years since Sadat's Historic Visit to Israel, November 1977)», *Israel Studies* (Indiana University Press), Vol. 13, No. 2 (2008).

Shilon, Avi - Zilberberg, Danielle - Sharett, Yoram; «Deterioration», Chapter: 15 in *Menachem Begin*, author Avi Shilon-Danielle Zilberberg-Yoram Sharett, Yale University Press, 2012.

Shlaim, Avi; *Demir Duvar İsrail ve Arap Dünyası*, Küre Yayınları, Çev. Tuba Demirci, İstanbul, 1. Baskı, 2019.

Shoufani, Elias; «The Reaction in Israel to the Sadat Initiative», *Journal of Palestine Studies* (University of California Press), Vol. 7, No. 2 (1978).

Shumsky, Dmitry; *Beyond the Nation-State: The Zionist Political Imagination from Pinsker to Ben-Gurion*, Yale University Press, 2018.

Sinai, Joshua; «United Nations' and Non-United Nations' Peace-Keeping in the Arab-Israeli Sector: Five Scenarios», *Middle East Journal* (Middle East Institute), Vol. 49, No. 4 (1995).

Siniver, Asaf; *The Yom Kippur War: Politics, Legacy, Diplomacy*, New York: Oxford University Press, 2013.

Solingen, Etel; «Egypt.» Chapter: 11 in *Nuclear Logics: Contrasting Paths in East Asia and the Middle East*, author Etel Solingen, prepared by Princeton Studies in International History and Politics, Princeton University Press, 2007.

Stein, W. Kenneth; *Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin, and the Quest for Arab-Israeli Peace*, New York: Routledge, 1999.

Şahin, Türel Yılmaz; *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Barış Kitap, Ankara, 4. Baskı, 2016.

Tabory, Mala; «Registration of the Egypt-Israel Peace Treaty: Some Legal Aspects», *The International and Comparative Law Quarterly* (Cambridge University Press), Vol. 32, No. 4.

Tanner, Henry; «In Egypt, an Editor Describes the Sadat-Begin Meeting as the ‘Last Bus to Peace’», *The New York Times*, 25 December 1977.

<https://www.nytimes.com/1977/12/25/archives/in-egypt-an-editor-describes-the-sadatbegin-meeting-as-the-last-bus.html>. (Kasım 8, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Taştekin, Mesut - Yılmaz, Türel - Şahin, Mehmet; *Ortadoğu Siyasetinde İsrail*”, Platin Yayınları, Ankara, 1. Basım, 2005.

Telhami, Shibley; «Evaluating Bargaining Performance: The Case of Camp David», *Political Science Quarterly* (The Academy of Political Science), Vol. 107, No. 4 (1993).

Urquhart, Brian; «The United Nations in the Middle East: A 50-Year Retrospective», *Middle East Journal* (Middle East Institute), Vol. 49, No. 4 (Autumn 1995).

Vance, Cyrus R. - Dayan, M.; «The Egyptian-Israeli Peace Treaty», *Middle East Journal* (Middle East Institute), Vol. 33, No. 3 (1979).

Wagner, Heather Lehr; *Modern Peacemakers Anwar Sadat and Menachem Begin: Negotiating Peace in the Middle East*, New York: Chelsea House, 2007.

Walt, Stephen M. - Mearsheimer, John J.; *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, Küre Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2017.

Warburg, Gabriel R.; «Islam and Politics in Egypt: 1952-80», *Middle Eastern Studies* (Taylor & Francis, Ltd.), Vol. 18, No. 2 (April 1982).

Weitz, Yechiam; «From Peace in the South to War in the North: Menachem Begin as Prime Minister, 1977–1983», *Israel Studies* (Indiana University Press), Vol. 19, No. 1 (2014).

Weitz, Yechiam; «Where's Menachem Begin? His Disappearance in 1951 and Its Significance», *Israel Studies Forum* (Berghahn Books), Vol. 20, No. 2 (2005).

Wright, Lawrence; *Thirteen Days in September: Carter, Begin, and Sadat at Camp David*, New York: Alfred A. Knopf, 2014.

Yesevi, Çağla Gül; *İsrail Ordusu ve İstihbarat Örgütleri*, Kripto Kitaplar, Ankara, 1. Basım, 2015.

Yılmaz, Türel; *Uluslararası Politikada Ortadoğu Birinci Dünya Savaşı'ndan 2000'e*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1. Baskı, 2004.